

FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XXXI. Č. 3 SEPTEMBER - DECEMBER 2022 NEPREDAJNÉ

OBSAH

EDITORIÁL

<i>Juraj Roháč</i>	Spomínam...	/04
--------------------	-------------	-----

VÝBOR(N)OVINY

<i>Jana Gubášová Baherníková</i>	Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov 10. októbra 2022	/06
<i>Jana Gubášová Baherníková</i>	Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov 25. novembra 2022	/07

NOVINKY Z ICA

<i>Robert Gregor Maretta</i> – <i>Martina Orosová</i>	9. výročná konferencia Medzinárodnej rady archívov v Ríme 2022	/08
--	--	-----

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

<i>Jozef Meliš</i>	Predstavenie monografie o Ladomerskej Vieske	/12
<i>Zuzana Kollárová</i>	Derniéra najúspešnejšej archívnej výstavy od Vyšehradu po Vyšehrad vo Varšave	/13
<i>Veronika Blanáriková</i>	Deň otvorených dverí v skalickom archíve	/14
<i>Lucia Ondíková</i>	Výstava Slovensko v štátnej symbolike	/16
<i>Judita Szekeresová Kováčsová</i>	Medzinárodná konferencia a vernisáž výstavy Pomáhať, chrániť a zachraňovať!	/17
<i>Zuzana Kollárová</i>	Výstava archívnych dokumentov a múzejných predmetov zo života Vladimíra Jančeka v Kežmarku	/20
<i>Miroslav Baranek</i>	Správa o konferencii venovanej Ovídiovi Faustovi	/21
<i>Radka Mináriková</i>	Výstava Oddaní Tálii Štátneho archívu v Trenčíne	/24
<i>Ladislav Holečka</i>	Archívna desiatka 2022	/31
<i>Barbora Kollárová</i>	O Trnave pod vežou. Prednáškový cyklus Štátneho archívu v Trnave	/33
<i>Ivana Červenková</i>	Správa o konferencii Zámky na Moravskom poli. Strážne hrady v pohraničí, lovecké zámky, kultúrny turizmus	/34
<i>Ivo Durec</i>	Východoslovenské archívy a návšteva archivárov z Českej republiky	/37
<i>Mária Feješová</i>	Vznik a prezentácia novej obecnej monografie o dejinách Vištuka	/40
<i>Lenka Badidová</i>	Deň otvorených dverí vo svidníckom archíve	/41
<i>Zlatica Výrostová</i>	Výstava Potulky bratislavskými ulicami v Štátnom archíve v Bratislave	/43
<i>Štefan Hrivňák</i>	Správa o konferencii venovanej Branislavovi Varsikovi	/47
<i>Kludia Bugyinszká</i>	Spojenie histórie a architektúry v Šali	/49
<i>Jozef Meliš</i>	Osobnosti slovenského archívnictva VII. 100-ročnica doc. Dariny Lehotskej	/50

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

<i>Mária Zacharová</i>	Archív Spolku svätého Vojtecha	/52
------------------------	--------------------------------	-----

DO VAŠEJ KNIŽNICE – RECENZIE, ANOTÁCIE

<i>Ivana Červenková</i>	Zborník Záhorského múzea v Skalici 9	/58
<i>Jozef Meliš</i>	DUBEC, Andrej – FEILER, Jozef – GABKOVÁ, Zuzana et al. Dolná Mariková 1321 – 2021	/60

<i>Adriána Klincová</i>	Veľký Slavkov. Od praveku po súčasnosť. Zost. Marián Soják	/61
<i>Jozef Meliš</i>	SKLENKA, Vladimír a kol. Tajov a Jabříková – monografia	/62
<i>Adriána Klincová</i>	KOMORA, Pavol. Medzinárodný dunajský veľtrh v Bratislave 1921 – 1942	/64
<i>Adriána Klincová</i>	TERRA VINEATICA. Zborník Malokarpatského múzea. Zost. Tomáš Klokner	/65

NAŠI JUBILANTI

<i>Zlatica Výrostová</i> – <i>Mária Zacharová</i>	Životné jubileum Pavla Vimmera	/67
--	--------------------------------	-----

SPOMÍNAME

<i>Valéria Solčániová</i>	Emília Chovancová, rod. Legíňová	/68
<i>Valéria Solčániová</i>	Spomienka na Mgr. Augustína Denka	/69
	Vianočný pozdrav	/71

FÓRUM ARCHIVÁROV

2022, roč. XXXI, č. 3
ISSN 1339-8423 (online)
ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie)

Vydáva:
Spoločnosť slovenských archivárov
Adresa: Drotárska cesta 42
P. O. BOX 115
840 05 Bratislava 45
Slovenská republika
www.archivari.sk

E-mail redakcie:
forum.archivarov@gmail.com

Šéfredaktorka: Mária Feješová

Redakčná rada: Adriána Klincová, Jozef Meliš

Jazyková korektúra: Mária Feješová, Jozef Meliš

Grafická úprava: Bronislava Porubská

Texty: © Lenka Badidová, Miroslav Baranek,
Veronika Blanáriková, Klaudia Bugyinszká,
Ivana Červenková, Ivo Durec, Mária Feješová,
Jana Gubášová Baherníková, Ladislav Holečka,
Štefan Hrivňák, Adriána Klincová, Barbora Kollárová,
Zuzana Kollárová, Robert Gregor Maretta, Jozef Meliš,
Radka Mináriková, Lucia Ondíková, Martina Orosová,
Juraj Roháč, Valéria Solčániová,
Judita Szekeresová Kováčsová, Zlatica Výrostová,
Mária Zacharová

Vychádza trikrát ročne v elektronickej podobe,
nepredajné. Povolilo: MK SR 1 472/96.

Autorské práva vyhradené.
Akékoľvek rozmnožovanie textu a fotografií
len so súhlasom vydavateľa.

Staršie čísla na www.archivari.sk.

Na obálke: Koláž fotografií k životu archivárky Dariny
Lehotskej.

Zdroj: Archív doc. Milana Lehotského, Štátny archív
v Bratislave, pracovisko Archív Modra

EDITORIÁL

Spomínam...

Pamäť každého z nás je selektívna. Do úzadia zatíska všetko zlé a nepríjemné a vedie nás skôr k milým, príjemným, hoc' aj trocha nostalgickým spomienkam, predovšetkým na všetkých tých dobrých a láskavých ľudí, skutočné osobnosti, s ktorými sme sa vo svojom živote stretli. Medzi nich patria aj naši učители, pravda, ak sme mali na nich šťastie. Niekoľko generácií archivárov si takto spomína aj na svoju nezabudnuteľnú učiteľku a láskavého človeka, našu pani docentku PhDr. Darinu Lehotskú, CSc.

S pani docentkou Lehotskou som sa prvý raz stretol ako študent archívnickva – prvák – niekedy roku 1975. Starší kolegovia a najmä kolegyne, ktoré sa nás matersky ujali a zasnivovali do tajov štúdia na katedre, nás detailne informovali aj o našich budúcich pedagógoch a poučali nás aj o ich osobitostiach či manieroch, čo sa ukázalo byť často veľmi výhodné najmä pri skúškach. O viacerých učiteľoch sa títo naši tútori zmieňovali dosť kriticky a občas aj ironicky, ale boli tu dve výnimky – pani docentka Lehotská a pán docent Novák. Tí dvaja dokonca ani nemali žiadne prezývky a tak na našom odbore (či poschodí) stačilo povedať *pani docentka* alebo *pán docent* a každý vedel, o koho ide, hoci docentov tu vtedy bolo viacero. Ako starší a ostrieľanejší sme potom medzi sebou docenta Nováka volali dôverne a láskavo – *Jóži*, ale pani docentka zostala *pani docentkou*. V pamäti mám zachovaný jej obraz – pomenšia, trocha moletnejšia, v modrých krimplenových šatách a bielom svetríku, občas aj so šatkou na hlave. Tradovalo sa, že jeden starší kolega si ju ako prvoročiak práve kvôli jej skromnému ošateniu a rovnako skromnému vystupovaniu bol poplietol s upratovačkou a vo výťahu ju pri prvom stretnutí oslovoval *tetuška!*

Pani docentka nás učila novovekú diplomatiku a archívnickvo, a to naozaj na profesionálnej úrovni. Bola náročnou a nekompromisnou učiteľkou a menej usilovným sa od nej občas ušlo aj ironické slovo či pichľavá poznámka. Nevedela a ani nechcela však ublížiť. Bolo pre nás záhadou, že občas si niekoho bez zjavnej príčiny zamilovala, no iného zas, nevedno prečo, veľmi rada nemala – prečo sa tak rozhodla, nevedel ani netušil nikto! Z mojich spolužiakov si okamžite obľúbila jedného kolegu.

Imponovalo jej, že bol zamestnaný v Archíve mesta Bratislavy, odkiaľ po desaťročnom pôsobení ona sama prišla na fakultu, a aj to, že bol neobyčajne vysoký – podľa pani docentky to bola vskutku výhoda, lebo v archíve nemusel pri vyhľadávaní materiálov v depotoch používať rebrík! Náš vzájomný vzťah sa formoval miernejším tempom, no bol napokon o to hlbší. Pani docentka vedela, že som Trnavčan a že moja budúca perspektíva bude najskôr v tamojšom archíve, ktorý všetkým personifikoval jeho vtedajší riaditeľ PhDr. Jozef Šimončíč, CSc. Keď sme si volili tému diplomových prác, vybral som si celkom pochopiteľne trnavské mestské privilégiá a pani docentka sa stala zrazu mojou školiteľkou. Prirodzený oponent, doktor Šimončíč, ma hneď upozornil, aby som predovšetkým rešpektoval všetky pripomienky pani docentky. Niektoré z nich boli ozaj štipľavé, ale vždy pomohli. Posudok školiteľky diplomovej práce bol napokon veľmi láskavý a žičlivý. Neskôr som sa dozvedel, ako pani docentka postupovala pri hodnotení našich diplomových prác. Čítala ich svojej staručkej mamičke, ktorá s ňou vtedy bývala, a ak tú niektorá diplomová práca zaujala, potom bola aj pani docentka v posudku žičlivejšia. Pani docentka Lehotská dokonca osobne prišla na moju promóciu s kyticou slamiенок – bolo to koncom novembra a o živé kvety bola núdza – a úprimne mi zablahoželala. Naše stretnutia neustali ani v ďalších rokoch. Keď som bol už ako trnavský archivár poverený svojim riaditeľom napísať stať o dejinách mesta v stredoveku do pripravovanej monografie Trnavy, pani docentka spolu s PhDr. Jozefom Watzkom, CSc., riaditeľom Štátneho oblastného archívu v Bratislave, boli posudzovateľmi môjho textu. Obaja boli náročnými a kritickými posudzovateľmi. Pani docentka mi napísala 15-stranový (!) posudok a jej pripomienky (občas aj pochvaly) svedčili o tom, že príspevok veľmi starostlivo čítala. Nie však preto, aby poukázala najmä na moje prešľapy a nevedomosť, ako sa mi to potom neskôr s inými posudzovateľmi občas stávalo, ale aby som stať o stredoveku vylepšil a aby nové dejiny Trnavy kvalitatívne prevýšili monografiu z roku 1938 a zrejme aj preto, aby sa jej bývalý diplomant nevznášal neodôvodnene v oblakoch. S pani docentkou som sa stretal aj na seminároch, ktoré organizoval agilný trnavský krúžok historikov. Bola iniciatívnu členkou Slovenskej historickej spoločnosti a viedla jej západoslovenskú pobočku. O jej angažovanosti v Slovenskej historickej spoločnosti sme sa dozvedeli už počas štúdia – občas nás totiž zobrala na

nejaké to podujatie SHS v Bratislave a neraz sme jej dokonca dodatočne podpisovali prezenčnú listinu z akcie. Podpisovali sme sa vymyslenými menami alebo menami historických osobností. Ja som sa zapisoval ako *Hebenstreyt* – bol to košický stredoveký richtár, objavený a popularizovaný našou ďalšou učiteľkou PhDr. Máriou Tischlerovou a pani docentka sa tomu všetkému úprimne a s radosťou smiala. Na jej nebývalý zmysel pre humor si tiež často spomínam. Predovšetkým, nebola samolúba a ani vzťahovačná. Preto jej neprekážalo ani občasné podpichovanie docenta Nováka. Tí dvaja spolu boli neuveriteľnou dvojicou – v mnohom takí rozdielni, no zároveň neuveriteľne súznejúci. Pre nás to boli najvyššie autority a predovšetkým najmilší učители. Pani docentka bola i neobyčajne tolerantná, jej život nebol najľahší, a preto vedela pochopiť a porozumieť. Dnes, žiaľ, už nebohý PhDr. Ján Milan Dubovský bol po mabilionovskej konferencii roku 1983 nadšený, že pani docentka (*luteránka*) tak ocenila dielo katolíka, rehoľníka Jeana Mabiliona! Jej tolerancia však nebola bezbrehá a občas prekvapila aj brisknou poznámkou alebo neľútostným hodnotením. Bridili sa jej najmä amorálni ľudia – o istom riaditeľovi múzea povedala, že je *sviňa*. Bolo to výstižné a presné hodnotenie.

Pani docentka bola skutočnou a mnohostranou osobnosťou. Ak by som ju mal charakterizovať tromi slovami, poviem, že bola pracovitá, skromná a láskavá. Jej zaniehanie pre pedagogický proces, ale najmä pre vedeckú prácu, bolo povestné. Doma mala na niekoľkých stoloch rozpracovaných viacero textov a počas dňa aj noci na nich striedavo pracovala. Vzorom vedeckej pracovitosti jej bol český historik František Palacký. Vo vysokom pracovnom nasadení neraz pozabudla aj na jedlo, uspokojila sa s kúskom chleba, zemiakmi... Skromne sa aj šatila, a tak aj žila. Jej láskavosť bola povestná, mala silné sociálne cítenie, súcitiť a bola mimoriadne empatická. Na takúto pani docentku si určite mnohí s láskou spomínajú a práve pre tieto jej vlastnosti sme ju mali radi.

Keď sa od roku 1987 začalo hovoriť o možnosti môjho prechodu na fakultu, pani docentka ma všemožne podporovala. Vedela, že to bol dávnejší zámer docenta Nováka a že tejto myšlienke nepriali niektorí pravoverní straníci na poschodí. Ona sama takúto, ba oveľa väčšiu nepriazeň zakúsila, keď chcela získať veľký doktorát (DrSc.) a aj profesúru – oboje by si rozhodne zaslúžila, no nestalo sa tak. Keď sa mi napokon podarilo dostať na fakultu, asi som si celkom dobre neuvedomil, že

mi to v tom pomohlo aj obetavé rozhodnutie pani docentky odísť k 31. 8. 1987 do starobného dôchodku. Ešte pred svojim oficiálnym odchodom mi odovzdala kľúče od svojho pracovného stola a symbolicky mi tak zverila aj predmety, ktoré dovtedy vyučovala. Dodnes sa v zásuvkách tohto stola nachádzajú jej poznámky a mnohé drobnosti, ktoré mi ju neustále pripomínajú. Zo svojej pracovne tak v skutočnosti vlastne úplne nikdy neodišla. Na katedru potom prichádzala už len ako externá učiteľka. Prekvapivo, táto vzájomná koexistencia patrí k mojim najmilším spomienkam na pani docentku. V tomto období sme sa totiž začali bližšie spoznávať. Pani docentka spomínala na príhody zo svojho života, radila mi a občas ma aj usmerňovala. Upozorňovala ma aj, aby som si dával pozor pri vtedy častých oslavách a posedeniach na katedre a držal sa radšej striedmo. Rozhodne však nebola žiadnym askétom, naopak, bola výborným spoločníkom, vedela sa baviť a smiať a keď sa jej niečo zapáčilo, zvolala: *To je chutné!* Zvlášť rád si spomínam na jeden detail – pred sviatkami (Vianocami, Veľkou nocou) vždy prinášala malú škatuľku s jej chýrnymi vínovými rožtekmi. Občas mi čítavala aj zo svojho pripravovaného textu o učiteľoch v rodine Izákovcov, chcela ju nazvať *Sága rodu učiteľského*. To potom, keď sa dozvedela, že aj v mojej rodine je mocná učiteľská línia a teda, že jej nástupca má v žilách tiež učiteľskú krv. Spájala nás aj láska ku krásnej literatúre a pani docentka mi občas požičala niečo zaujímavé zo svojej knižnice. Ja som jej na revanš referoval o nových knihách z českých vydavateľstiev.

Nechcem myslieť na posledné stretnutie s pani docentkou. Bola vždy veľmi veselá a určite by si nepriala, aby sme na ňu spomínali so smútkom.

Pani docentku mi navždy bude pripomínať niekoľko jej drobných textov – cením si najmä tie vlastnoručne písané – zapísané známky zo skúšok a zápočty v indexe, posudok diplomovej práce, pripomienky k štúdiu o stredovekej Trnave, telegram, ktorý mi poslala v deň mojej svadby, pozdravy k Vianociam či Novému roku a blahoželanie k narodeniu dcéry. K mojim 33. narodeninám mi darovala knihu textov Milana Lasicu *Piesne o ničom*, do ktorej mi vpísala toto venovanie: „*Nech žije Juraj Roháč 33-ročný, nech dožije 3x toľko a nech je mu vždy veselo ako s Lasicom.*“ Milá pani docentka, často si na Vás spomínam a je mi pri tom ozaj vždy veselo. Úprimne Vám za všetko ďakujem!

doc. Juraj Roháč, CSc.

VÝBOR(N)OVINY

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSÝCH ARCHIVÁROV 10. OKTÓBRA 2022

Program

1. Novela vyhlášky 628/2002 Z. z.
2. Rôzne

Rokovanie sa uskutočnilo on-line formou prostredníctvom aplikácie Zoom. Účastníkov privítala predsedníčka Martina Orosová, ktorá rokovanie ďalej viedla. Vysvetlila dôvod urýchleného zvolania zasadnutia výboru SSA.

Dňa 4. októbra 2022 bola špecializovaným a mestským archívom mailom doručená výzva na zaslanie námetov zmien vyhlášky s termínom do 13. októbra 2022. Dôvod pripravovanej zmeny novely ani žiadne konkrétne návrhy zmien, ku ktorým by bolo možné sa vyjadriť, a ani rámcový časový harmonogram priprav novely však poskytnutý nebol. Členovia výboru SSA, ktorí sú zamestnancami štátnych archívov o pripravovanej novele taktiež nemajú vedomosť.

Prítomní členovia výboru a revíznej komisie sa dohodli na tom, že SSA zašle odboru archívov a registratúr MV SR stanovisko, v ktorom budú všeobecne popísané návrhy na zmenu tých častí vyhlášky, ktoré sa podarilo v takom krátkom čase identifikovať ako problematické a zároveň požiada, aby bola Spoločnosť slovenských archivárov ako profesijné odborové združenie zastupujúce širokú škálu pracovníkov archívov a registratúr zapojená do prípravy novely vyhlášky. V tejto súvislosti bude zvolané zasadnutie výboru SSA, na ktoré by boli pozvaní aj zástupcovia OAR MV SR na spoločnú diskusiu k danej problematike.

Tematické okruhy, ktoré by bolo potrebné v novele vyhlášky upraviť či zmeniť identifikované na tomto zasadnutí:

Časť 1. Hodnotenie záznamov, vyradovanie registratúrnych záznamov a preberanie archívnych dokumentov do archívu: upraviť/rozšíriť ustanovenia o hodnotení a kritériách hodnotenia záznamu. Súčasné znenie vyhlášky nekorešponduje so zaužívanou praxou a ani s najnovšími

medzinárodnými prístupmi k téme vzťahov archívov a verejnosti.

§ 24a Ochrana elektronických registratúrnych záznamov a elektronických archívnych dokumentov: odsek upravuje iba ochranu elektronických registratúrnych záznamov. Legislatívne upraviť ochranu elektronických archívnych dokumentov vetou uvedenou v bode 7 považuje výbor SSA za nedostatočnú. Je potrebné riadne definovať ochranu elektronických archívnych dokumentov a podmienky ich trvalého uloženia.

Časť 3. Evidencia archívneho dedičstva SR a prístup k archívny dokumentom: paragrafy upravujúce evidenciu archívneho dedičstva požadujú elektronickú a miestami paralelne aj listinnú podobu. Považujeme za vhodné zaviesť evidenciu archívneho dedičstva SR výhradne elektronickou formou. Na základe užívateľských skúsenosti redizajnovat aplikáciu WinAFondy a jej rozšírenie aj o evidenciu pracovníkov v archíve, úložisko archívnych pomôcok a podobne.

Príloha č. 10 Bádateľský list: doplniť priamo do vzoru bádateľského listu informáciu o spracovávaní osobných údajov a taktiež aj čestné vyhlásenie (Zákon 395/2022 Z. z., §13, ods. 6).

Z ďalších návrhov, ktoré však priamo nesúvisia so zmenou vyhlášky boli predložené:

- a. otvoriť tému vrátenia rozhodovacej samostatnosti špecializovaným archívom voči svojim pôvodcom.
- b. rozšíriť v povedomí odbornej aj laickej verejnosti, ale aj v legislatíve okruh toho, čo chápeme pod pojmom archív – v súlade s medzinárodnými trendami vybudovať inšpirujúce prostredie poskytujúce priestor na spoluprácu štátnych, verejných, súkromných aj rôznych komunitných archívov, ktorých cieľom je budovať historickú pamäť.
- c. zamerať pozornosť aj na iné nové formy archívnych pomôcok, ako je listinný alebo elektronický textový dokument – najmä otvorené databázy.
- d. na ďalších zasadnutiach výboru SSA sa vrátiť k myšlienke menších pracovných tematických skupín, ktoré by vo vybranej problematike mohli v mene SSA proaktívne pripravovať návrhy na zlepšenia.

Zapísala: *Jana Gubášová Baherníková*
Overila: *Martina Orosová*

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV 25. NOVEMBRA 2022

Program

1. Seminár – Darina Lehotská (prizvaný Štefan Hrivňák)
2. Plán akcií SSA na rok 2023
3. Archívne dni 2023
4. Webstránka archivari.sk
5. Edičná činnosť
6. Rôzne

Rokovanie sa uskutočnilo online formou prostredníctvom aplikácie Zoom. Účastníkov privítala predsedníčka Martina Orosová, ktorá rokovanie ďalej viedla.

K podujatiu 100-ročnica doc. Dariny Lehotskej predniesol správu o stave príprav Š. Hrivňák. Seminár sa uskutoční 9. decembra 2022 v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca v Bratislave. Program je podľa pozvánky, ktorá bola distribuovaná.

Z budúročných podujatí sa začínajú pripravovať seminár k nedožitým 90-tinám Jána Milana Dubovského v spolupráci so Štátnym archívom v Bratislave, pracovisko Archív Modra, exkurzia do Vroclavu orientačne v septembri 2023 a Archívne dni 2023 v spolupráci so Štátnym archívom v Trenčíne, pracovisko Archív Považská Bystrica. M. Bernát navrhol pripraviť aspoň na časť podujatia aj sekciu pre správcov registratúr s cieľom ich zapojenia do komunity archivárov.

M. Orosová informovala, že stará webstránka www.archivari.sk je už z dôvodu jej technickej zastaranosti úplne nefunkčná. Na obsahu novej sa priebežne pracuje. Je to však náročný proces. Z dôvodu zle štruktúrovaných dát na pôvodnej totiž nie je možné jej „preklopenie“.

Správa o edičnej činnosti SSA:

1. Fórum archivárov 3/2022 je v príprave, vyjde do Vianoc.
2. Archívny almanach – problém s príspevkami v časti Štúdie. Návrh urobiť na budúci rok tematické číslo k nedožitej 100-ročnici Richarda Marsinu.
3. Zborník SSA 2022 – zložený z príspevkov prednesených na Archívnych dňoch 2022 a na seminári 100-ročnica doc. Dariny Lehotskej je v príprave. M. Orosová navrhla znížiť počet výťažkov, keďže z predošlých ročníkov stále ostávajú exempláre.

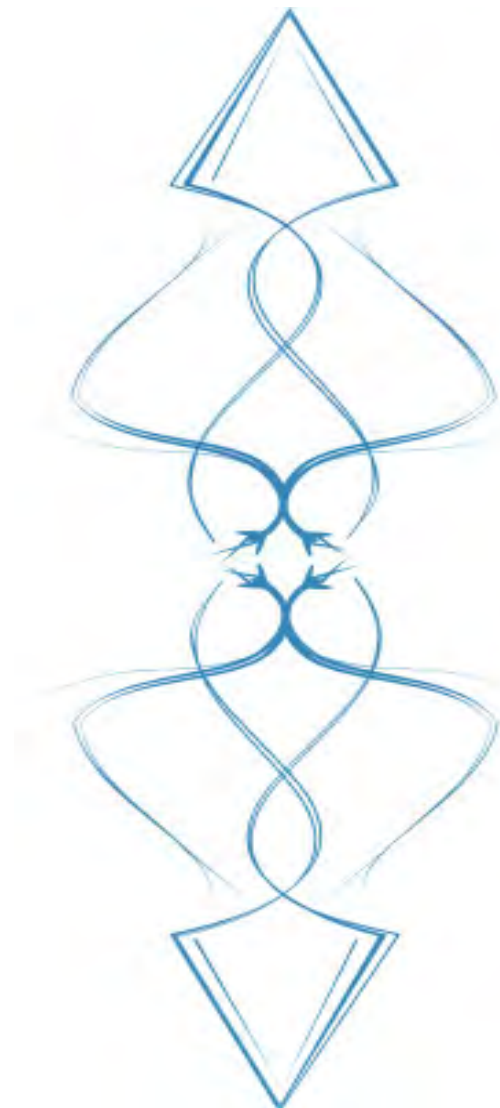
4. Biografický slovník slovenských archivárov je hotový, avšak z MV SR sú rozporuplné informácie o jeho zaradení do ich edičného plánu a tým o finančnom krytí vydania slovníka.

5. Vyriešiť distribúciu starých zborníkov. Je potrebné zistiť, kto z členov SSA si ich neprevzal, následne pobaliť a poslať.

M. Bernát navrhol osloviť zamestnancov archívov, ktorí sa venujú predarchívnej starostlivosti, s cieľom vzájomnej výmeny skúseností a zdieľania problémov a možných riešení v oblasti predarchívnej starostlivosti. Následne v druhej etape osloviť správcov registratúr. Vzájomnou spoluprácou archivárov a správcov registratúr zvýšiť kvalitu samotných registratúr a následne aj archívnych fondov.

Zapísala: *Jana Gubášová Baherníková*

Overila: *Martina Orosová*

NOVINKY Z ICA

9. VÝROČNÁ KONFERENCIA MEDZINÁRODNEJ RADY ARCHÍVOV V RÍME 2022

Medzinárodná rada archívov (ICA) organizuje už od svojho vzniku každoročné medzinárodné konferencie s výnimkou roka, v ktorom sa koná svetový archívny kongres. Do roku 2011 boli tieto konferencie známe s prívlastkom za okrúhlym stolom (*Table ronde des Archives*), ktorých sa však zúčastňovali len delegovaní zástupcovia jednotlivých členských krajín a profesijných združení. Od roku 2013 nahradili rokovania za okrúhlym stolom výročné konferencie ICA, ktoré sú prístupné pre všetkých, pričom členovia ICA majú pri registrácii viaceré výhody. Počas jedného týždňa v roku sa tak stretnú archivári z celého sveta, aby prediskutovali aktuálne problémy archívov na vybrané témy.

Tohtoročná výročná konferencia ICA sa konala v dňoch 19. – 23. septembra 2022 v Kongresovom centre v Ríme, sprievodné workshopy sa uskutočnili v priestoroch neďalekej Univerzity La Sapienza. Spoluorganizátormi podujatia boli spoločnosti SOS Archivi, Symposia Srl, Talianska národná archívna spoločnosť (ANAI), Generálne riaditeľstvo archívov Ministerstva kultúry Talianskej republiky (DGA) a Roma & Lazio Convention Bureau. Oficiálnymi

Otvárací príhovor prezidenta ICA Davida Frickera (Austrália). Foto: R. G. Marett.

rokovacími jazykmi boli angličtina, francúzština a taliančina. Počas prvých dvoch dní zasadali výkonné orgány ICA a pre ostatných účastníkov boli pripravené exkurzie po historických pamiatkach Ríma so zameraním na rôzne obdobia, od antiky cez stredovek až po barok. Programová komisia ICA (PCOM – Programme Commission) vybrala ako hlavnú tému *Archívy premostujúce priepasti* (Archives Bridging the Gap). Súčasná spoločnosť sa napriek globalizácii v posledných desaťročiach stále vyznačuje svojou rozmanitosťou a nespočtým množstvom rôznych komunít, kultúr, jazykov, inštitúcií a technológií, ktoré pôsobia v spoločnom priestore. Kľúčom k rozvoju spoločnosti, v ktorej všetko navzájom súvisí, je práve premostovanie priepastí či už napríklad medzi globálnym a lokálnym, verejným a súkromným, centrom a perifériou, väčšinou

Účastníci 9. výročnej konferencie Medzinárodnej rady archívov v Ríme 2022 v Auditóriu Platea. V popredí Philippe Bruneau, Josée Kirps, David Fricker, Meg Philipps. Foto: Facebook SOS Archivi.

a menšinou, povinnosťami a právami, alebo aj medzi špičkovými a základnými technológiami.

Archívy ako miesta uchovávaní pamäti jednotlivcov i organizácií prostredníctvom nimi vytvorených rôznych typov záznamov bez rozdielu nosičov zohrávajú zásadnú úlohu pri formovaní spoločnosti vytváraním jej identity. Sú preto strategickým faktorom pri budovaní pomyselných mostov ponad priepasti rôzneho druhu. Na druhej strane musia archívy čeliť vlastným vnútorným priepastiam, ktoré ovplyvňujú ich poslanie a obmedzujú ich využívanie (napríklad nové technológie, nové typy záznamov a formátov a pod.).

Približne 200 účastníkov vystúpilo na konferencii s príspevkami, ktoré boli zaradené medzi prednášky ako samostatné prezentácie alebo krátke predstavenia projektov, v rámci pracovných seminárov, panelových diskusií alebo tvorili papierové postery. Najväčšiu pozornosť púťali prednášky hlavných exkluzívnych rečníkov, ktorými boli: Rosario Salvatore Aitala, profesor práva a sudca Medzinárodného trestného súdu,¹ Geoffrey Yeo, čestný výskumník v oblasti archívov a správy záznamov na University College London,² a Anne Gilliland, archivárka, vedkyňa a profesorka archívnictva na Kalifornskej univerzite v Los Angeles.³ Celkovo sa konferencie zúčastnilo vyše 640 archivárov, správcov registratúr a IT odborníkov z celého sveta a väčšinou sa rokovalo vo viacerých kongresových sálach súčasne. Slovenských archivárov na jednotlivých zasadnutiach zastupovali predsedníčka SSA Martina Orosová (Archív PÚ SR) a podpredseda SSA Robert Gregor Maretta (Archív SNM).

Archívy premostujúce priepasti v demokracii bola prvá zo štyroch hlavných tematických sekcií. V rámci panelovej diskusie sa hovorilo o úlohe ICA, jej spolupráci s Modrým štítom, UNESCO a ďalšími medzinárodnými organizáciami počas vojnového konfliktu na Ukrajine, následne o iniciatíve Bezpečné útočisko pre archívy v ohrození či o projekte Archivári bez hraníc. ICA vykonala tiež výskum zameraný na sprístupňovanie dokumentov vládnych a iných politických inštitúcií, čím sa umožňuje verejnosti lepšie vnímať a podporovať otvorenú vládu a priamu demokraciu. Poučiac sa z minulosti verejné a podnikové archívy v Nemecku a Švajčiarsku podporujú ochranu ohrozených archívnych fondov (archívov) svojich predchodcov, ktorí sa podieľali na krivdách, nespravodlivostiach či zločinoch v predchádzajúcich nedemokratických politických

Reprezentanti slovenských archivárov Martina Orosová a Robert G. Maretta. Foto: R. G. Maretta.

režimoch. Využívajú takéto archívne fondy vo vzdelávaní a osvete, aby sa zvýšila citlivosť ľudí na nenávisťné prejavy rôzneho druhu. V rámci tejto sekcie sa diskutovalo aj o vplyve informačných a komunikačných technológií na spôsob uchovávaní záznamov a na úlohy archivárov, ako aj o hľadani riešenia tejto problematiky. Spomenuli sa tiež odborné aktivity napríklad verejných archívov v Kórei a Škótsku na podporu komunitných a rodinných archívov, ktoré uchovávajú významnú časť archívneho dedičstva.

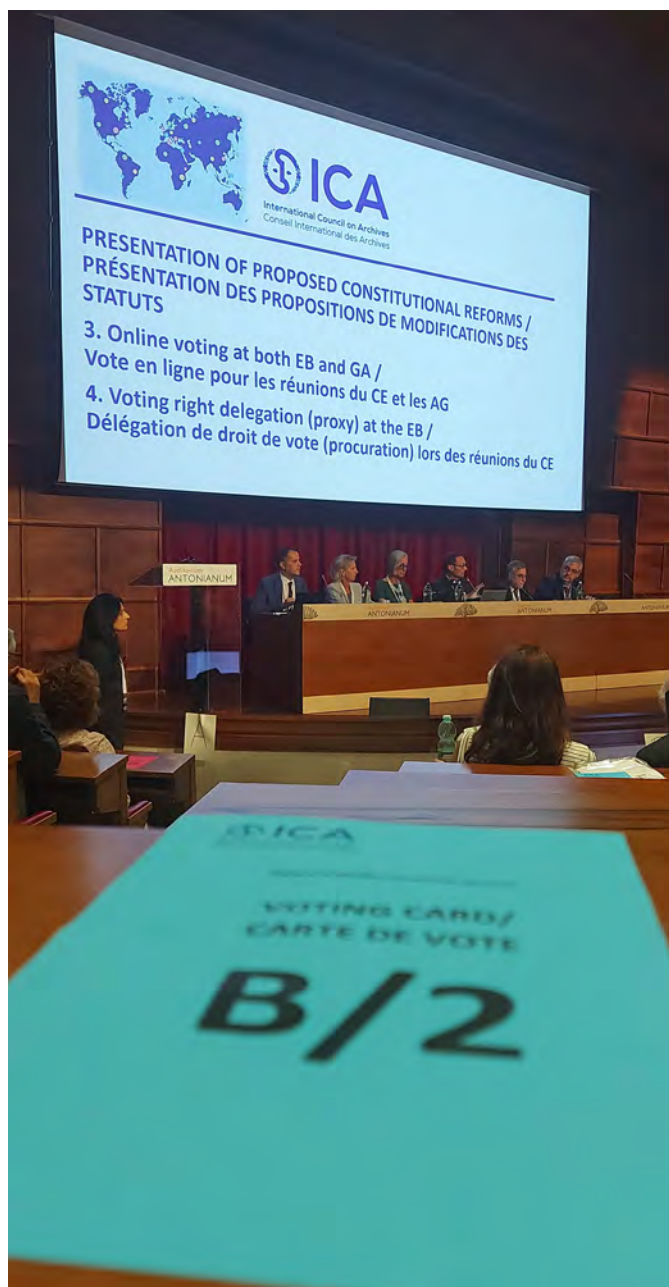
Druhá sekcia s názvom *Archívy premostujúce vzdialenosť* bola venovaná budovaniu kolektívnej pamäti o humanitárnych a sanitárnych krízach, aby verejnosť i medzinárodné organizácie mohli lepšie pochopiť problémy a dosahy týchto kríz. Rokovalo sa aj o udržateľnom rozvoji a ekonomickej životaschopnosti archívov a nových projektoch v tejto oblasti. Napríklad správu a archivovanie elektronických záznamov v Dánsku zamerali na zníženie rizika straty verejných informácií. Francúzske ministerstvo kultúry ponúklo verejným inštitúciám elektronický archivačný systém prispôbený vlastným potrebám každej organizácie. Revízia bádateľských potrieb priniesla nové služby zo strany archívov využitím nových technológií. Prekonávať vzdialenosti pomáha aj budovanie sietí, ktoré prepoja samotné archívy, archívne služby, ale aj archívy a verejnosť. Vzdialenosti premostuje aj podpora archívov rôznych komunit. V Poľsku napríklad takýmto archívom odborne pomáha štátne Centrum komunitných archívov.

Archívy premostujú i kultúrne priepasti okrem iného spoluprácou a aktívnym zapojením komunit, ktoré sú zamerané na ochranu a oživenie ohroze-

¹ Judge Rosario Salvatore Aitala. Dostupné na: <https://www.icc-cpi.int/judges/judge-rosario-salvatore-aitala>.

² Geoffrey Yeo, Department of Information Studie. Dostupné na: <https://www.ucl.ac.uk/information-studies/geoffrey-yeo>.

³ Anne Gilliland, Associate Dean for Information Studies. Dostupné na: <https://arch.gseis.ucla.edu/directory/anne-gilliland/>.

Volebný lístok Spoločnosti slovenských archivárov na Valnom zhromaždení ICA. Foto: M. Orosová.

ných jazykov a kultúr prostredníctvom množstva iniciatív národných archívnych inštitúcií. V rámci dekolonizačného procesu sa riešili problémy s nerovnomerným zachovaním archívnych dokumentov o elitách a pôvodných obyvateľoch, ako i podporovanie rozhovorov medzi dotknutými a zainteresovanými stranami. Kultúrnu priepasť premostujú tiež archívy komunit a marginalizovaných skupín na celom svete, ktoré často sústreďujú archívne súbory rôznorodých a geograficky rozptýlených komunit bez odbornej pomoci. Viaceré iniciatívy sú zamerané na budovanie archívov, ktoré budú bližšie k používateľom a atraktívne pre nové generácie, miestne komunity a občanov. Táto sekcia rokovala aj o kľúčových otázkach vzdelávania a odbornej prípravy v archívnej profesii, ako aj stra-

Novozvolené vedenie ICA na roky 2022 – 2026: výkonný riaditeľ stáleho sekretariátu Carlos Serrano Váskquez (Kolumbia), prezidentka Josée Kirps (Luxembursko), viceprezident pre financie Gustavo Castañer (Španielsko), programová viceprezidentka Meg Phillips (USA). Foto: R. G. Maretta.

tégiách v oblasti uchovávanía záznamov vo vzťahu k ľudským právam.

Štvrtá sekcia bola venovaná *Archívom premostujúcim digitálnu priepasť*. V panelovej diskusii sa rozoberali dôsledky digitálnej transformácie pre verejné archívy na príkladoch z Nórska, Ománu či Rakúska, najmä schopnosť zabezpečiť autenticitu a prístupnosť záznamov, či archivovanie e-mailov. Niekoľko prezentácií sa zaoberalo využívaním umelej inteligencie v rôznych fázach digitalizačného procesu alebo procesmi archivácie webu či spôsobmi spolupráce archivárov a správcov registra-túr pri digitalizácii. Na vytváranie a publikovanie množstva metadát z archívnych informačných systémov vo Francúzsku, Holandsku a Švajčiarsku už bol využitý nový medzinárodný štandard RiC (Records in Contexts), pretože pôvodný štandard pre archívny opis ISAD(G) sa ukázal ako nevyhovujúci pre primárne digitálne prostredie. Jeho používaniu bol venovaný aj samostatný workshop. Pri archívnom opise sa tak čoraz viac začína pracovať nielen s entitami, ale aj prepojenými otvorenými údajmi a ich vzájomnými vzťahmi.

Dôležitým bodom konferencie bolo aj predstavenie novej deklarácie ICA o autorskom práve v archívoch, o ktorej sa začalo diskutovať už na výročnej konferencii v Mexico City v roku 2017. Podrobnejšie o tejto deklarácii budeme informovať v samostatnom článku.

V rámci fóra národných archívov si účastníci vymenili skúsenosti v oblasti preberania elektronických záznamov do archívov, rôznych prístupov k dekolonizácii a budovaní kapacít na preklenutie

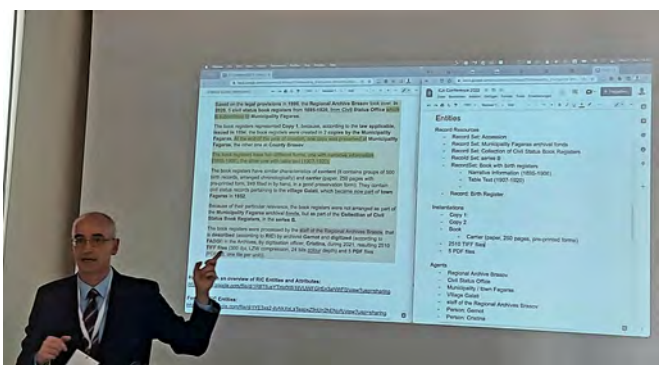
priepastí medzi odborníkmi. Rokovalo sa tiež o histórii a budúcnosti Viedenského dohovoru o sukcesii štátov vo vzťahu k štátnemu majetku, štátnym archívom a štátnym dlhom z roku 1983.

Počas konferencie sa uskutočnilo aj mimoriadne valné zhromaždenie ICA, na ktorom boli schválené reforma stanov ICA, výročná správa, rozpočet a plán činnosti na najbližšie obdobie. Okrem toho bolo predstavené novozvolené vedenie ICA, prezidentka Josée Kirps (Luxembursko) a ďalší dvaja členovia Výkonnej rady ICA na funkčné obdobie 2022 – 2026.

Okrem hlavných sekcií prebiehali viaceré workshopy a zasadnutia jednotlivých medzinárodných výborov ICA. Predsedníčka SSA Martina Orosová bola pozvaná na workshop venovaný používaniu nového štandardu ICA *záznamov v súvislostiach* (Records in Contexts, RiC), ktorý bol prvýkrát zverejnený v roku 2016 a v súčasnosti sa pracuje už s jeho druhou verziou z roku 2021.⁴ Jeho cieľom je zosúladiť, integrovať a stavať na štyroch doterajších ICA štandardoch: ISAD(G) – Všeobecnej medzinárodnej norme pre opis archívnej jednotky, ISAAR(CPF) – Medzinárodnej norme pre archívne autoritné záznamy korporácií, osôb a rodín, ISDF – Medzinárodnej norme pre opis funkcií a ISDIAH – Medzinárodnej norme pre opis inštitúcií spravujúcich archívne dokumenty.

Ako prizvaný hosť sa Robert G. Maretta zúčastnil pracovného seminára o Všeobecnej deklarácii o archívoch ako nástroji na hodnotenie správneho vedenia záznamov, ako aj zasadnutia Expertnej skupiny pre propagáciu (AEG – Advocacy Expert Group), na ktorých sa predsedníčka tejto skupiny Claude Roberto (Kanada) osobitne poďakovala za preklad deklarácie do slovenského jazyka. Publikovanie slovenského prekladu a jej príhovoru na stránkach nášho časopisu (FA 1/2022) uviedla tiež vo výročnej správe o činnosti AEG za roky 2021 – 2022. Prisľúbila, že onedlho bude slovenský text zverejnený i na webovej stránke ICA medzi ostatnými jazykovými mutáciami.⁵

V rámci rokovaní jednotlivých zložiek ICA bola aj sekcia pre nových profesionálov, ktorí sa zaoberali prieskumami o digitalizačných stratégiách či podpore a uplatnení nových odborníkov v súčasnosti. Správna rada Fondu pre medzinárodný rozvoj archívov (FIDA – Fund for the International Development of Archives) predstavila úlohy FIDA, ktorý od

Workshop o novom archívnom štandarde RiC, prednášajúci Bogdan-Florin Popovici. Foto: M. Orosová.

Stretnutie s predsedníčkou expertnej skupiny ICA pre propagáciu (v strede): Sita E. Castelli (Taliansko), Claude Roberto (Kanada), Robert G. Maretta (Slovensko). Foto: archív R. G. Maretta.

roku 2010 podporuje rôzne projekty po celom svete od školení archivarov až po zriadenie a organizáciu nového archívu.

V posledný konferenčný deň ocenili tri najlepšie postery, ktoré boli určené na prezentovanie výskumov, projektov alebo dôležitých myšlienok. Porota vyberala z vyše 50 plagátov a prvú cenu získala Alia Levar Wegner (USA) za odprezentovanú obnovu pamätníka holokaustu vo virtuálnej realite prostredníctvom archívnych prameňov. Na druhý deň po oficiálnom ukončení výročnej konferencie ICA sa uskutočnila exkurzia do Archívu Banco di Napoli v Neapole a v Ústrednom štátnom archíve v Ríme sa konal taliansky archívny deň.

Robert Gregor Maretta – Martina Orosová členovia výboru Spoločnosti slovenských archivarov

⁴ Records in Contexts – Introduction to Archival Description. EGAD – Expert Group on Archival Description, 20 January 2022. Dostupné na: <https://www.ica.org/en/records-in-contexts-introduction-to-archival-description>.

⁵ Universal Declaration on Archives – UDA, ICA, 10 November 2011. Dostupné na: <https://www.ica.org/en/universal-declaration-archives>.

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

PREDSTAVENIE MONOGRAFIE O LADOMERSKEJ VIESKE

Už niekoľko rokov za sebou badať výrazný nárast publikovania monografií o obciach. Zároveň vidno aj tendenciu obcí získať pre zostavenie svojich monografií kolektív odborníkov. Upúšťa sa od

Zostavovateľ monografie Peter Keresteš pri príhovore počas podujatia.

Zdroj: Facebook Žiar nad Hronom vo fotografiách.

klasických predstáv o „obecných monografiách“ ako o jednoduchých farebných brožúrkach, ktoré narýchlo zhrnú historické poznatky tradované už vyše 100 rokov a publikované v uhorských župných monografiách, doplnené spomienkami rodákov na druhú svetovú vojnu a obdobie socializmu a bohato sprevádzané fotografiami zachytávajúcimi rôzne pohľady na tú-ktorú obec v priebehu 20. storočia až do súčasnosti.

Našťastie pre historickú vedu a zdravý lokálpatriotizmus investujú obce do kvality svojich monografií nielen po stránke grafickej, ale predovšetkým po stránke odbornej. Touto cestou sa rozhodol vydať aj starosta obce Ladomerská Vieska Ing. Vladimír Baran, ktorý ešte v roku 2018 spolu s dr. Danieľom Ozdínom začali pretavovať myšlienku obecnej monografie do reality.

Vladimír Baran oslovil niekoľkých odborníkov v prírodných a historických vedách a požiadal ich o spoluprácu pri zostavovaní obecnej monografie. Počiatočné koordinovanie prác pod taktovkou dr. Mikuláša Čelka čoskoro prevzal dr. Peter Keresteš, ktorý redakčne dovedol práce na monografii do úspešného konca. V roku 2022 bola monografia publikovaná a dňa 18. júna slávnostne uvedená do života.

Predstavenie monografie sa uskutočnilo na námestí obce Ladomerská Vieska. Súčasťou podujatia bol bohatý kultúrny program moderovaný Štefanom Skrúcaným. Vystúpili na ňom ľudová hudba Hron z Banskej Bystrice, ľudový rozprávač Jozef Mak, speváčka Sylvia Baranová či domáca spevácka skupina Viešťanka. Monografia bola symbolicky

Zástupcovia troch častí obce symbolicky uviedli monografiu Ladomerskej Viesky do života posypaním zemou z každej časti obce na znak jednoty a spolupatričnosti.

Zdroj: Facebook Žiar nad Hronom vo fotografiách.

uvedená do života posypaním zeminou pochádzajúcou z troch častí obce – Ladomer, Vieska a Sídliisko. Zeminu sypali zástupcovia každej časti ako symbol spolupatričnosti a jednoty.

Jozef Meliš

Allianz – Slovenská poisťovňa, a. s.

DERNIÉRA NAJÚSPEŠNEJŠEJ ARCHÍVNEJ VÝSTAVY OD VYŠEHRADEU PO VYŠEHRADE VO VARŠAVE

V roku 2016 vznikla iniciatíva prof. Hanny Krajewskej a jej kolektívu z Archívu Poľskej akadémie vied vo Varšave usporiadať výstavu archívnych dokumentov krajín V4, s ktorou by sa mohli archívy prezentovať v ktoromkoľvek kúte sveta. Rôznorodosť vzácnych archívnych dokumentov spojila téma stretnutia na Vyšehrade.

Prečo práve Vyšehrad? Vyšehrad (maď. Visegrád) je malé starobylé mesto na severe Maďarska. Nad Vyšehradom sa na pravom brehu Dunaja nachádza na skale hrad z 13. storočia. Je známy ako sídlo viacerých kráľov. Po smrti poľského kráľa Vladislava Lokietka sa na trón v roku 1333 dostal jeho syn Kazimír III. Veľký, ktorého cieľom bolo urovanenie sporov s českým kráľom Jánom Luxemburským. Obaja panovníci si zvolili za svojho sprostredkovateľa uhorského panovníka Karola Róberta, ktorý bol v tom čase tiež najstarším panovníkom v regióne. Prvým krokom bolo rokovanie v lete 1335 pravdepodobne v Trenčíne medzi Kazimírom a synom Jána Luxemburského Karolom IV. Na základe tohto prímeria sa český kráľ Ján a jeho syn zriekli nárokov na Poľské kráľovstvo a poľský kráľ Kazimír sa zriekol poľských území, ktoré boli v lénnom vzťahu k českému kráľovi – Sliezske a Mazovsko. Faktická dohoda vznikla na osobnom stretnutí troch panovníkov, ktoré Karol I. Róbert zvolal na začiatok novembra 1335 do paláca na Vyšehrade. Takmer štyri týždne tu hostil poľského a českého kráľa, viaceré poľské, sliezske a nemecké kniežatá, ako aj zástupcov Rádu nemeckých rytierov. Bolo zároveň dohodnuté, že Kazimír zaplatí českému kráľovi 20 000 kôp pražských grošov. Listina, v ktorej to bolo potvrdené, bola zverená do opatery Karola Róberta aj preto, že bol jej ručiteľom. Poľskí a českí vládcovia, aj keď s nevôľou, prijali aj kompromisné rozhodnutie arbitráže o sporných územiach Východné Pomoransko a Kujavsko. Okrem toho sa všetci dohodli na spoločnom postupe, ktorý smeroval proti Habsburgom, a to cisárovi Ľudovítovi IV. a jeho spojencovi Albertovi Rakúskemu. V roku 1338 alebo 1339 nasledoval ďalší spoločný „kongres“ vo Vyšehrade. Vyšehrad ako miesto vzájomného porozumenia sa v roku 1991 stal aj miestom vzniku Vyšehradskej skupiny (V4) do ktorej patrí Slovensko, Česko, Poľsko a Maďarsko.

K myšlienke prof. Krajewskej sa pripojili všetky archívne spoločnosti spomenutých krajín. Takto

Zľava Zuzana Kollárová, Hanna Krajewska, Izabela Gass, pracovníčka Archívu Poľskej akadémie vied a Adrián Kromka.

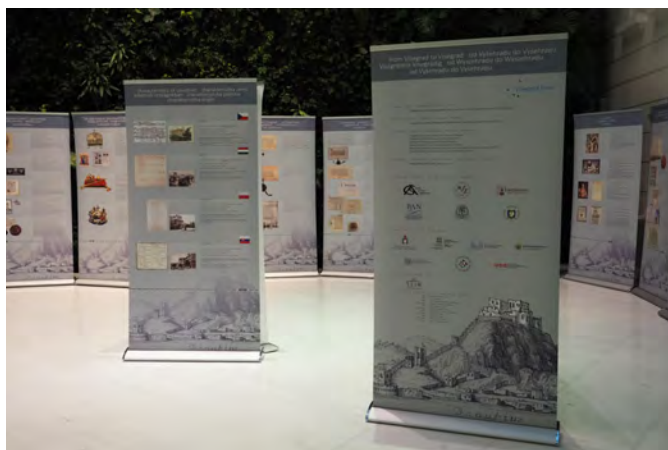
Zdroj: archív Zuzany Kollárovej.

Adrián Kromka pri prednáške v Archíve Poľskej akadémie vied prezentoval miesta, kde sa výstava konala. Zdroj: archív Zuzany Kollárovej.

vznikla prezentácia najvzácnejších archívnych dokumentov na paneloch, ktoré spájali spoločné témy: spoloční panovníci, kráľovné na tróne, najstaršie univerzity, obchodné cesty, národní hrdinovia, udalosti v roku 1968, spoločná minulosť po roku 1989 a pod.

Výstava od roku 2016 prešla fantastickú cestu. Bola prezentovaná v samotnom Vyšehrade, v Soule v Južnej Kórei na Medzinárodnom kongrese archívov, v Bruseli v parlamente Európskej únie, na viacerých miestach v Českej republike, v Maďarskej republike, na Slovensku v Slovenskej národnej rade v roku 2019, v Poprade, v Kežmarku, ale najmä v Poľsku – vo Varšave, Krakove, Vroclave, Lubline, Gdansku, Kielcach, Lodzi, Sandomierzi, Zakopanem, Novom Targu, Novom Sonči, Starom Sonči a pod. Výstava kolovala nielen po výstavných miestach, ale aj na netradičných, napr. v leteiskovej hale.

*Panely výstavy vo verejnej knižnici vo Varšave.
Zdroj: archív Zuzany Kollárovej.*

*Zľava Izabela Gass, Adrián Kromka, Hanna Krajewska, Zuzana Kollárová a riaditeľka varšavskej knižnice Danuta Jankowska.
Zdroj: archív Zuzany Kollárovej.*

Obrovskú zásluhu na jej propagácii mal riaditeľ Slovenského inštitútu v Poľsku so sídlom vo Varšave Adrián Kromka, ktorý prostredníctvom svojich kontaktov prezentoval prácu archivárov. Tento vzácny človek si preto pri odchode z diplomatickej služby považoval za svoju povinnosť dôstojne sa rozlúčiť so spomenutou vzácnou výstavou. 28. júna 2022 zorganizoval vo Varšave v Biblioteke Publicznej w Dzielniczy Targówek m. st. Warszawy derniéru výstavy. Výstavy sa okrem viacerých poľských kolegov archivárov na jeho pozvanie zúčastnila bývalá predsedníčka Spoločnosti slovenských archivárov Zuzana Kollárová, ktorá stála aj pri jej zrode.

*Zuzana Kollárová
Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad*

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V SKALICKOM ARCHÍVE

Mesiac september sa každoročne nesie v znamení Dní európskeho kultúrneho dedičstva. Prvý septembrový piatok patril tomuto podujatiu v Skalici, keďže v tomto roku sa otvárací ceremoniál konal práve tu. Na námestí Skaličania prezentovali svoje kultúrne dedičstvo prostredníctvom miestnych kultúrnych, hudobných a tanečných zoskupení. Súčasťou tejto udalosti bola aj konferencia s názvom *Mesto a kultúrne dedičstvo*.

Aj naše pracovisko Archív Skalica sa zapojilo do prezentácie archívneho dedičstva a v piatok 2. septembra otvorilo brány archívu pre verejnosť. Návštevníkov čakala komentovaná prehliadka archívu so sprievodnými aktivitami. Mohli si vyskúšať práx kancelárie kráľovského mesta. Písanie brkom, skladanie listov a ich pečatenie vzbudilo veľký záujem nielen u detí. Rovnako atraktívne bolo aj stanovisko s názvom *Nájdí svojich predkov*. Deti si vytvorili svoj malý rodokmeň a dospelí návštevníci sa dozvedeli, kde všade môžu nájsť svojich predkov. Nahliadnutím do matriky zistili, ako sa zapisovali napríklad záznamy o narodených deťoch a čo všetko takýto záznam obsahuje. Dozvedeli sa, že okrem rodných matrik sú v archíve uložené aj sobášne

*Pohľad na výstavu v priestoroch archívu.
Foto: Jana Hanzalíková.*

Písanie brkom. Foto: Jana Hanzalíková.

a úmrtné matriky. Ocenili tiež genealogické konzultácie, ako a kde všade sa nachádzajú informácie o našich predkoch, či ako si zostaviť svoj vlastný rodokmeň.

Počas celého dňa a nasledujúceho týždňa bola prístupná výstava archívnych dokumentov s názvom *Kráľovská Skalica – 650 rokov od povýšenia na*

Sprievodné aktivity. Foto: Jana Hanzalíková.

slobodné kráľovské mesto. Lákadlom na návštevu výstavy bola listina Albrechta II. z roku 1439, ktorou potvrdil už skoršie vydané privilégia, medzi nimi i to zo 6. októbra 1372, ktorým Ľudovít I. povýšil Skalicu na slobodné kráľovské mesto. Iste zaujímavým dokumentom bola i mýtna listina mesta z roku 1662, ktorá určovala výšku mýtnych poplatkov. Pozornosť vzbudzovala i Čierna kniha mesta Skalica, kam sa zapisovali verejné rozsudky. Keďže zápisy v nej sú písané väčšinou v nárečí, zvedaví návštevníci si mohli prečítať niektoré z nich a zistiť, aký trest by ich v 17. storočí čakal napríklad za svätokrádež.

Azda najväčšiemu záujmu sa tešila časť s vystavenými dobovými fotografiami mesta. Aby to návštevníci nemali také jednoduché, archivárky si pre nich pripravili túto časť výstavy v podobe hádanky a k fotografiám nedali popis. Tak sa pri lokalizovaní niektorých miest trochu potrápili. Väčšina fotografií dokumentovala, ako sa objekty a priestory postupne menili, nové sa postavili, niektoré prešli prestavbou, a niektoré poznáme už len zo starých fotiek.

Tento ročník Dňa otvorených dverí sa konečne po pandémie mohol tešiť veľkému záujmu verejnosti a veríme, že rovnakej obľube sa budú tešiť i ďalšie ročníky.

Prehliadka archívu. Foto: Jana Hanzalíková.

Veronika Blanáriková

Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Skalica

VÝSTAVA SLOVENSKO V ŠTÁTNEJ SYMBOLIKE

Pri príležitosti 30. výročia prijatia Ústavy Slovenskej republiky sa 5. septembra 2022 uskutočnila v priestoroch Bratislavského hradu slávnostná vernisáž výstavy *Slovensko v štátnej symbolike*. Výstavu, ktorú pripravilo Ministerstvo vnútra SR, odbor archívov a registratúr a Štátny archív v Bratislave v spolupráci s Národnou radou SR, otvoril minister vnútra Roman Mikulec. Jej autorom je PhDr. Ladislav Vrtel, známy heraldik, archivár a spoluvorca štátneho znaku. Výstava dokumentuje vývoj štátnych symbolov od najstarších čias až do súčasnosti, pričom prezentuje vyše 800 obrazových, textových a múzejných exponátov.

Výstava s viac ako šesťdesiatimi panelmi prevedie návštevníka vznikom, významom a historickým vývojom štátnej symboliky. Počiatky dvojkríža v slovenskom štátnom znaku môžeme nájsť v Byzantskej ríši, kde vznikol spojením gréckeho a latinského. Z Byzancie sa postupne šíril do ostatných krajín. Na území Slovenska máme doložený prvý erb s dvojkrížom z konca 12. storočia, keď sa dostal do podoby uhorského kráľovského erbu. S veľkou pravdepodobnosťou sa na našom území vyskytoval už predtým. Kráľovský dvojkríž sa postupne dostával aj do osobných erbov veľmožov a do pečatí cirkevných inštitúcií, neskôr ich nachádzame aj v mestských erboch.

Od 13. storočia bol používaný aj druhý erb s červeno-striebornými pruhmi, ktorý bol spočiatku chápaný len ako dynastický erb Arpádovcov, postupne však zmenil svoj význam a používal sa ako erb Uhorska. Na začiatku 14. storočia sa pod dvojkrížom v kráľovskom erbe prvýkrát vyskytujú tri vrchy. Podľa neskorších interpretácií sa trojvršie začalo chápať ako Karpatské vrchy (Tatra, Matra, Fatra), teda Horné Uhorsko, pruhy zase ako rieky Dunaj, Tisa, Sáva a Dráva – tie reprezentovali Dolné Uhorsko. Dvojkríž na trojvrší sa v spojení s pruhmi dostal do erbu po prvýkrát v 15. storočí.

Po roku 1848 v časoch národno-emancipačného zápasu sa erb s dvojkrížom na trojvrší zmenil z teritoriálneho znaku Horného Uhorska zároveň na slovenský národný erb. V tomto období sa vytvárala aj národná zástava s bielo-červenou bikolórou, ktorá sa spájala so západnými Slovanmi. Slovenská národná rada pridala tretiu, modrú farbu, ktorá sa v zmysle všeslovanstva spájala s Ruskom. Strieborný dvojkríž v červenom poli na modrom trojvrší prijala Slovenská národná rada aj ako erb do svojej pečate.

*Autor výstavy L. Vrtel (druhý sprava) s ministrom vnútra Romanom Mikulcom (v strede), generálnym riaditeľom SVS Adriánom Jenčom (prvý sprava), riaditeľkou odboru archívov a registratúr M. Mrižovou (tretia zľava) a riaditeľkou Štátneho archívu v Bratislave L. Bartalosoovou (tretia sprava).
Zdroj: MV SR, foto: Vladimír Benko.*

*L. Vrtel sprevádza výstavou ministra vnútra Romana Mikulca.
Zdroj: MV SR, foto: Vladimír Benko.*

Počas prvej svetovej vojny tvoril slovenský znak spolu so znakmi Čiech, Moravy a Sliezska spoločný tzv. legionársky znak. Po vzniku Československa bol slovenský znak po prvýkrát kodifikovaný a stal sa súčasťou znaku Československa. Úpravami prešla aj štátna zástava, keď sa do českej bielo-červenej doplnil modrý klin reprezentujúci Slovensko.

V roku 1960 bol slovenský znak upravený odstránením dvojkríža. Svoju predchádzajúcu podobu nadobudol späť až v roku 1990 a od roku 1993 je štátnym znakom samostatnej Slovenskej republiky a hlavným znamením na jej vlajke.

Dôležitým štátnym symbolom je aj štátna hymna, ktorá vznikla v priebehu 19. storočia na melódiu známej ľudovej piesne s revolučným textom

Pohľad na výstavné panely.

Foto: Veronika Plesníková.

Nad Tatrou sa blýska od Janka Matušku, ktorý ho skoncipoval v súvislosti so zavretím evanjelického lýcea v Bratislave a odchodom študentov do Levoče.

Výstava s netradičným námetom svojím kvalitným spracovaním zaujme odbornú i laickú verejnosť. V októbri bola presunutá do Košíc, kde bola prístupná návštevníkom do konca novembra, následne bude putovať po ďalších slovenských mestách.

*Mgr. Lucia Ondíková
Štátny archív v Bratislave*

MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA A VERNISÁŽ VÝSTAVY POMÁHAŤ, CHRÁNIŤ A ZACHRAŇOVAŤ!

Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali už tradične začiatkom septembra organizuje medzinárodnú konferenciu, v rámci ktorej pre verejnosť otvára rovnomen-nú výstavu. Tá najnovšia sa konala 9. septembra 2022 v konferenčnej sále štátneho archívu v Šali a dostala názov *Pomáhať, chrániť a zachraňovať!* Tento zaujímavý názov skrýva v sebe problematiku, ktorá má pomerne široký záber. Hlavným cieľom podujatia bolo prostredníctvom archívnych dokumentov a ich výskumom poukázať na

*Prednášajúci V. Sveřák. Zdroj: Štátny archív v Trnave,
pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali.*

*Pohľad do auditória konferencie.
Zdroj: Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív
Galanta so sídlom v Šali.*

Prednášajúci P. Mikle. Zdroj: Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali.

Zábery z vernisáže výstavy. Zdroj: Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali.

nezištnú spoluprácu viacerých národností regiónu Matúšovej zeme a Žitného ostrova. Ich zásluhou sa budovali početné, pre náš región (aj celé Slovensko) významné zdravotné strediská. Ich úžasnou spoluprácou sa mnohé osobnosti pracujúce v prvej línii zaslúžili o viaceré prvenstvá v danej oblasti. Budovaním zdravotníckych, policajných a hasičských inštitúcií a organizácií sa vytvárala pevná pôda pre všeobecný rozvoj regiónu. Konferenciu a výstavu finančne podporilo Mesto Šaľa, KULT MINOR – fond na podporu kultúry národnostných menšín a Nitriansky samosprávny kraj. Medzi partnerské organizácie patrili Vlastivedné múzeum v Galante, Mestské múzeum v Seredi a Policajné múzeum v Bratislave a podujatie sponzorsky podporila Coop Jednota Galanta a viacerí podnikatelia zo Šale, Trstíc a Tešedíkova.

Účastníkov konferencie, prednášajúcich a hostí úvodným slovom privítala vedúca archívu Mgr. Judita Szekeresová Kováčsová, PhD. Po nej vyslovil svoju vďaku archívu primátor mesta Mgr. Jozef Belický, zdôraznil potrebu historickej pamäti a vyslovil vďaku silovým zložkám, ktoré pracujú pre dobro ľudí. Na jeho slová nadviazala riaditeľka Štátneho archívu v Trnave PhDr. Júlia Ragačová, ktorá spomenula, že Štátny archív v Trnave a jeho pracoviská sa snažia tento rok o organizovanie takých podujatí, ktoré poukazujú na prácu organizácií, ktoré od nepamäti cielene pomáhajú a chránia majetok, zdravie a životy ľudí.

Prvý blok odborných prednášok otvoril archivar PhDr. Vlastimil Svěrák z Moravského zemského archívu v Brne, Štátneho archívu v Jihlave. Zaoberal sa požiarnymi poriadkami mesta Jihlavy v 16. – 19. storočí, pričom zdôraznil, ako sa mestu nimi postupne podarilo zabrániť veľkému množstvu požiarov. Na jeho príspevok nadviazala prednáška Mgr. Veroniky Keresztes z Maďarského národného archívu, Krajinského archívu v Budapešti *Protipožiarne usmernenia Bratislavskej župy v druhej polovici 19. storočia*. Spomenula, že spomedzi panovníkov sa ako prvý protipožiarou ochranou zaoberal uhorský panovník Karol III., ale prvý protipožiarne poriadok sa spája až s menom Jozefa II. Pre Bratislavskú župu bol takýto poriadok vydaný v roku 1864. Ako tretia vystúpila PhDr. Júlia Ragačová, riaditeľka Štátneho archívu v Trnave, s príspevkom „*Naše poslanie – pomoc bližnému.*“ *Z histórie trnavských hasičov – samaritánov*. Priblížila činnosť hasičských samaritánov v Trnave a osvetlila, že hasiči – samaritáni boli záchranári, špecialisti, ktorí disponovali aj vlastnou sanitkou. Do ich radov mohli byť prijaté aj ženy, pričom bližšie sa venovala osobnosti trnavskej samaritánky Márie Hrbekovej. Kolega László Szemán z Maďarského národného archívu, Župného archívu Sabolčsko-satumarsko-berežskej župy v Níredháze (Nyíregyháza, Maďarsko) si pripravil príspevok o sedmohradských vojnových utečencoch v Sabolčskej župe a Níredháze v rokoch 1916 – 1917. Dejín Níredházy sa dotkla aj prednáška PhDr. Kujbusné Mecsei Évy, PhD., riaditeľky Maďarského národného archívu, Župného archívu Sabolčsko-satumarsko-berežskej župy v Níredháze, ktorá ozrejmila prácu Dobročinného ženského spolku. Ten sa zaslúžil o založenie, ako aj prevádzkovanie sirotinca pre dievčatá v Níredháze. Jej výskum sa opieral o dobovú tlač a korešpondenciu.

Zábery z vernisáže výstavy.

Zdroj: Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali.

Po krátkej prestávke, počas ktorej sa mohli účastníci konferencie osviežiť, nasledoval ďalší veľmi zaujímavý a na informácie cenný blok prednášok, v ktorého úvode boli odzneli informácie z dejín policajných a četníckych organizácií. Ako prvý bol zaradený príspevok PhDr. Istvána Kenyeres, riaditeľa Archívu hlavného mesta Budapešť, s názvom Úloha budapeštianskej polície pri riešení záhady *Józsefa Attilu*. Žiaľ, podujatia sa osobne nemohol zúčastniť, preto jeho príspevok prečítal jeho kolega PhDr. Béla Sarusi-Kiss, PhD., ktorý sa podieľal na výskume dokumentu dôležitého pre jeho prípravu a získaného na jednej aukcii. Na základe výskumu dobových pečiatok polície zobrazených na skúmanom dokumente, ktorý súvisel s básňou významného autora *Józsefa Attilu*, bola objasnená história budapeštianskej polície. Mgr. Monika Mikleová, vedúca Štátneho archívu v Nitre, pracovisko Archív Nové Zámky, priblížila dejiny Žandárskej stanice v Seredi pomocou pamätníka z rokov 1919 – 1951. Kolega Mgr. Peter Mikle z Ústavu pamäti národa poukázal na prácu Okresnej správy Zboru národnej bezpečnosti, Správy Štátnej bezpečnosti Galanta so zreteľom na mesto Šaľa a jej okolie v 70. a 80. rokoch 20. storočia. Spomenul, že do jej pôsobnosti patrila aj ochrana tzv. socialistickej ekonomiky a spravodajská ochrana vyčlenených objektov dôležitých pre národné hospodárstvo. Vedúca archívu Mgr. Judita Szekeresová Kováčsová, PhD., v príspevku s názvom *Rodina, na ktorú sa nezabúda – osobnosť Cypriána Lelovicsa a Zoltána Feldmára* predstavila osobnosti z jednej rodiny, a to hasiča a lekára, ktorí sa nezištne snažili pomôcť svojmu okoliu. Posledný príspevok Mgr. Klaudie Bugyinszkej,

odbornej pracovníčky Štátneho archívu v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali, sme si, žiaľ, pre nedostatok času nemohli vypočuť. Mal sa zaoberať dejinami zdravotníctva mesta Šaľa po roku 1945. Tento, ako aj všetky ostatné príspevky si však bude možné prečítať v zborníku, ktorý sa štátny archív chystá vydať ešte v tomto roku.

Po ukončení konferencie nasledoval slávnostný obed. Po ňom o 13.30 h bola otvorená výstava. Prehliadkou a prezentáciou výstavy sprevádzala vedúca archívu. Výstava prináša informácie o osobnostiach a dejinných udalostiach týkajúcich sa rozvoja zdravotníckych inštitúcií, hasičských a policajných zborov v minulosti v okresoch Dunajská Streda, Galanta a Šaľa. Je koncipovaná tematicky a rozdelená na tri časti, v rámci ktorých je usporiadaná podľa chronologického sledu udalostí. Prvá časť výstavy sa venuje dejinám zdravotníctva od počiatkov až po súčasnosť. Prezentuje rôzne významné osobnosti z regiónu Matúšovej zeme a Žitného ostrova, históriu nemocníc, ale aj iných zdravotníckych inštitúcií, napríklad lekární. Druhá časť výstavy sa zaoberá problematikou hasičstva. V roku 2022 si pripomíname 100. výročie založenia Krajinskej (*Zemskej*) hasičskej jednoty na Slovensku, preto táto časť výstavy bola pripravená na počesť hasičstva. Oboznamuje s históriou a prácou jednotlivých dobrovoľných hasičských spolkov regiónu, ale aj s mnohými pohromami a inými udalosťami, keď dané zložky pomáhali nezištne aj na úkor svojho zdravia a života. Tretia a posledná časť je venovaná zložkám riadiacim bezpečnosť – četníctvu, žandárstvu a polícii. Výpovednú hodnotu výstavy znásobuje to, že okrem archívnych dokumentov pochádzajúcich z fondov Štátneho archívu v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali sú na nej prítomné aj materiály požičané z Vlastivedného múzea v Galante, Mestského múzea v Seredi a Policajného múzea v Bratislave, ako aj zo súkromných rodinných zbierok. Výstava bude otvorená do 30. júna 2023. Pevne veríme, že okrem žiakov, laickej verejnosti z nášho okolia a regiónu si ju prezrú aj niektorí kolegovia archivári, historici, ale aj ľudia pracujúci v daných organizáciách, ktorým vyslovujeme našou výstavou a konferenciou veľkú vďaku.

Touto cestou si dovoľujeme srdečne pozvať všetkých nadšencov histórie na prehliadku našej výstavy.

Judita Szekeresová Kováčsová
Štátny archív v Trnave,
pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali

VÝSTAVA ARCHÍVNÝCH DOKUMENTOV A MÚZEJNÝCH PREDMETOV ZO ŽIVOTA VLADIMÍRA JANČEKA V KEŽMARKU

Dňa 14. septembra 2022 sa konala vo výstavnej sále Múzea v Kežmarku vernisáž výstavy *Vladimír Janček – športovec srdcom* na počesť výnimočného atléta, športovca, pedagóga, organizátora, riaditeľa Správy telovýchovných zariadení v Kežmarku a amatérskeho historika Mgr. Vladimíra Jančka (* 25. september 1947 Kežmarok – † 25. január 2012 Košice) pri príležitosti jeho nedožitých 75. narodenín. Bola spomienkou aj na 10. výročie jeho úmrtia. Zároveň bola sprievodnou výstavou podujatia Kežmarok – Európske mesto športu '22. Zorganizoval ju Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad, Prešovský samosprávny kraj – Múzeum v Kežmarku a manželka Vladimíra Jančka Mária Jančeková s rodinou.

*Kolektív súčasných aj bývalých popradských archivárov na vernisáži výstavy v Kežmarku.
Foto: Ingrid Janigová.*

*Účastníci vernisáže výstavy.
Foto: Ingrid Janigová.*

*Pohľad na vystavené dokumenty a predmety.
Foto: Ingrid Janigová.*

Vladimír Janček začína s futbalom, neskôr prešiel na atletiku a športové hry: basketbal, hádzanú, volejbal. V sedemástich rokoch prekonal československý rekord starších dorastencov v behu na 100 m časom 10,4 s. V júni 1968 zabehol na pretekoch Praga-Academica čas 10,2 s. Tento jeho rekord ostane neprekonaným, pretože bol meraný ručnou technikou, ktorá sa už nepoužíva. V roku 1969 mu bol udelený titul majster športu. Po vyštudovaní Fakulty telesnej výchovy a športu v Bratislave pracoval v Československom zväze telesnej výchovy v Poprade. Ako tréner pôsobil v Armádnom stredisku vrcholového športu v Banskej Bystrici, neskôr ako pedagóg na Gymnázium P. O. Hviezdoslava v Kežmarku. Trénoval mnohých československých i slovenských reprezentantov. Bol dlhoročným predsedom TJ Kežmarok, naposledy pracoval ako riaditeľ Správy telovýchovných zariadení v Kežmarku. Bol jedným zo zakladateľov Olympiády materských škôl i viacerých športových súťaží. Pracoval v Asociácii slovenského športu a bol tiež jeden zo zakladateľov a organizátorov vyhlasovania ankety Športovci okresu.

Pohľad na jeden z panelov výstavy.
Foto: Ingrid Janigová.

Výstava obsahuje archívne dokumenty, zbierkové predmety, fotografie z činnosti Vladimíra Jančeka, jeho športové ocenenia a medaily či zreštaurovanú zástavu najstaršieho – streleckého spolku v Kežmarku.

Otvorenia výstavy sa zúčastnili vzácní hostia a spolupracovníci či študenti Vladimíra Jančeka: bývalý prezident Slovenského olympijského výboru František Chmelár, viceprezident Slovenského atletického zväzu Ladislav Asványi, poslanec VÚC v Prešove Ing. Jozef Janiga, starosta obce Nová Lesná Ing. Peter Hritz a ďalší vzácní hostia z Kežmarku či športoví priaznivci. Výstava bola prístupná do 31. októbra 2022.

PhDr. Zuzana Kollárová, PhD.

Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad

SPRÁVA O KONFERENCII VENOVANEJ OVÍDIOVI FAUSTOVI

V dňoch 13. – 14. septembra 2022 sa vo Faustovej sieni Starej radnice v Bratislave uskutočnila vedecká odborná konferencia pod názvom „Aké cenné pamiatky sú nazhromaždené v bratislavskom mestskom múzeu a v mestskom bratislavskom archíve neúnavným a zaslúžilým jeho organizátorom...!“ Odborná konferencia pri príležitosti 50. výročia úmrtia Ovídia Fausta (1896 – 1972). Dr. Ovídius Faust patrí medzi významné osobnosti dejín Bratislavy. Bol zamestnancom Archívu mesta Bratislavy, od roku 1923 prednostom Vedeckých ústavov mesta Bratislavy, ktoré vznikli spojením archívu, knižnice

a múzea. Zaslúžil sa o dokumentovanie Bratislavy a jej okolia, známa je jeho zberateľská, publikačná i edičná činnosť. Konferenciu pripravil organizačný a programový výbor, zložený z pracovníkov participujúcich inštitúcií: Archív mesta Bratislavy, Múzeum mesta Bratislavy a Západoslovenské múzeum v Trnave. Na konferencii sa zúčastnilo v prvý deň 41 účastníkov, nasledujúci deň 30 účastníkov.

V prvý deň konferencie 13. septembra 2022 odznelo osem referátov, v druhý deň päť referátov. Konferenciu otvoril Daniel Hupko. Nasledoval príhovor riaditeľky Múzea mesta Bratislavy Zuzany Palicovej, ktorá v krátkosti predstavila osobnosť O. Fausta. Na úvod sa prihovoril aj vedúci Archívu mesta Bratislavy Michal Duchoň, ktorý v krátkosti pripomenul život O. Fausta. Hovoril o ňom ako o legende a spomenul aj jeho bohatú publikačnú činnosť, napr. dielo *Zo starých zápisníč mesta Bratislavy*.

Prvým prednášajúcim bol Štefan Hrivňák z Archívu mesta Bratislavy, ktorý vo svojom referáte s názvom *Cesta Ovídia Fausta do archívu a jeho kariérny vzostup* priblížil základné biografické údaje o O. Faustovi, jeho vzdelanie a počiatky jeho kariéry v Archíve mesta Bratislavy, pričom sa zamerával na jeho osobnostné charakteristiky, mestskú kultúrnu politiku a predovšetkým na stav dobového archívniectva v časoch vzniku prvej ČSR. Riešil otázku štúdia O. Fausta na Viedenskej univerzite, ktoré treba ešte preveriť. Poukázal aj na jeho zásluhu na povznesení mestského archívu, ktorý bol v roku 1923 začlenený do tzv. Vedeckých ústavov mesta Bratislavy. Dr. Fausta označil za „najväčšieho znalca histórie mesta“. V roku 1930 sprevádzal po Bratislave prezidenta T. G. Masaryka, čo svedčí o tom, aká osobnosť to bola.

Príspevok Jána Kúkela z Archívu mesta Bratislavy s názvom *Ovídius Faust – kariérny pád* analyzoval

Úvodný otvárací príhovor riaditeľky Múzea mesta Bratislavy Zuzany Palicovej.
Zdroj: Múzeum mesta Bratislavy.

*Prednáška Simonne Jurčovej.
Zdroj: Múzeum mesta Bratislavy.*

*Účastníci konferencie, zľava: Daniel Hupko, Štefan Hrivňák, Martina Orosová.
Zdroj: Múzeum mesta Bratislavy.*

Faustovo pôsobenie v časech vojnového Slovenského štátu a následne jeho prepustenie zo služieb mesta po roku 1945. Poukázal na jeho úzku spoluprácu s mešťanostom Belom Kováčom a tiež na jeho kontakty s Nemcami (súkromné aj pracovné, napr. prehliadky múzea), zároveň však spomenul aj jeho pomoc partizánom. Napokon priblížil svedectvá uznávaných historikov D. Rapanta, B. Varsika a V. Ondroucha pri jeho prepustení zo služieb mesta.

Tretou prednášajúcou bola Mária Feješová zo Štátneho archívu v Bratislave, pracovisko Archív Modra, ktorej referát niesol názov *Krajský archivár Ovídius Faust*. V úvode priblížila priebeh zamestnania O. Fausta v rokoch 1946 – 1953, pričom hlavnú pozornosť zamerala na jeho pôsobenie v Krajskom, neskôr Štátnom archíve v Bratislave. Vyzdvihla jeho zásluhu na katalogizácii fondu Hodnoverného miesta Bratislavská kapitula a jeho vedecko-výskumnú činnosť.

Prvý blok zakončil príspevok Simonne Jurčovej zo Západoslovenského múzea v Trnave s názvom

Ovídius Faust a jeho pôsobenie v Krajskom múzeu v Trnave, v ktorom priblížila Faustovu náplň práce v tejto novozaloženej inštitúcii. Ako uviedla, svoju činnosť zameral predovšetkým na prednáškovú, výstavnú, publikačnú a dokumentačnú činnosť. Veľmi rád fotografoval a dokumentoval pamiatky v kraji. Po skončení štvrtého príspevku nasledovala diskusia, do ktorej sa zapojili Štefan Holčík, Michal Celnar (AMB) a Miroslav Baranek (AMB).

Popoludní konferencia pokračovala druhým blokom referátov. Najskôr odznel príspevok Marty Janovičkovej z Múzea mesta Bratislavy *Pozostalost' Ovídia Fausta v Múzeu mesta Bratislavy*. Uviedla, že v pozostalosti O. Fausta sa nachádza takmer 12 000 kusov zbierkových predmetov, pričom trvalo 40 rokov, pokiaľ sa podarilo zaevidovať všetky tieto zbierkové predmety rôznorodého charakteru.

Nasledoval príspevok vedúceho Archívu mesta Bratislavy Michala Duchoňa *Faustovské akvizície v archíve a knižnici Archívu mesta Bratislavy*, z ktorého sme sa dozvedeli, že O. Faust organizoval archív podľa vzoru z nemeckého prostredia (Mníchov). Archív a knižnicu budoval ako verejnú vedeckú inštitúciu pre výskum dejín mesta. Vykonával bohatú akvizičnú činnosť, pričom vedel zabezpečiť od bratislavského magistrátu obrovské finančné prostriedky na nákup vzácných listín, rukopisov a kníh. Vďaka Faustovi sa knižnica rozrástla o 43 000 zväzkov kníh.

Kristína Hrivňáková (Archív mesta Bratislavy) vo svojom referáte *(Ne)osobný fond Ovídius Faust* priblížila zlomok pozostalosti po O. Faustovi, ktorá je uložená v Archíve mesta Bratislavy. Ako sme sa dozvedeli, v jeho „osobnom fonde“ sa nachádzajú predovšetkým koncepty jeho článkov a publikácií.

Posledný referát v druhom bloku s názvom *Druhospupňová evidencia zbierkového fondu bývalého Krajského múzea v Trnave Ovídiom Faustom v rokoch 1955 – 1969* predniesla Lucia Duchoňová zo Západoslovenského múzea v Trnave. Poukázala na to, že O. Faust sa okrem evidencie zbierkových predmetov venoval opäť akvizičnej činnosti, predovšetkým v oblasti numizmatiky, ale zaujímal sa napr. aj o orientálnu kultúru. Na záver prednáškového bloku opäť vystúpil pán Štefan Holčík so svojimi podnetnými pripomienkami, čím otvoril veľmi zaujímavú diskusiu.

V stredu 14. septembra 2022 pokračovala konferencia tretím blokom referátov. Prvou prednášajúcou bola Zuzana Francová z Múzea mesta Bratislavy. Cieľom jej príspevku *Výtvarné diela v pozostalosti Ovídia Fausta* bolo poskytnúť podrobnejší prehľad o skladbe týchto diel a o identifikovaných autoroch, pričom pozornosť zamerala najmä na kolekciu diel

Karla Huga Frecha (1883 – 1945), na ktorých sú vyobrazené bratislavské motívy.

Nasledoval ďalší zaujímavý referát od Alexandry Ballovej z Múzea mesta Bratislavy s názvom *Rukopisy a staré tlače v knižnej pozostalosti Ovidia Fausta*. Podľa zachovaného počtu titulov (oficiálne vyše 9 200), ktoré pochádzajú zo 16. – 20. storočia, môžeme konštatovať, že O. Faust bol ozajstným bibliofilom, ktorého zaujímalo široké spektrum odborov. A. Ballová vo svojom príspevku analyzovala jednotlivé časti tejto literárnej zbierky s dôrazom na cenné kusy či neobvyklé proveniencie a tiež priniesla informácie o tom, akým spôsobom a z akého prostredia sa tieto publikácie dostali do zbierky O. Fausta. Spomenula aj zaujímavé informácie o rukopisných fragmentoch, napr. stredovekých kódexoch a inkunábulách (prvotlačiach), ktoré sa pôvodne nachádzali v pozostalosti O. Fausta, taktiež o najstarších a najvzácnejších tituloch, ktoré sa zachovali v jeho pozostalosti, napr. *Horologiographia* od Sebastiana Münstera, vytlačená v Bazileji v roku 1533.

Zsófia Kiss-Szemán z Galérie mesta Bratislavy vystúpila s referátom *Gisela Weyde a jej karikatúra Dr. Faust von Ephesos 1925, pastel, papier, Galéria mesta Bratislavy, C 1627*. Vysvetlila motív tejto tvorby a priblížila aj vzájomný profesionálny vzťah medzi O. Faustom a Giselou Weydeovou. O. Faust je v karikatúre zobrazený ako Artemis z Efezu, keďže ako riaditeľ múzea podporoval miestnych umelcov nákupom ich diel. Po príspevku nasledovala diskusia, do ktorej sa zapojili Štefan Hrivňák a Štefan Holčík.

V poslednom bloku odzneli dva referáty. Z príspevku Eleny Kurincovej z Múzea mesta Bratislavy *Fotografi otec a syn Faustovci* sme sa dozvedeli, že O. Faust sa celý život venoval fotografovaniu podobne ako jeho otec Ludwig. Zaoberal sa predovšetkým dokumentovaním pamiatok v Bratislave, ale aj v regióne západného Slovenska. Stretávame sa u neho aj so snahou o umelecké ambície, všimol si aj architektonické detaily. Jeho zásluhou bol v roku 1922 do mestského múzea zakúpený fotoaparát.

Posledným prednášajúcim na konferencii bol Daniel Hupko z Múzea mesta Bratislavy, ktorý vo svojom referáte *Pamätník grófa Jozefa Zichyho z pozostalosti Ovidia Fausta* priblížil toto vzácne dielo, zachytávajúce súkromný a verejný život grófa J. Zichyho z obdobia rokov 1873 – 1908, pričom mnohé z pamiatok vlepene v tomto pamätníku majú bratislavský kontext.

Sme radi, že sa aj prostredníctvom tejto konferencie podarilo priblížiť život a dielo Dr. O. Fausta, ktorý bol významnou osobnosťou Bratislavy, aj keď pre niekoho možno kontroverznou, čo však súvis-

*Daniel Hupko otvoril druhý deň konferencie.
Zdroj: Múzeum mesta Bratislavy.*

*Prehliadka priestorov Múzea mesta Bratislavy
pod vedením Zuzany Francovej.
Zdroj: Múzeum mesta Bratislavy.*

lo s celkovým politickým vývojom v krajine a celej Európe. Mal veľké zásluhy na povznesení Archívu mesta Bratislavy, ktorý budoval ako verejnú vedeckú inštitúciu a včlenil ho do tzv. Vedeckých ústavov mesta Bratislavy. Vďaka jeho akvizičnej činnosti sa archív a knižnica rozrástli o desiatky tisíc publikácií a dokumentov. Zaslúžil sa o priblíženie histórie Bratislavy širokej verejnosti, a to publikovaním rôznych článkov, štúdií a inou osvetovou činnosťou (prednáškami a pod.). Jeho dielo *Zo starých zápisníc mesta Bratislavy* vydané v roku 1933, môžeme označiť za prvé komplexnejšie dielo o dejinách Bratislavy publikované v slovenčine. Aj keď sa nám vďaka jednotlivým referátom podarilo priblížiť viaceré skutočnosti zo života O. Fausta, určite bude jeho osobnosť ešte predmetom diskusie a ďalšieho skúmania.

*Mgr. Miroslav Baranek
Archív mesta Bratislavy
Katedra archívnictva a muzeológie
Filozofickej fakulty UK v Bratislave*

VÝSTAVA ODDANÍ TÁLII ŠTÁTNEHO ARCHÍVU V TRENČÍNE

V ostatných dvoch rokoch znemožnila pandemická situácia konanie mnohých kultúrnych podujatí. Po jej upokojení v tomto roku sa trenčiansky archív znova pripojil k podujatiu Dni európskeho kultúrneho dedičstva a v spolupráci s mestom Trenčín pripravil obsahovo zaujímavú výstavu *Oddaní Tálii*. Pôvodne sa mala konať v roku 2020 – Roku slovenského divadla.

Expozícia prostredníctvom archívnych dokumentov, fotografií, dobových plagátov a správ v tlači prezentovala dejiny divadelnej činnosti v Trenčíne. Záujemcovia si ju mohli pozrieť od 12. septembra do 14. októbra 2022 v priestoroch trenčianskeho Kultúrno-informačného centra. Cieľom výstavy bolo priblížiť činnosť nadšencov, ktorých záľubou sa stali „dosky, čo znamenajú svet“. Takmer štyristoročnú históriu Trenčína v oblasti divadla mapovali tematické oblasti: Divadlo protestantskej školy, Jezuitské školské divadlo, Divadelné hry piaristov, Ochotnícke divadlo v 19. storočí, Inonárodné divadlo, Divadlo v rokoch 1918 – 1945, Ochotnícke divadlo po roku 1945 a Bábkové divadlo.

Trenčín zohral dôležitú úlohu v šírení dramatického umenia. V rokoch 1637 – 1664 tu existovala exulantská tlačiareň. Nevydávala len náboženskú literatúru, ale aj učebnice pre školy, príležitostné sobášne a pohrebné tlače, novoročenky, kalendáre, školské dišputy, polemické diela atď. V mnohých publikáciách sa používala slovakizovaná čeština. Za dvadsaťsedem rokov svojej činnosti vytlačila najmenej 197 diel, medzi nimi aj niektoré protestantské drámy, ktoré sa hrali v iných mestách. Svetlo sveta tu uzreli aj dve latinské drámy Jána Rehline, profesora bratislavského evanjelického lýcea. Jeho hrou *Gymnasium sapientiae ac virtutum* (Škola múdrosti a cností) otvorili roku 1656 v Bratislave nové evanjelické lýceum. Hru vytlačil Nikodém Čížek roku 1657. O dva roky neskôr bolo vytlačené druhé Rehlinovo dramatické dielo *Fatum austriacum sive ludi scenico-votivi* (Rakúsky osud alebo scénicko-votívne hry).

Divadelná činnosť bola v minulosti úzko spojená so školským prostredím. Práve tam hry vznikali a aj sa hrali. Ich cieľom bola popularizácia školských vedomostí, ale aj šírenie a upevňovanie viery. Námety čerpali z Biblie, legiend, cirkevných dejín, ale aj z histórie či už antickej alebo uhorskej. Hrávalo sa po latinsky alebo v slovakizovanej češtine. Prvý doklad o divadelnom predstavení v Trenčíne

Pohľad na časť výstavy v Kultúrno-informačnom centre Trenčín. Foto: Radka Mináriková.

sa zachoval v príjmoch a výdavkoch mesta z roku 1633. Záznam informoval, že na rozkaz richtára dostali žiaci a ďalšie osoby, ktoré zahrli komédiu, dva zlaté. Išlo o divadelné predstavenie na mestskej protestantskej škole. V školskom divadle od polovice 17. storočia pokračovali jezuiti. V rokoch 1649 – 1772 odohrali okolo 230 predstavení. Tie sa konali v jezuitskom kolégiu viackrát ročne, často aj na poctu mecénovi školy, šľachticovi či cirkevnému prelátovi. Jedným z veľkých mecénov trenčianskych jezuitov bol novomestský prepošt Mikuláš Lippai. V roku 1657 otvoril v novom kolégiu divadelnú sálu (theatrum) a roku 1687 im venoval na jej vymaľovanie 170 zlatých. Iný mecénáš daroval peniaze na doplnenie potrebných divadelných kostýmov. Školské hry boli súčasťou vzdelávacieho systému jezuitov. Študenti tam prezentovali svoje vedomosti z rétoriky, poetiky a najmä záverečné predstavenia boli miestom, kde sa za zvukov fanfár odmeňovali najlepší žiaci jednotlivých tried. Divadelným jazykom predstavení bola latinčina, avšak v rámci rekatolizácie sa často hralo po slovensky, teda v jazyku, ktorému rozumeli aj jednoduchí ľudia. V rokoch 1652 – 1670 sa v Trenčíne odohralo vyše desať takýchto predstavení.

Okrem tém zo Starého a Nového zákona, legiend o životoch svätých i mariánskeho motívu spracovávali aj námety z gréckych, rímskych, orientálnych dejín a dejín rôznych európskych národov. Hry z uhorských dejín oslavovali najmä víťazstvo nad Turkami. Roku 1732 predviedli hru s námetom z dejín mesta *Urbs Terentia et colonia* (Mesto a osada Trenčín). Trenčín sa v hre spomína ako starodávne stanovište rímskych légii. Jezuiti tu prekladali názov mesta do latinčiny ako Terentia a je zrejmé, že historický fakt o rímskom nápise

na trencianskej skale im bol známy už vtedy. Jezuiti inscenovali svoje drámy veľkolepo, s krásnymi dekoráciami a pravými efektmi. Na javisku horel ozajstný oheň, boli živé zvieratá, padacie dvere alebo zdvíhacie zariadenia. Dôležité miesto v hrách mala aj hudba. Zhudobnené časti zneli najčastejšie pravdepodobne počas fašiangových hier, ktoré boli skôr pre zábavu. V hrách predvádzaných na Božie Telo zaznievali slávnostné zvuky trúb a tympanov.

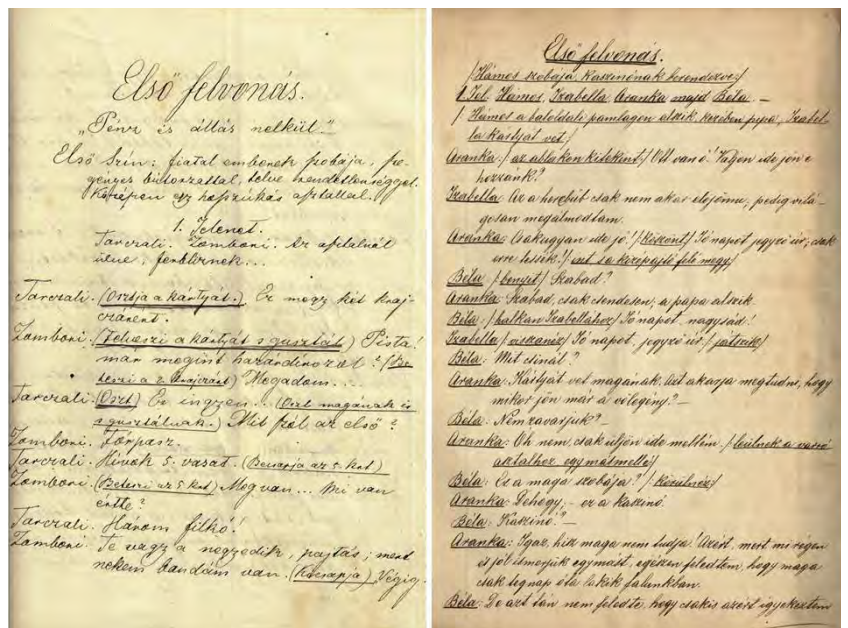
Trenciansky archív uchováva vo svojich zbierkach unikátne hudobné pramene k jezuitským školským hrám. Z roku 1761 je to *Musica theatrialis* Jozefa Umstatta, nie je však známe, k akej školskej hre táto hudba patrí. Druhým prameňom je *Opera a duetto de amara Passione Domini Nostri Jesu Christi* Jozefa Schreiera z roku 1768. Ide o jednodejstvovú pašiovú hru, dejom je dialóg a meditácia dvoch postáv o utrpení Krista na kríži. Obsadenie skladby je k tomu primerané, iba dvoje huslí a organ.

Školské, teda aj jezuitské predstavenia ako súčasť nepraktického vzdelávania humanistického typu zakázala panovníčka Mária Terézia krátko pred rozpustením jezuitov v roku 1764 a 1769. Po zrušení rádu prijali jezuitov do gymnaziálneho zboru otcovia piaristi. Rehoľa piaristov mala tiež určitý podiel na rozvoji divadla. Jedinou pamiatkou je veršovaná scéna *Ponosuvání sedlácke* Jozefa Sakáloša, piaristu pôsobiaceho v Trenčíne. Bola napísaná v reči ľudu pravdepodobne roku 1817. Podľa niektorých odborníkov na divadelnú históriu sa táto satirická scéna radí medzi tie, ktoré narúšajú zakorenú predstavu, že slovenská dráma sa začína v roku 1830, keď bola uvedená prvá slovenská veselohra J. Chalupku *Kocúrko*.

V 19. storočí divadlo v Trenčíne poznačili dva zákazy činnosti pre slovenských ochotníkov. 5. júla 1842 tu mala odohrať skupina bratislavských a trnavských študentov divadelnú hru *Gróf Beňovský čili Spiknutí na Kamčatce* od A. Kotzebueho. Študenti navštevovali mestá so slovenskými alebo

Titulný list a ukážka skladby J. Schreiera Opera a duetto de amara Passione Domini Nostri Jesu Christi z roku 1768. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

Ukážky z divadelných hier piaristov, prvá z roku 1873 a druhá bez datovania. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

po slovensky hranými hrami, v Trenčíne však zažili sklamanie. Po meste sa totiž rozšírili správy, že ochotníci cestujú „na útraty ruského cára“, že sú to „zradcovia vlasti, rebelanti“. Hoci mali na predstavenie povolenie od richtára a u mestského kapitána sa za nich prihovárал Ľudovít Štúr, hru neodohrali. Stoliční úradníci zmenili rozhodnutie mešťanov a rady slobodného kráľovského mesta. Trenčania uvideli prvé slovenské ochotnícke predstavenie až 19. júla 1871 v hostinci U zlatého barana. Ve-

Fotografia účinkujúcich v opere *Predaná nevesta*, ktorú uviedol TJ Sokol Trenčín v apríli a máji 1924. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

selohru J. Palárika *Inkognito* si pozrelo obecnstvo nielen miestne, ale aj z Moravy, Tekovskej a Lipovskej stolice. Zrežiroval ju Ľudovít Dohnány, ktorý, povzbudený úspechom *Inkognita*, pripravil ďalšiu Palárikovu hru *Drotár*. Po tomto vystúpení však dostali trenčianski ochotníci zákaz hrať. Vraj urážali cítenie maďarských, resp. pomaďarčených vlastencov. Týmto sa uzavreli krátke dejiny trenčianskeho ochotníctva v Rakúsko-Uhorsku. Župný úrad totiž vždy už na začiatku zmaril akékoľvek snahy hrať po slovensky, teda pre prevažnú časť obyvateľstva.

Divadlo sa v Trenčíne hrávalo po zákaze aj naďalej, usporadúvali ho však kočovné divadelné spoločnosti profesionálnych hercov, ktoré hrali po maďarsky s úmyslom ideologicky pôsobiť na domáce obyvateľstvo. Kočovné divadelné spoločnosti priniesli svetské hry a čiastočne iný repertoár. Významné boli tiež herectvom a ďalšími zložkami divadelného umenia. Trenčín navštevovali nemecké činoherné spoločnosti nepochybne už v prvej polovici 19. storočia. Prvý záznam však pochádza až z roku 1865, keď tu hrala nemecká spoločnosť F. Apela. Po nej už nasledovali maďarské spoločnos-

ti, ktoré mali Trenčín v okruhu svojej pôsobnosti a prichádzali sem na mesiac alebo dva. Vystupovali v parku a pravdepodobne aj v hostincoch. Maďarské divadelné predstavenia však mávali menšiu návštevnosť, pretože do divadla chodili zvyčajne len príslušníci stredných vrstiev, najmä úradníctvo. V rokoch 1874 – 1875 hrala v Trenčíne spoločnosť Juraja Baloga, v zime 1885 – 1886 spolok Ľudovíta Hevešiho, v marci 1893 a apríli 1894 bol v Trenčíne 32-členný súbor Eugena Vesprémiho spolu so 7-členným orchestrom. Na jeseň 1894 hralo v Trenčíne 28 členov spoločnosti Mikuláša Bešeniho. Roku 1898 tu kočoval so svojim ansámblom Vojtech Mezei. V tom čase mal 30 členov a 8-členný orchester a počítal sa medzi druhotriedne spoločnosti, ktoré navštevovali menšie mestá.

V roku 1902 bol založený Severouhorský divadelný obvod, kam patrili aj Trenčín. Vedenie obvodu najímalo divadelné spoločnosti na jeden alebo tri roky. S riaditeľom ansámblu uzavrelo zmluvu, ktorá ho zaväzovala vystupovať v jednotlivých mestách podľa vopred určeného programu. Trenčín však po troch rokoch z tohto divadelného obvodu vystúpil. Roku 1908 založil divadelnú spoločnosť František Szabo a do okruhu jeho pôsobnosti patrili aj Trenčín. Spoločnosť tu hrala v rokoch 1910 – 1916 a striedala sa so súbormi Vojtecha Mezeiho, Adolfa Siegeho a Ernesta Hidvégiho. S rozvojom profesionálneho divadla sa spája vznik stálych mestských, tzv. kamenných divadelných budov. V roku 1910 Dezider Tóth prišiel so zámerom postaviť v mestskom parku kultúrny dom s reštauráciou a divadlom. Plán sa však nezrealizoval.

Slovenské ochotnícke divadlo sa mohlo naplno rozvíjať až po roku 1918. Hrali ho členovia rôznych politických, spoločenských i konfesijných organizácií a spolkov, ľudové a meštianske školy. V medzivojnovom období pôsobilo na divadelnej scéne množstvo zoskupení, aktívnou činnosťou vynikli najmä dramatické krúžky pri telocvičných jednotách Sokol, Orol, spolok divadelných ochotníkov Hviezdoslav, mariánske kongregácie a robotnícke divadelné krúžky. Po roku 1938, keď boli v rámci vládneho nariadenia mnohé spolky rozpustené, hlavnými aktérmi ochotníckeho divadla sa stali dramatické krúžky Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže, Ženský odbor HSLS a katolícki skauti.

Po vzniku Československej republiky začal ako prvý vyvíjať divadelnú činnosť dramatický krúžok Telocvičnej jednoty Sokol. Bolo to vďaka tomu, že v TJ Sokol aktívne pôsobili v divadelnej ochotníckej oblasti českí učitelia, úradníci a iní kultúrni pracovníci, ktorí prišli po vzniku ČSR na Sloven-

ska. Aj z tohto dôvodu uvádzal Sokol predovšetkým hry českých autorov. Už 9. februára 1919 uviedli inscenáciu hry *Maryša*. Takmer každý rok zvykli 28. októbra osláviť výročie vzniku republiky predstavením. V rokoch 1926 a 1928 získal Sokol na divadelných pretekoch Ústredia slovenských ochotníckych divadiel v Martine 3. miesto. Za dvadsať rokov svojho trvania uviedli 80 premiér. Mimoriadne úspešný bol rok 1932, keď zrealizovali desať premiér. Štyri reprízy mala v roku 1924 opera *Predaná nevesta* a roku 1936 hra *Európa horí*. Najväčšiu návštevnosť 1300 divákov dosiahla Čapkova dráma *Biela nemoc*. Hrali najčastejšie v sále hotela Tatra (v súčasnosti hotel Elizabeth), po roku 1935 už vo svojej budove, Sokolovni na Sihoti.

Aj divadelný krúžok Orol predstavil svoju prvú hru v roku 1919. Počas dvadsiatich rokov svojej činnosti uviedli viac ako 60 hier. Predstavenia sa konali v hoteli Tatra, meštianskej škole a u Školských sestier de Notre Dame. Divácky obľúbené boli najmä veselohry. Väčšinou hrávali štyri predstavenia ročne a keďže ich zvyčajne usporiadali na cirkevné alebo štátne sviatky, mali zabezpečenú aj širokú divácku účasť predovšetkým zo strany katolíckych veriacich.

Mariánska kongregácia ako náboženské združenie organizované s cieľom prehĺbenia náboženského života, charitatívnej činnosti a apoštolátu pod ochranou Panny Márie pôsobila aj pri katolíckych dievčenských školách v Trenčíne. Kongregácia sa roku 1927 rozdelila. Do jedného združenia patrili staršie dievčatá od 15 rokov, do druhého žiačky miestnej rímskokatolíckej ľudovej školy. Členky dievčenských mariánskych kongregácií vedených školskými sestrami sa navonok prezentovali bohatou divadelnou činnosťou. Predstavenia sa konali najčastejšie v telocvični alebo veľkej sále školy, príp. aj dvorane hotela Tatra. Hrali hry s náboženskou tematikou, ale aj drámy zo života, veselohry a operetu. Niekedy sa pri jednom predstavení hrali aj tri divadelné hry, z toho dve jednoaktovky. Tie isté predstavenia sa opakovali aj dva alebo trikrát. Najskôr bolo predstavenie pre žiakov školy, potom sa

hralo pre divákov z mesta, od ktorých vyberali vstupné. Zisk venovali na kostol alebo školu. Divadielka hrávali aj žiaci materskej školy.

K obohateniu divadelného života v Trenčíne prispel aj Samovzdelávací krúžok L. Štúra, Spolok považských akademikov, študenti obchodnej školy, chovanci učiteľského internátu, židovské spolky. Občas uviedli divadelné predstavenie aj hasiči, a to i na tému blízku ich povolaniu, napr. *Za česť hasičstva*, *Vodné družstvo* a iné. Zábavy a predstavenia boli pre nich určitým zdrojom príjmov, za ktoré potom kupovali výstroj pre zbor.

Po skončení druhej svetovej vojny namiesto množstva konkurujúcich si divadelných spolkov vznikali širšie kolektívy s dobrým hereckým obsadením. Prijaté zákony o osvetovej činnosti a ľud-

Spolok divadelných ochotníkov Hviezdoslav na nedatovanej fotografii. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

Fotografia hry Popoluška Patsy, ktorú uviedla TJ Sokol Trenčín 23. februára 1930. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

Žiadosť divadelného krúžku pri Vyššej hospodárskej škole v Trenčíne o povolenie divadelného predstavenia v roku 1950. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

vej umeleckej tvorivosti znamenali pre ochotnícke divadlo nielen finančné zabezpečenie, ale zaručovali im aj dôležité postavenie a úlohu v spoločenskom živote. V Trenčíne už v roku 1945 vznikol pri Učňovskej škole divadelný súbor, ktorý pod hlavičkou Živnostenskej mládeže odohral niekoľko predstavení. Zakladatelia tohto súboru neskôr prešli do divadelného kolektívu, ktorý niesol názov Súbor Maríny Turkovej. V roku 1950 sa zúčastnili celoslovenskej prehliadky pokročilých divadelných súborov v Banskej Bystrici, kde získali štyri ceny za herecké výkony.

Divadelné krúžky sa utvorili aj pri odborových organizáciách dvoch veľkých trenčianskych priemyselných podnikov Merina a Odevné závody. Divadelný súbor pri Závodnom klube Revolučného odborového hnutia (ZK ROH) Merina Trenčín získal v celoslovenskej súťaži Ľudovej umeleckej tvorivosti – ROH v roku 1949 s inscenáciou hry *Matka* druhé miesto. Medzi divákmi získala obľubu hra *Večný plameň*. Mala 32 repríz a dvadsaťšesťkrát bola reprízovaná hra *Otecko to zariadi*. Kolektív bol úspešný na celoštátnych súťažiach rezortných organizácií, ale v rokoch 1968 – 1970 sa odmlčal.

TEL. JEDNOTA »SOKOL« U TRENCÍNE

**V sobotu 9. septembra 1933.
O 20. hodine.
V dvorane Tatrachoteli.**

Scampolo

**Veselohra v 3 dejstvách.
Napísal: Dario Niccodemi.
Režia: Gustav Erdinger.**

Osoby:

Titus Sachl, inženýr	Ph. Mr. V. Kovar
Johas Bernolík	G. Erdinger
Egisto, číšnik	J. Jaros
Giglioli, učiteľ	A. Kotouč
Neznámy	M. Ripková
Emilia Bernolíkova, choť Julova	E. Kotoučová
Francis, milenkca Titova	R. Janová
Scampolo	

Dej v Biele za dočnej doby.

**Prípravuje sa
»LIJÁK«
od Pecij Petroviča**

Ceny miest: I. miesto 10- Kč, II. miesto 8- Kč, III. miesto 5- Kč, na státié v dvorane 4- Kč, galeria 3- Kč. Študenti na legit. a vojaci 2- Kč.

Predpredaj vstupeniék v knižkupectve E. Sevcika.

Pozvánka TJ Sokol Trenčín na divadelné predstavenie v roku 1933. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

Divadelný súbor pri ZK ROH Odevné závody Trenčín začal svoju činnosť v roku 1948. O tri roky neskôr sa zlúčil s dovtedajším Súborom Maríny Turkovej, čo prinieslo mimoriadny prospech trenčianskemu ochotníckemu divadlu. V roku 1952 získali za predstavenie Chalupkovho *Kocúrkova* v celoslovenskej súťaži cenu za réžiu a dve ceny za herecké výkony. Súbor reprezentoval slovenské ochotnícke divadlo na celoštátnej prehliadke 22. Jiráskov Hronov a vystúpil tiež na scéne Slovenského národného divadla v Bratislave. V roku 1957 sa ochotníci zúčastnili celoslovenskej prehliadky s hrou *Tvrdohlavá žena*, kde získala hlavná predstaviteľka cenu za najlepší ženský herecký výkon.

Súčasne so vznikom Domu kultúry a vzdelávania roku 1964 bol založený aj ochotnícky súbor, ktorý pracoval nepretržite do roku 1990. Jeho ostatný názov od novembra 1984 bol Divadelný súbor Maríny Turkovej pri Mestskom kultúrnom a spoločenskom stredisku v Trenčíne a sídlil v priestoroch kina Hviezda. Súbor sa prepracoval zo začiatočnickej kategórie C do najvyššej kategórie A medzi vyspelé ochotnícke kolektívy. Okrem krajských prehliadok v Modre sa zúčastňovali aj na prehliadkach Palárikova Raková alebo celoslo-

Fotografia z drámy K. Čapka *Biela nemoc*, ktorú uviedla TJ Sokol Trenčín 27. a 28. októbra 1937.
Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

venskej v Spišskej Novej Vsi, odkiaľ si pravidelne odnášali ceny za réžiu alebo herecké výkony. Najväčšie úspechy zožal súbor v roku 1976. Hrou *Žobrácke dobrodružstvo* získali prvé miesto v krajskej súťaži a postup na celoslovenskú prehliadku. Dvaja členovia súboru získali Zlatý veniec Samuela Jurkoviča za herecké výkony. Na prehliadke XVI. divadelná Spišská Nová Ves získali hlavnú cenu a finančnú odmenu Ministerstva kultúry SSR. Postúpili na celoštátnu prehliadku ochotníckych divadelných súborov Jiráskov Hronov, kde získali cenu Ústavu pre kultúrno-výchovnú činnosť v Prahe.

Po roku 1945 pôsobil pod Matúšovým hradom ešte Divadelný súbor Domu armády (neskôr Klubu 2VO a Klubu VVVO), Divadelný súbor malých javiskových foriem pri Strednej ekonomickej škole a VÚ 6767 a iní. Do roku 1948 aktívne pracoval aj skautský mládežnícky divadelný súbor Junák. Pri Okresnom dome osvetu od začiatku šesťdesiatych rokov pôsobil kabaretný súbor Kontra. Jeho cieľom bolo vytvoriť hodnotné umelecké programy pre mládež. Súbor pripravil šesť premiér, hoci pracoval iba necelé tri roky. Išlo o revuálne výstupy predovšetkým z vlastnej tvorby členov súboru.

Trenčín mal prvé amatérske divadlo poézie na Slovensku. Pôvodne išlo o krúžok recitátorov, ktorí sa od roku 1955 pravidelne schádzali v trenčianskej okresnej knižnici. Venovali sa rozboru básní, teórii verša a prózy, učili sa techniku prednesu a usporadúvali literárne večierky. Knižnica prostredníctvom členov svojho krúžku zabezpečovala prednesy na väčšine verejných osláv a slávnostných akademií. V snahe popularizovať verše i v šir-

šom rozsahu rozhodol sa krúžok uvádzať aj inscenovanú poéziu. A tak v roku 1958 vzniklo Divadlo poézie Okresnej knižnice v Trenčíne. Fungovalo do roku 1974. Za ten čas sa v súbore vystriedalo takmer sedemdesiat ochotníkov recitátorov a do tridsať iných ochotníckych umeleckých a technických členov.

Bábkové divadlo začalo v Trenčíne svoju činnosť v roku 1919 pri TJ Sokol. O tri roky neskôr dostali od Sokolskej župy Olomouckej kompletné vybavenie bábkového divadla. Predstavenia hrávali v piaristickom kláštore po večernej bohoslužbe, neskôr vo vlastných priestoroch v Sokolovni. Najviac predstavení, dve až štyri mesačne, uvádzal bábkový odbor Sokola v rokoch 1928 – 1932. Hrali najmä o Gašparkovi a Jankovi. Koncom tridsiatych rokov klesol

na Slovensku záujem o bábkové divadlo, hralo sa skôr v lunaparkoch a cirkusoch. V decembri 1938 bol Sokol podobne ako iné telovýchovné spolky rozpustený a sokolské priestory obsadila Hlinkova

Divadelný súbor pri Okresnom osvetovom stredisku v Trenčíne

II. Premiéra

Sobota 8. mája 1982 Kino Hviezda

Ladislav Ballek - Ondrej Šulaj

POMOCNÍK

Divadelná adaptácia románu
v dvoch častiach

Réžia: JOZEF REVALLO a. h.

Ťínkujú: _____

Ladislav Žiško, Dagmar Janská, Monika Hulajová, Zdeno Nemeček, Ivan Vanca,
Štefan Štefánik, Viliam Divilek a Miroslav Hmurčík

Vstupné: Kčs 12,-; 10,- a 8,- Predpredaj: V pokladnici kina

Pozvánka Divadelného súboru pri Okresnom osvetovom stredisku v Trenčíne na predstavenie v roku 1982. Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

Divadelný kolektív Maríny Turkovej pri Závodnom klube OZVŠ Trenčín
Účastník XXII. Jiráskového Hronova

Premiéra!
Sobota - Nedela
9. - 10. aug. 1952
Spoločenský dom OZVŠ
Začiatok o 20. hodine

Jan Chalupka:

Kacírka

Veselohra v 5 obrazoch s epilógom. Upravil J. Marták

Režia: F. Laky Scéna: M. Hložek - E. Pivarčí
Umelecká spolupráca: D. Janda

Účinkujú:

J. Klánek, E. Suchánová, E. Hlbočanová, J. Klímo, A. Koniková, P. Kalaba,
M. Šumajová, Š. Barňák, J. Laška, K. Bujaček, F. Laky, L. Šnopček, J. Alakša

Predpredaj vstupeniek: Predpredaj státnych kníh

Vstupné: 10 - 40 Kčs

Pozvánka divadelného súboru Maríny Turkovej na predstavenie v roku 1952.
Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

garda. Činnosť bábkového divadla prebrala Hlinkova mládež, pričom časť výbavy a bábok spálili. Hlinkova mládež zvykla hrať najmä pred Vianocami, a to o Mikulášovi a Gašparkovi. V roku 1943 získali bábkari stálu miestnosť s dvesto miestami a inštalovali javisko s osvetlením. Hrali pravidelne každú nedeľu.

V rokoch 1956 – 1967 pracoval v okresnej knižnici krúžok maňuškárov. Viedla ho členka divadla poézie. So žiakmi posledných ročníkov základných škôl pripravovala výchovné a vzdelávacie predstavenia pre najmenších návštevníkov knižnice. Predstavenia, ktoré sa konali v sobotu popoludní alebo v nedeľu predpoludním, boli príťažlivé najmä rozhovormi bábok s deťmi. V druhej polovici 20. storočia sa bábkovému divadlu venoval Detvák – Bábkový súbor Závodného klubu Strojární 9. mája Trenčín, od polovice sedemdesiatych rokov súbor Paravan a v osemdesiatych rokoch Paneláčik. Paravan tvorili prevažne žiaci trenčianskeho gymnázia, predstavenia hrali väčšinou v čase vianočných sviatkov. V roku 1989 to bol jediný neprofesionál-

Divadelný súbor pri Okresnom osvetovom
stredisku v Trenčíne

Premiéra

11. mája 1978 o 19,00 hod. Sála OOS (kino Hviezda)

Izidor Štok

Božská komédia

Hra o stvorení sveta v dvoch dejstvách so spevmi a tancami

Réžia: Beňo Michalský a. h.
Scéna: Antónia Pražmáriová a. h.
Hudobná spolupráca: Jozef Revallo a. h.

ÚČINKUJÚ:

L. Žiško, V. Divilák, E. Zaťovič, I. Krúpa, I. Vanca, Z. Nemeček, M. Steinerová, N. Ferencyová, D. Hanáková, A. Polakovičová, J. Urda, M. Hmurčík, J. Lux, I. Nemeček, ďalej účinkujú členovia Klubu spoločenského tanca pri ZK ROH Odevných závodov a vokálno-inštrumentálna skupina FEPO pri Okresnom osvetovom stredisku v Trenčíne

Vstupné: Kés 10.-, 8.-, 6.-

Predpredaj vstupeniek pri pokladnici kina Hviezda

Pozvánka Divadelného súboru pri Okresnom osvetovom stredisku v Trenčíne na predstavenie v roku 1978.
Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

ny súbor na Slovensku, ktorý hral s marionetami, teda bábkami na nitiach. Detský divadelný a bábkarský súbor Paneláčik sa zameriaval na chyby, ktorých sa dopúšťali deti. V inscenáciách vystupovali zvieratká, ktoré mali deti rady, a preto ich aj na slovo poslúchali.

Na výstave *Oddaní Tálii* mohli návštevníci vidieť kópie dokumentov a fotografií z fondových oddelení Okresného národného výboru v Trenčíne, viacerých osobných fondov, plagátov zo Zbierky dobovej dokumentácie, ale aj súdobých článkov a fotografií z tlače, ktorá tvorí časopisecký fond odbornej knižnice archívu. Ide o noviny: Trenčan, Trenčianske (Trenčanské) noviny, Hlas kovákov, Naše zrkadlo a Úspech. Tri ostatne menované vydávali trenčianske podniky, pri ktorých divadelné súbory pôsobili. História divadelníctva dopĺňali sprievodné texty, ktoré obsahovali podrobnejšie informácie k jednotlivým témam.

Radka Mináriková
Štátny archív v Trenčíne

ARCHÍVNA DESIATKA 2022

Už tradičným (nielen) archivárskym športovo-spoločenským jesenným podujatím bol i toho roku tretí ročník Archívnej desiatky organizovaný Štátnym archívom v Nitre a Centrom podpory v Nitre. Organizačný výbor opäť tvorili Peter Keresteš, riaditeľ Štátneho archívu v Nitre, Zoltán Šinka, riaditeľ Centra podpory v Nitre, a Ivan Kováčik, vedúci rozpočtu Centra podpory v Nitre. Tohtoročná desiatka sa konala počas prvých jesenných dní 23. septembra 2022 opäť so zázračne prajným počasím, ktoré akiste pomáha zabezpečovať aj tradičný otvárací ceremoniál pod taktovkou charizmatického ministerského kaplána Štefana Bartka. O narastajúcej obľube (nielen) archivárskej tradície svedčí i počet účastníkov, ktorý v tomto roku takmer dosiahol hranicu 50. Okrem skalných nadšencov sa na bežec-kú trať postavili aj nové tváre, zväčša zamestnankyne a zamestnanci rezortu vnútra. Jadro bežcov opäť tvorili najmä archivári zo štátnych archívov, ale aj iných verejných či špecializovaných archívov z celého Slovenska. Okrem domácich archivárov z Ivanky pri Nitre sa zúčastnili kolegyne a kolegovia z odboru archívov a registratúr, Slovenského národného archívu, štátnych archívov a ich pracovísk z Banskej Bystrice, Bratislavy, Bytče, Kremnice, Liptovského

*Slávnostné otvorenie 3. ročníka Archívnej desiatky.
Foto: Boris Zábrazný.*

*Pelotón bežcov pod vedením kaplána Štefana Bartka.
Foto: Boris Zábrazný.*

*Vítaz kategórie mužov na 10 km Marek Blichar.
Foto: Boris Zábrazný.*

Mikuláša, Nových Zámkov, Popradu, Topoľčian či Šale. Svojich zástupcov mali aj iné verejné a špecializované archívy na Slovensku: Archív mesta Bratislavy a Vojenský historický archív. Ďalšie zložky Ministerstva vnútra zastupovali najmä Centrum podpory v Nitre, Okresný úrad v Šali, Centrum podpory v Prešove, Krajské riaditeľstvo PZ v Nitre či Okresný úrad v Nitre. V tomto roku mala svoje zastúpenie v radoch športových nadšencov aj samospráva či ďalší jednotlivci. Bežec-ká trať z areálu Štátneho archívu v Nitre k rieke Nitra bola tradične rozdelená do dvoch vzdialenostných kategórií – 6 km a 10 km a v ich rámci na kategóriu mužov a kategóriu žien bez vekových obmedzení. Počasie bežcom i toho roku prialo, čo ešte viac umocnilo dobrý pocit zo športového výkonu, po ktorom nasledovalo malé občerstvenie a prehliadka priestorov domáceho Štátneho archívu v Nitre s ukážkou najzaujímavejších dokumentov. Celé podujatie fotograficky dokumentoval Boris Zábrazný a Attila Fazekas zo Štátneho archívu v Nitre, za čo im patrí veľké poďakovanie. Poďakovanie patrí samozrejme aj všetkým organizátorom a všetkým, ktorí akýmkoľvek spôsobom prispeli k ďalšiemu vydarenému ročníku.

Výsledková listina

Beh na 10 km – muži

1. Marek Blichar, Prešov – 45:39:65
2. Štefan Hrivňák, Bratislava – 46:45:51
3. Michael Denský, Nitra – 48:33:54
4. Ľuboš Janaček, Poprad – 50:20:67

Športovci úspešne v cieľi. Foto: Boris Zábrazný.

Príprava odovzdávania pohárov pre víťazov.
Foto: Boris Zábrazný.

5. Ivan Kováčik, Nitra – 52:37:95
6. Miroslav Martinický, Bytča – 54:11:58
7. Mikuláš Čelko ml., Banská Štiavnica – 55:13:88
7. Peter Keresteš, Nitra – 55:13:88
8. Matúš Kaščák, Bratislava – 01:00:06:37
8. Ľubomír Michalko, Liptovský Mikuláš – 01:00:06:37
9. Roman Teker, Bratislava – 01:01:56:23
10. Martin Plachtička – 01:09:34:69

Beh na 10 km – ženy

1. Helena Krútelová Vimmerová, Bratislava – 50:35:05
2. Jana Kafúnová, Bratislava – 56:48:61
3. Monika Nagyová, Banská Bystrica – 57:35:15
4. Soňa Šumová, Topoľčany – 01:00:27:08
5. Ivana Bohdalová, Bratislava – 01:01:59:97

Beh na 6 km – muži

1. Ondrej Bahno, Lovča – 28:04:95
2. Peter Chatur, Nitra – 29:06:09
3. Attila Varjú, Šaľa – 35:00:68
4. Martin Ceber, Banská Bystrica – 35:50:20
5. Michal Bartal, Bratislava – 36:33:49
6. Márk Varga, Nitra – 36:46:95

7. Dionýz Solár, Šaľa – 40:39:55
8. Ondrej Komora, Bratislava – 44:45:01
9. Vladimír Baran, Ladomerská Vieska – 47:55:18
10. Branislav Felber – 52:31:51

Beh na 6 km – ženy

1. Katarína Dobrotková, Kremnica – 32:42:75
2. Lenka Hirschnerová, Kremnica – 33:35:51
3. Ivana Červenková, Bratislava – 36:36:49
4. Zdenka Pelachyová, Banská Štiavnica – 36:58:44
5. Lucia Plauchová, Nitra – 38:54:60
6. Angelika Pálová, Nové Zámky – 40:26:27
7. Zuzana Valentová, Banská Bystrica – 41:32:79
8. Lucia Vígová, Nitra – 41:54:52
9. Eva Kopčová, Kremnica – 42:46:26
10. Alena Ščasnovičová, Banská Štiavnica – 43:26:61
11. Darina Csámpaiová, Nitra – 44:02:85
12. Michaela Vašková, Bratislava – 44:45:01
13. Zuzana Kořenková, Nitra – 48:33:54
14. Monika Mikleová, Nové Zámky – 52:21:34
15. Rita Oravcová, Nitra – 52:32:31
16. Lenka Majorovičová, Nitra – 52:33:52
17. Laura Pacherová, Bratislava – 54:44:57
18. Anna Danišová, Banská Bystrica – 54:44:58
19. Valéria Solčániová, Kremnica – 01:03:56:40
20. Martina Kašiarová, Kremnica – 01:04:49:82
21. Terézia Uherková, Banská Bystrica – 01:04:52:44

Ladislav Holečka

Vítazné stupne v kategórii 6 km ženy.
Foto: Boris Zábrazný.

O TRNAVE POD VEŽOU. PREDNÁŠKOVÝ CYKLUS V ŠTÁTNEM ARCHÍVE V TRNAVE

Každoročne sa tešíme záujmu trnavskej verejnosti o spoznávanie minulosti mesta a jeho okolia. Aj tento rok v septembri sme preto ponúkli náš tradičný prednáškový cyklus *O Trnave pod vežou*. V rámci neho odzneli štyri príspevky odhaľujúce výsledky výskumu našich kolegov. Prednášky sa uskutočnili v bádateľni trnavského archívu každý utorok o 17.00 hod.

Tohtoročný cyklus odštartoval prednáškou s názvom *Belluš, Harminc, Jurkovič, Weinwurm – projekty majstrov slovenskej architektúry vo fondoch Štátneho archívu v Trnave*, ktorú si pripravil a prezentoval náš kolega Mgr. Ján Melich. Jeho výskum bol zameraný na spomenutých veľikánov slovenskej architektúry a ich diela, ktoré sa zachovali vo fondoch Štátneho archívu v Trnave. Z tvorby Emila Belluša boli predstavené projekty Západoslonského vysielacia

Auditórium počas prednášky riaditeľky Júlie Ragačovej.
Foto: Barbora Kollárová.

ča vo Veľkých Kostoľanoch, budov v areáli NUPOD Trnava a tiež jeho asi najznámejšieho diela, Kolonádového mosta v Piešťanoch. Od Michala Milana Harminca to bol projekt Hospodárskej banky v Trnave (dnešná budova Knižnice Juraja Fándlyho)

a prestavby kostola v Trakoviciach. Tvorba autora s azda najviac rezonujúcim menom, Dušana Samuela Jurkoviča, tu bola zastúpená projektmi budov v areáli Jurkovičovej tehelne v Trnave, budovy Slovenskej banky v Hlohovci, Inšpektorátu Západoslonských elektrární v Trnave a vily pre Západoslonské elektrárne v Trnave. Friedrich Weinwurm bol prezentovaný projektom Vily Lívia v Piešťanoch.

Ďalší týždeň si záujemcovia prišli vypočuť príspevok Mgr. Jakuba Roháča, ktorý pre prezentáciu výsledkov svojho výskumu zvolil názov *„A potom z mesta a hotaruw na weki wiopczuwani a proscibuwani bude“ – vyšetrovanie a trestanie zločinov mestom Trnava v 18. storočí*. Na konkrétnych príkladoch sme sa mohli oboznámiť s vtedajšími zákonmi, metódami a trestami zachovanými v trestných spisoch, ktorých sa vo fonde Magistrát mesta Trnava nachádza niekoľko desiatok.

S prednáškou vystúpila aj riaditeľka Štátneho archívu v Trnave PhDr. Júlia Ragačová. Jej témou bol *Kamenný mlyn – rekreačná oblasť Trnavčanov*. Výskum bol zameraný na mladšiu históriu tejto Trnavčanmi obľúbenej lokality. Prezentované boli počiatky budovania rekreačných stavieb, kúpaliska a rybníkov, ale tiež činnosť Kornela Mahra, známeho milovníka prírody a zakladateľa trnavskej zoologic-

O TRNAVE
Prednáškový cyklus o minulosti Trnavy ako ste ju nepoznali...

6. 9. 2022 Mgr. Ján Melich
Belluš, Harminc, Jurkovič, Weinwurm – projekty majstrov slovenskej architektúry vo fondoch Štátneho archívu v Trnave

13. 9. 2022 Mgr. Jakub Roháč
„A potom z mesta a hotaruw na weki wiopczuwani a proscibuwani bude“ – vyšetrovanie a trestanie zločinov mestom Trnava v 18. storočí

20. 9. 2022 PhDr. Júlia Ragačová
Kamenný mlyn – rekreačná oblasť Trnavčanov

27. 9. 2022 Mgr. Patrícia Kleimanová
Trnava v roku 1740 – život v meste na základe rozboru účtovnej knihy

POD VEŽOU

17.00 h
Štátny archív v Trnave,
Štefánikova 7

ŠTÁTNY ARCHÍV V TRNAVE

Plagát prednáškového cyklu *O Trnave pod vežou*.
Zdroj: Štátny archív v Trnave.

*Prednášajúca Patrícia Kleimanová.
Foto: Barbora Kollárová.*

kej záhrady, o existencii ktorej mnohí obyvatelia Trnavy netušili.

Prednáškový cyklus tento rok zavřila naša kolegyňa Mgr. Patrícia Kleimanová, ktorá vystúpila s prednáškou *Trnava v roku 1740 – život v meste na základe rozboru účtovnej knihy*. V nej ponúkla náhľad na obdobie polovice 18. storočia, keď bola Trnava vo fáze prosperity, a teda dochádzalo k viditeľnému rastu počtu obyvateľstva, rozvoju remesiel, obchodu či architektúry. Prednáška sa venovala okrem iného aj mestským majetkom v tejto dobe, správe mesta a jeho zamestnancom, vinohradníctvu, mestským trhom a jarmokom a podobne.

Máme radosť, že záujemcovia o nové poznatky dejín Trnavy a okolia každý utorok takmer naplnili kapacitu našej bádateľne. Pevne veríme, že ich zanietenie do budúcich rokov neopadne a my im tak budeme môcť i naďalej prezentovať výsledky našej odbornej práce.

*Mgr. Barbora Kollárová
Štátny archív v Trnave*

SPRÁVA O KONFERENCII ZÁMKY NA MORAVSKOM POLI. STRÁŽNE HRADY V POHRANIČÍ – LOVECKÉ ZÁMKY – KULTÚRNY TURIZMUS

Každé dva roky sa v Rakúsku organizuje Dolnorakúska krajinárska výstava, ktorej vždy predchádza vybranie lokality na jej uskutočnenie a dlhý proces prípravy. Tento rok sa miestom konania tejto výstavy stala nevelká, približne trojtisícová obec Marchegg, v ktorej sa nachádza pálfiovský zámok s rozsiahlym parkom. Pri príležitosti konania výstavy prešiel celý objekt generálnou obnovou, ktorú sprevádzal dôkladný archeologický, historický i reštaurátorský výskum.

V rámci Dolnorakúskej krajinárskej výstavy sa konali viaceré sprievodné aktivity, medzi ktoré patrila aj interdisciplinárna konferencia, organizovaná Oddelením dejín Inštitútu pre výskum habsburskej monarchie a Balkánu a obcou Marchegg, ktorá sa uskutočnila v zámockom areáli v Marcheggu v dňoch 15. a 16. septembra 2022. Jej cieľom bolo analyzovať rakúsko-slovenský priestor po oboch stranách rieky Moravy prostredníctvom dejín šľachtických sídel. Skúmané obdobie bolo veľmi rozsiahle, od stredoveku až po súčasnosť. Konferencia prebiehala v dvoch jazykoch (nemeckom a slovenskom) a bola simultánne tlmočená. Bolo možné sledovať ju aj v online priestore a záznam z nej sa nachádza na odkaze: <https://app.riverstream.sk/marchegg/sign/in>.¹

Po otvorení konferencie hlavnými organizátormi a privítaním prítomných Werner Telesko otvoril prvý blok konferencie nazvaný *Moravské pole – Kultúrna krajina a genéza* svojím príspevkom „*Krajina umierajúcich zámkov*“ [Gerhard Fritsch, 1956]. *O usporiadaní a problémoch „Moravského poľa“ ako kultúrnej krajiny*. V prvej časti sa sústredil na identifikovanie charakteristických profilov priestoru Moravského poľa, ku ktorým patrí výrazná poľnohospodárska funkcia, je to miesto významných dejinných udalostí nachádzajúce sa medzi dvoma dynamicky sa rozvíjajúcimi metropolami. Ďalším spomenutým aspektom je poľovnícky charakter tohto priestoru, na ktorom bolo vybudovaných

¹ Na vstup do tohto virtuálneho priestoru je vyžadované prihlásenie – t. j. emailová adresa a heslo. Pred prvým prihlásením je potrebná registrácia: <https://app.riverstream.sk/marchegg/sign/up>. Po registrácii na registračný email do niekoľkých sekúnd bude doručený potvrdzovací email s odkazom „OVERIŤ EMAIL“, na ktorý treba kliknúť. Následne je možné sa do virtuálneho priestoru prihlásiť.

Zámok v Marcheggi, miesto konania konferencie. Foto: Ivana Červenková.

viacero loveckých zámkov. V druhej časti sa zaoberal literárnou tradíciou, ktorá sa šírila o Moravskom poli najmä od 19. storočia a priblížil obsah vybraných diel vo vzťahu k tomuto územiu. Markus Jeitler sa vo svojom výskume venoval vývoju zemepanských pomerov na Moravskom poli v stredoveku, ktoré sledoval prostredníctvom kráľovských donácií. Štruktúra vlastníckych vzťahov vznikajúca od 11. storočia sa dotvorila v polovici 12. storočia. Majetkové pomery detailnejšie priblížil na panstve Orth. Blok uzatvoril Daniel Gahér príspevkom o šľachtických rodoch na Záhorí v stredoveku, pričom sa zameril na predstavenie etablovaných rodov a vlastníkov na Záhorí, ku ktorým patrili Grófi z Pezinka a Svätého Jura, Matúš Čák Trenčiansky, Ruger (Rüdiger) von Talesbrunn, Stibor zo Stiboríc, Gašpar Šlik či Coborovci.

Po prestávke na obed podujatie pokračovalo druhým blokom s názvom *Stredoveké hrady a opevnenia*. Doris Schön, ktorá sa podieľala aj na archeologickom výskume zámku v Marcheggi, zamerala svoju pozornosť na hrady na Moravskom poli ako jadrá neskorších zámkov. Identifikovala pritom tri typy hradov v tomto priestore – domové hrady (typ motte), klasické hrady a mestské hrady, ku ktorým patril i ten v Marcheggi. Publiku ponúkla rekonštrukcie podob týchto hradov v jednotlivých fázach ich stavebného vývoja. Dvojica autorov Peter Bednár a Filip Jaššo sa sústredila na hrady z 13. a 14. storočia na východ od rieky Moravy. V stručnosti uviedli územné vymedzenie a vlastnícke po-

mery v skúmanom priestore a priblížili počiatky budovania hradov, ktoré siahajú do 9. storočia. Od 11. storočia možno podľa nich hovoriť o kontinúálnom vývoji až do súčasnosti. V 13. až 15. storočí vznikali tzv. ostrožné hrady (Dračí hrádok, Branč, Korlátka, Plavecký hrad), pri ktorých vyvstáva otázka, či išlo o strážne hrady alebo bola ich úloha viac ekonomická. Okrem nich poznáme z tohto obdobia aj nížinné hrady (Holíč, Šaštín, Skalica). Rüdiger Rohde skúmal neskorostredoveké opevnenia v blízkosti hradov v dolnorakúskej časti Moravského poľa. Bližšie rozvinul problematiku na príkladoch hradov v Niederweidene a Jedenspeigene, ktorý je síce novostavbou zo 16. storočia, ale vykazuje stredoveké prvky.

Posledný blok prvého konferenčného dňa pod názvom *Zámoké stavby raného novoveku* otvoril prednáškou Günther Buchinger, hľadajúc odpoveď na otázku, aká cesta viedla od stredovekých hradov k renesančným zámkom? V 18. storočí bola väčšina stredovekých a renesančných fortifikácií hradov zbúraná a začali vznikať zámky v záhradách. Identifikoval tri typy hradov na Moravskom poli: 1. štvorvežové pevnostné hrady (Marchegg, Ulrichskirchen, Orth an der Donau, na Slovensku Bratislavský hrad), 2. štvorkrídlový komplex (Hof, Hohenau), 3. štvorkrídlový komplex s vežou a bránou (Eckartsau, Dürnkrot, Angern, Jedenspeigen). Porovnal priestorové štruktúry hradov Marchegg a Orth. Anna Fundárková predstavila Pavla V. Pálfiho ako staviteľa na dnešnom rakúsko-sloven-

Zámocký park. Foto: Ivana Červenková.

skom pohraničí. Sledovala dve hlavné línie, a to: ako súvisela jeho politická kariéra a dobré vzťahy s vládnuou dynastiou s jeho rastúcimi stavebnými aktivitami a ako sa podieľala sobášna politika Pálfiovcov na ich stavebných aktivitách. Po každom prednesenom bloku nasledovala diskusia.

Špeciálnym hosťom prvého konferenčného dňa bol profesor dejín umenia a hudby Matthias Müller z univerzity v Mainzi (Die Johannes Gutenberg-Universität Mainz). Vo svojej veľmi pútavej večernej prednáške sa zaoberal problematikou zámockej architektúry a poukázal na skutočnosť, že pri prestavbe hradov a zámokých objektov neboli zohľadňované architektonické teórie vtedajšej doby, ale prevládala retrospektívny postoj v oblasti stavitelstva. Staršie stavebné prvky totiž predstavovali akúsi historickú pamäť a boli odkazom na tradíciu rodu. Systém šľachtickej pamäťovej kultúry určoval prestavby objektov, nie systém architektonických noriem.

Prvý blok druhého konferenčného dňa nazvaný Šľachtické stavby v období baroka otvorila Anna Mader-Kratky príspevkom o výstavbe barokových zámok na Moravskom poli. V úvode svojho vystúpenia sa venovala rozvinutiu poľovníckeho charakteru tohto prostredia najmä po uzatvorení Satmárskeho mieru v roku 1711, keď nastalo pre Moravské pole pokojnejšie obdobie. Cisár Karol VI. chodil 100 dní v roku na poľovačky, o čom si viedol lovecké denníky, do ktorých si zapisoval údaje o úlovkoch. S klesajúcim nebezpečenstvom vojny priťahoval poľovnícky poten-

ciál Moravského poľa aj šľachtu na toto pôvodne exponované územie. To viedlo k zvýšeným stavebným aktivitám v oblasti prestavieb zámokých objektov. Autorka ponúkla prehľad o existujúcich barokových stavbách na západ od rieky Moravy. Väčšina z nich bola barokizovaná, neboli až na výnimky postavené ako novostavby. Katrin Harter priblížila stavebné aktivity princa Eugena Savojského v oblasti Moravského poľa. V roku 1725 získal princ Eugen zámok Obersiebenbrunn od biskupa Koloniča a pokračoval v jeho prestavbe, ktorú začal už jeho predchodca. Bola tu vytvorená veľkolepá lovecká záhrada – bažantnica s alejou s rozlohou 49 hektárov. Rozsiahlymi prestavbami prešli aj ďalšie princove zámky – Schlosshof a Niederweiden. Thomas Baumgartner sledoval vývoj záhradného umenia na Moravskom poli od 17. do 19. storočia. Ozrejmil vplyv princa Eugena Savojského na túto oblasť, keďže pri svojich zámokoch v Schlosshofe i Belvederi nechal vybudovať grandiózne záhrady. Uviedol, že napr. záhrada v Niederweidene bola prvou rokokovou záhradou v čase svojho vzniku a vo svojej dobe nemala paralelu v Európe. Jej súčasťou bol asymetrický labyrint a bažantnica, avšak štruktúra záhrady sa dodnes nezachovala.

V bloku *Cisársky dom ako „staviteľ“* vystúpili dvaja prednášajúci. Ivana Červenková sa zaoberala históriou a súčasným využitím zámku v Holíči, ktorý svoj zlatý vek zažil počas života Františka Štefana Lotrinského. Ten nechal objekt prestavať v barokovom štýle na reprezentatívnu letnú rezidenciu, ktorá tvorila dominantu okolitej krajiny. Dvadsiate storočie a zmeny vlastníckych pomerov sa nelichotivo podpísali na vzhľade zámku. Mesto Holíč ako súčasný vlastníak objektu sa usiluje postupnými krokmi navrátiť stavbe jej pôvodný lesk. Johannes Wais upriamil pozornosť na zámok Eckartsau počas éry arcivojvodu Františka Ferdinanda. Predstavil jednotlivé objekty, ktoré arcivojvoda nechal renovovať. Patrili k nim: Chlumec, Konopište (sídlo rodiny), Artstetten (miesto pochovania arcivojvodu), Ambras, Blühnbach a v neposlednom rade Eckartsau. Spoločným prvkom prestavieb bolo používanie najmodernejších výdobytkov doby s cieľom zvýšiť komfort bývania.

Posledný konferenčný blok *Zámky na Moravskom poli dnes* preniesol prítomných do súčasnosti. Marcus Meszaros-Bartak z pozície architekta

*Pohľad do konferenčnej sály.
Foto: Ivana Červenková.*

predstavil aspekty moderného využívania zámocných komplexov (architektonické, infraštruktúrne, technické, hospodárske, nemateriálne aspekty). Okrem toho prezentoval svoj srdcový projekt – zámockú cestu, ktorá by spájala vybrané zámky na oboch brehoch rieky Moravy, pričom na slovenskej strane by zahŕňala zámky v Malackách a Stupave. Posledným prednášajúcim bol Pavol Ižvolt, ktorý sa venoval obnove a využitiu hradov na východ od rieky Moravy. Na Slovensku máme približne 300 identifikovaných hradov a hrádok, z toho asi 100 pamiatok. Trinásť hradov slúži ako múzea. Spomenul problematiku obnovy hradov a hradných ruín, pri ktorej bolo nutné od roku 2010 riešiť viacero problematických aspektov, ako napr. rôznu formu vlastníctva či neodborné rekonštrukcie zo 70. – 90. rokov 20. storočia. Predstavil opatrenia na zlepšenie stavu hradných ruín zo strany štátu (napr. podpora zo štrukturálnych fondov, projekt obnovy prostredníctvom nezamestnaných), porovnal pozitíva jednotlivých projektov a upozornil aj na problémy pri ich realizácii. Po záverečnej diskusii sa účastníci konferencie presunuli do zámku v Marcheggu, kde im odborníci, ktorí sa zúčastnili na jeho obnove, priblížili postup vykonaných prác a odkryli svoje objavy.

Konferencia v Marcheggu bola príjemnou príležitosťou na nadviazanie nových spoluprác. Organizátorom sa podarilo pripraviť zaujímavé podujatie, na ktorom pomyselným mostom spojili oba brehy rieky Moravy a vytvorili platformu na porovnanie výsledkov výskumov hradov a zámkov v Rakúsku i na Slovensku.

*Ivana Červenková
Slovenský národný archív*

VÝCHODOSLOVENSKÉ ARCHIVY A NÁVŠTĚVA ARCHIVÁŘŮ Z ČESKÉ REPUBLIKY

Po dvoleté prestávke, keď si pandémie Covidu-19 vynutila dvakrát odložiť plánovanou návštevu rumunských archívů, uspořádala v netradičním podzimním termínu Česká informační společnost, z. s. – pobočný spolek při Národním archivu v Praze odbornou exkurzi do východoslovenských archívů. Veškerá organizační tíha jako vždy spočinula na PhDr. Lence Matušikové, emeritní odborné archivářce I. oddělení Národního archivu v Praze, a PhDr. Heleně Klímové, vedoucí badatelný téhož oddělení. Přece jen se tak podařilo navázat na doposud nepřetržitou šňůru exkurzí, v rámci nichž archiváři z celé ČR pronikli v letech 1993 – 2019 do archívů různých typů v mnoha koutech Evropy. Navštívili Itálii (zde se dostali mimo jiné i do Vatikánských archívů), Francii, Německo, Rakousko, Chorvatsko, Polsko, Španělsko, Anglii, Ukrajinu, Belgie, Litvu, Lotyšsko, Estonsko, Holandsko, Švédsko, Švýcarsko, Slovinsko, Maďarsko, některé země i několikrát, a také v roce 2000 Slovensko.

Poté, co nebyl ani v letošním roce naplněn tradiční jarní termín zájezdu, vzdemula se od pravidelných účastníků vlna zájmu o uspořádání alespoň náhradní cesty na podzim. Toto volání nebylo organizátorkami oslyšeno, a tak jsme mohli ve dnech 28. září až 2. října 2022 projíždět úžasné východní slovenské kraje, zvláště pak okouzující Spiš. Jako vždy perfektní organizace zájezdu, milé a nadmíru vstřícné přijetí slovenskými kolegy, odborné výklady o současnosti i minulosti slovenského archivnictví, prohlídky depotů, badatelen a studoven, konzervá-

Účastníci exkurzie si prezerajú výstavu najzaujímavejších archívnych dokumentov Štátneho archívu v Košiciach. Foto: Ivo Durec.

Spoločná fotografia na nádvorí Štátneho archívu v Košiciach s riaditeľom R. Pavlovičom. Foto: Ivo Durec.

torských a restaurátorských pracovišť, živé diskuse, výmena skúseností, to vše mohol každý účastník tejto odbornej výpravy intenzívne vnímať a vstrebávať.

Dopoledne 28. ríjna 2022 bola naše exkurzia zahájena ve Štátnom archívu v Košiciach, v jeho sídle na ulici Bačíkova 1. Nejdříve se nás ujaly dvě pracovnice badateľny PhDr. Katarína Turčanová a Mgr. Lucia Novotná Šemorádiková, ktoré nás seznámily s aktuálnou štruktúrou a správnyimi obvody slovenských štátnych archívů, podrobnejši se pak věnovaly Štátnímu archívu v Košiciach, jeho oddělením a pracovištím (Archiv Michalovce, Archiv Rožňava, Archiv Spišská Nová Ves, Archiv Trebišov), jeho historií a také současností. Byla nám také předvedena výstavka zajímavých a také výjimečných archiválií. Potom jsme se přesunuli z výstavní místnosti do badateľny, kde jsme si vyměnili aktuální zkušenosti v badatelské agendě a následně se nám trpělivě věnoval ředitel štátního archívu PhDr. Richard Pavlovič, PhD., který nás provedl i mnohými depozitáři. Při tom jsme si velmi otevřeně vyměňovali názory na současný vývoj archivnictví v obou zemích dříve společného státu. Zde jsme se zdrželi poměrně dlouho, protože osobní postřehy a sdělování vzájemných zkušeností nebralo konce. Velmi srdečné bylo rozloučení, které korunovalo společné fotografování na nádvoří archívu.

Po opuštění archívu jsme se individuálně rozešli obdivovat historické centrum Košic a jeho pamětihodnosti. Toho dne jsme ještě navštívili Spišský hrad s úchvatným výhledem na Tatry, bohužel právě opravovaný gotický kostel ve Spišském Štvrtku, v Gánovcích archeologické nálezíště a po příjezdu do Popradu na nás již čekalo ubytování v Tatra Hotelu.

Ve čtvrtek 29. září 2022 ráno jsme za mírného deště přešli z Popradu do Levoče a dopoledne

navštívili specializované pracoviště Spišský archiv v Levoči. V letech 2003 – 2015 měl tento archiv status štátního archívu s pobočkami v Levoči, Popradě, Spišské Nové Vsi a Staré Lubovni, nyní je součástí Štátního archívu v Prešově. Archiv sídlí přímo na Náměstí Mistra Pavla v nádherném renesančním domě, kde nás přijala ve své vskutku impozantní ředitelně, do níž se vešlo všech 30 našich účastníků, vedoucí archívu PhDr. Alena Kredatusová. Hned na první pohled bylo patrné, že se nejedná o běžný, z našeho pohledu okresní archiv. Poté se nás ujala archivářka Mgr. Monika Fekiačová, která nás nejdříve vzala do archivních depozitářů a následně jsme ve výstavním a přednáškovém sále byli podrobne seznámeni s historií Spiše, což nás všechny velmi zaujalo. Při tom nám byly předvedeny a odborně okomentovány nejcennější a nejzajímavější archiválie. V zadní části hlavního objektu archívu nám pak fotograf a digitalizátor Rastislav Sanitrik ukázal své pracoviště, které mu může mnoho archívů v ČR jenom závidět. Jde ale převážně o dílo nadšence, což bylo patrné při pohledu do jakékoliv části ateliéru, plného mnohých různých zařízení a vycytávek, které si pan Sanitrik sestrojil sám. Zcela nám vyrazil dech například způsobem digitalizace pečetních typářů, kdy pomocí velmi promyšlené soustavy zrcátek má výsledný snímek o jeden pohled více, než jsme zvyklí.

Prohlídka levočského archívu pokračovala v další budově na náměstí, kde sídlí restaurátorská, konzervační a knihařská dílna, jedna z pouhých dvou ve štátních archívech na Slovensku. Svou velikostí a prostorovou velkorysostí nás překvapily a odborné komentáře obou restaurátorů Martina Petrinca a Petera Petriska také všechny velmi zaujaly, protože

Privítanie účastníkov exkurzie u vedúcej Spišského archívu v Levoči A. Kredatusovej. Foto: Ivo Durec.

Účastníci exkurzie v reštaurátorskej dielni Spišského archívu v Levoči. Foto: Ivo Durec.

řešíme stejné problémy při péči o jedinečné archiválie a jejich záchraně pro další generace. Pisatele těchto řádků navíc zaujalo řešení stolu pro restaurování velkoformátových map, které se bude snažit použít ve svém archivu. Na závěr návštěvy levočského archívu jsme navštívili badatelnu, v níž se opět společně probíraly strasti a slasti při obsluze badatelů a plnění jejich badatelských požadavků. Rozloučení bylo opět velmi srdečné, přičemž jsme naše slovenské kolegyně a kolegy pozvali k návštěvě našich archivů a případně našich inspekčních pokojů.

Prohlídka kouzelného města Levoča, jehož historické centrum je zapsáno do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, nemohla začít nikde jinde než v gotickém kostele sv. Jakuba s úchvatnými křídlovými oltáři řezbáře Mistra Pavla z Levoče. Další prohlídka města probíhala individuálně a po občerstvení v místních restauracích jsme odjeli na Spišskou kapitulou, kde jsme si prohlédli tamní impozantní chrám i církevní městečko. Následně jsme se vrátili do Levoče a absolvovali s místním archeologem prohlídku starého kláštera minoritů s chrámem sv. Ladislava, který je po rekonstrukci a je ve správě Spišského muzea. Po příjezdu do hotelu v Popradu někteří účastníci vyrazili na večerní prohlídku centra města s návštěvou v restauraci Tatras, kde jsme ochutnali skvělé místní pivo.

V pátek ráno 30. 9. nás již čekali v archivu ve Spišské Sobotě, dnes místní části Popradu. Vedoucí archívu v Popradu PhDr. Zuzana Kollárová, PhD. nás přivítala ve vstupním sále jedné z renesančních budov, které zdobí unikátní renesanční náměstí dříve samostatného a bohatého města. Nejdříve jsme byli seznámeni s historií archívu i města a následně nám bylo předvedeno celé pracoviště a všichni pracovníci archívu. V přednáškové místnosti pokračo-

val odborný výklad o činnosti archívu a ve společenské místnosti na nás čekalo bohaté občerstvení, přičemž pokračovala již zcela neformální jednání a diskuse o problematice současného slovenského i českého archivnictví. Vedoucí archívu nás velmi překvapila tradiční a velmi bohatou publikační činností pracovníků archívu a ukázala velké množství historických monografií měst a obcí z popradského regionu, což můžeme jen závidět. Následně se nám skvěle věnovali další popradští archiváři. Vzorně uspořádanou knihovnu v nádherných renesančních prostorách nám předvedla archivářka a knihovnice Ing. Martina Šlampová, předarchivní péči jsme probírali s Ing. Martou Bednárovou a v badatelně se nám věnovala Mgr. Ingrid Janigová, která nám ukázala a okomentovala vystavené originály nejceněnějších a nejzajímavějších archiválií, takže srdéčko archivářovo nepřetržitě plesalo. Po prohlídce jednotlivých pracovišť, knihovny a badatelny jsme nahlédli také do archivních skladů a depozitářů, v nichž nás mimo jiné zaujaly originální archivní krabice z doby socialismu. Vedoucí archívu byla tak laskavá, že jednu věnovala Světovému muzeu archivních kartonů. Milé bylo také setkání s bývalou ředitelkou archívu PhDr. Boženou Malovcovou, která se na kolegy z ČR přišla podívat a pozdravit je. Před rozloučením nás vedoucí archívu PhDr. Zuzana Kollárová, PhD. provedla celým historickým náměstím s odborným komentářem se zastávkami u nejzajímavějších domů. Rozloučení bylo opět velmi srdečné, přičemž členové naší výpravy pozvali naše milé slovenské kolegy k přátelské návštěvě našich archivů. Na cestě do posledního nocležiště jsme si prohlédli město Bardějov, zejména jeho impozantní svatostánek, a k večeru se ubytovali v penzionu Pltník v Červeném Kláštore.

Účastníci exkurzie v knižnici popradského archívu.
Foto: Ivo Durec.

Na námestí v Spišskej Sobote s vedúcou popradského archívu Z. Kollárovou. Foto: Ivo Durec.

Poslední den v sobotu 1. 10. 2022 jsme si nemohli nechat uniknout zážitek splavit Dunajec na pltích a pak navštívit nedaleký hrad a skanzen ve Staré Lubovni.

Závěrem chceme ještě i touto formou poděkovat všem našim slovenským kolegům ze tří zmíněných archivů za velmi srdečná přijetí a vlastně domácí kolegiální pracovní prostředí, která jsou nám tak blízká. Přejeme jim v těchto vskutku složitých dobách lepší budoucnost slovenského archivnictví prostřednictvím prozření zainteresovaných vrcholných politiků, jejichž jednou z priorit by měla být starost o národní archivní dědictví. Všichni naši milí slovenští kolegové jsou samozřejmě zváni do českých, moravských a slezských archivů, ať už k osobním návštěvám či k exkurzím celých pracovišť.

Ivo Durec
Státní okresní archiv Brno-venkov

VZNIK A PREZENTÁCIA NOVEJ OBECNEJ MONOGRAFIE O DEJINÁCH VIŠTUKA

Začiatkom roka 2020 sa kolektív archivárov z Modry, Trnavy a Bratislavy rozhodol pripraviť monografiu o dejinách obce Vištuk. V januári 2020 prišiel podnet od vištuckej pani starostky Márie Vráblovej, ktorej sa páčila obecná monografia Dubovej vydaná pred Vianocami 2019 a ktorá oslovila archivárov v Modre ako jej zostavovateľov. Obec Vištuk si vydaním monografie v roku 2021 chcela pripomenúť 777. výročie prvej písomnej zmienky. Po uzatvorení autorských zmlúv sa kolektív pustil do práce. Autorské texty mali byť odovzdané do konca marca 2021, ale pre zatvorené archívy počas pandémie koronavírusu v rokoch 2020 – 2021 sa odovzdanie niektorých z nich oneskorilo o niekoľko mesiacov. V apríli až júni 2021 prebiehal recenzný proces. Následne autori zapracovávali pripomienky a snažili sa doriešiť viaceré problematické témy, ktoré vyvstali pri výskume.

Výskum obecných a mestských dejín, aj v takom prípade, že nadväzuje na staršie práce, vždy prináša nové poznatky. Podobne ako v prípade Dubovej, kde sa pri príprave publikácie o jej dejinách podarilo odhaliť pôvodný, dnes už neexistujúci farský Kostol sv. Jakuba apoštola, aj výskum stredovekých dejín Vištuka priniesol prekvapenie. V obci nebolo známe, že najstarším farským kostolom je Kostol sv. Egida, s ktorého existenciou možno rátať najneskôr v 30. rokoch 14. storočia. Kostol bol iste starší, ale k dátumu jeho vzniku pramene nedokážu povedať nič viac. Na rade je archeológia. V otázke jeho polohy v autorskom kolektíve nepanoval jednotný názor, ale po diskusii sme sa dohodli na najpravdepodobnejšiu lokalitu.

Vištucký farár Ján Záhradník požehnáva novú obecnú monografiu. Foto: Mária Feješová.

Členovia autorského kolektívu, zľava Ladislav Jurányi, Mária Feješová, Štefan Hrivňák.
Foto: Kristína Hrivňáková.

dobnejšej hypotéze a problém sme uzavreli tak, že najstarší vištucký kostolík možno hľadať na mieste súčasnej kaplnky sv. Anny.

Celkom namáhavou etapou pri príprave publikácie bolo zaobstaranie obrazovej prílohy. Pre absenciu zdrojov fotografií na obecnom úrade bola vo väčšej miere využitá zbierka letákov a plagátov z modranského archívu a tiež kroniky a albumy vištuckej základnej školy a rôznych obecných spolkov a organizácií, ktoré boli zapožičané zostavovateľke monografie M. Feješovej. V lete 2021 boli dokončené podklady pre grafické spracovanie publikácie. Výber grafika a tlačiarnu, ako aj viacero etáp korektúr grafického návrhu si vyžiadali ďalší čas. Publikácia bola vytlačená v septembri 2022.

Obecný úrad na čele s pani starostkou usporiadal slávnostnú prezentáciu publikácie v nedeľu 2. októbra 2022 o 15:00 v miestnom kultúrnom dome. Slávnosť bola spojená s výstavou a konzumáciou sladkých aj slaných koláčov a dobrôt, ktoré pripravili členovia miestnej Jednoty dôchodcov. Oficiálny program viedla pani starostka Mária Vráblová, ktorá predstavila prítomných troch členov autorského kolektívu a odovzdala im slovo na príhovor. Autori

obyvateľom obce priblížili proces, ako monografia vznikala, okolnosti spojené s tvorbou nového obecného erbu či zaujímavosti z výskumu. Na záver oficiálnej časti programu vištucký pán farár Ján Záhradník uviedol knihu do života krátkym príhovorom a požehnaním. Súčasťou slávnosti bol predaj výtlačkov monografie a menšia autogramiáda, počas ktorej autori podpisovali občanom zakúpené výtlačky. Pri prichystanom pohostení ďalej prebiehali rozhovory v príjemnej atmosfére, ktorú autori postupne opustili pred 17:00.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave,
pracovisko Archív Modra

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ VO SVIDNÍCKOM ARCHÍVE

Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Svidník dňa 7. októbra 2022 otvoril svoje brány pri príležitosti 78. výročia karpatsko-duklianskej operácie. Súčasťou programu bola prehliadka archívu, počas ktorej sme návštevníkom predstavili jednotlivé miestnosti archívu, ako sú knižnica, približiac spôsob jej činnosti a typy literatúry, ktoré sa v nej nachádzajú, ďalej archívny depot, ktorý je inokedy verejnosti neprístupný, podateľňu, kde sa vybavujú jednotliví žiadatelia a bádateľňu, v ktorej možno raz budú bádať a študovať aj návštevníci. Predstavi-

Vystavené dokumenty počas DOD.
Zdroj: Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Svidník, foto: Mgr. Lenka Badidová.

Vystavené dokumenty počas DOD, vrátane audiovizuálnych a obrazových prameňov.

Zdroj: Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Svidník, foto: Mgr. Lenka Badidová.

li sme taktiež náročnú a zásluhnú prácu archivárov, či už ide o odbornú prácu ako spracovávanie archívnych fondov od triedenia, usporiadania až po vytvorenie archívnej pomôcky pre sprístupnenie fondov bádateľom alebo o predarchívnu starostlivosť, či o služby verejnosti v podobe vybavovania jednotlivých žiadostí. Návštevníci boli oboznámení s tým, čo všetko si môžu v archíve vybaviť a vyriešiť.

V bádateľni bol pripravený výber z mnohých archívnych dokumentov nachádzajúcich sa v archíve, medzi nimi napríklad mapy: ukážka najstaršej mapy z roku 1826, na ktorej je obec Vladiča, a najväčšej mapy z roku 1871 s rozmermi 124,8 x 88,6 cm, na ktorej je Stropkov. Zo starších dokumentov zaujala najmä kanonická vizitácia z Vyšného Mirošova z roku 1882, ktorá je písaná v latinskom jazyku. Návštevníci mohli vidieť tiež ukážku matriky, obecnej kroniky, úradných kníh, triednych kníh, ktoré sa vyberali špeciálne pre žiakov a učiteľov (triedne knihy z ich škôl), zbierky uhorských zákonníkov. Videli kópie stredovekých a novovekých listín, obsahujúce prvú písomnú zmienku o Svidníku, ktorej originál je uložený v archíve v Budapešti, prvú zmienku o Rusínoch a o farárovi vo Svidníku, ktorých originály sú uložené v Štátnom archíve v Prešove, pracovisko Archív Bardejov.

Súčasťou výstavy bola aj ukážka pečiatok, filmových kotúčov, diafilmov, rôznych druhov plakiet, plagátov, fotografií a podobne, aby mali návštevníci možnosť vidieť, že sa v archíve nenachádzajú len písomné, ale aj zvukové, audiovizuálne a obrazové pramene. Na stene mali tiež možnosť pozrieť si prezentáciu fotografií dokumentujúcich život v okrese Svidník a Stropkov v minulosti, rovnako ako fotografie zachytávajúce karpatsko-dukliansku operáciu a jej následky v regióne. Veľký úspech me-

Návštevníci si prezerajú vystavené dokumenty pod dohľadom vedúcej pracoviska Mgr. Veroniky Havadejovej. Zdroj: Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Svidník, foto: Mgr. Lenka Badidová.

dzi žiakmi škôl zožal mechanický písací stroj značky CONSUL, ktorý si mohli vyskúšať, zatiaľ čo ich učitelia si zaspomínali na svoje školské časy, keď ich takýto písací stroj sprevádzal pri písaní seminárnych, bakalárskych a diplomových prác.

O podujatie prejavili záujem aj študenti vysokých škôl a prednostovia okresných úradov z Gelnice a Svidníka. Ďakujeme všetkým, ktorí sa zúčastnili na našom Dni otvorených dverí a už teraz sa na Vás tešíme na budúci rok.

*Mgr. Lenka Badidová
Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Svidník*

Návštevníci si prezerajú vystavené dokumenty v sprievode pracovníčky archívu Mgr. Lenky Badidovej. Zdroj: Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Svidník, foto: Mgr. Veronika Havadejová.

VÝSTAVA POTULKY BRATISLAVSKÝMI ULICAMI V ŠTÁTOM ARCHÍVE V BRATISLAVE

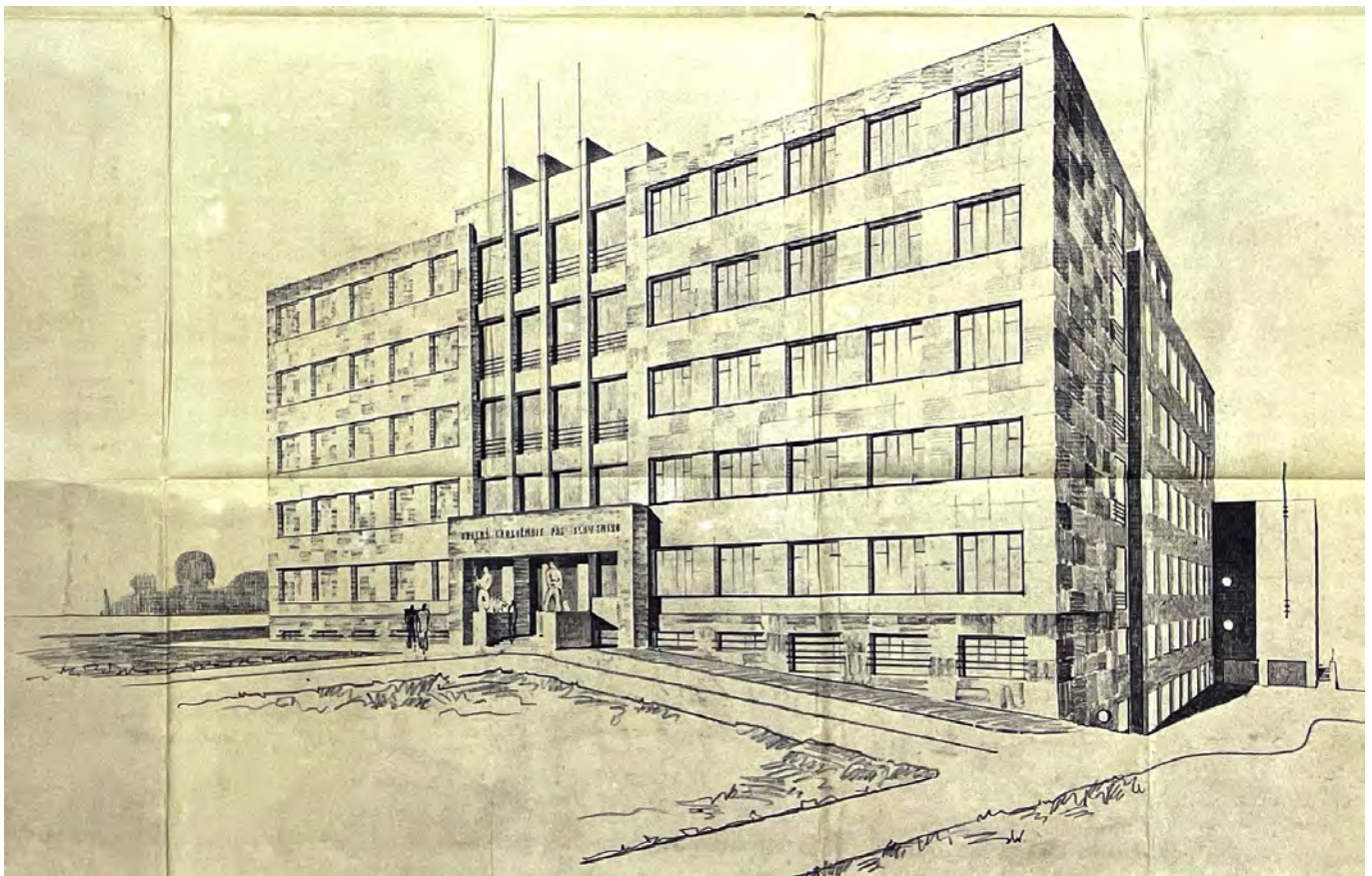
V bádateľni Štátneho archívu v Bratislave sme pripravili výstavu na pokračovanie venovanú najvýznamnejším bratislavským uliciam a námestiam. Úvodná výstava z cyklu bola k dispozícii od januára do mája roku 2022 a priblížila väčšinou ulice z blízkosti archívu ako sú Partizánska, Hlboká a Šancová, a okrem nich aj Obchodnú a Miletičovu. Vystavili sme aj projektovú dokumentáciu známych budov pochádzajúcu z fondu Daňová správa v Bratislave.

Na Partizánskej ulici, predtým známej pod názvom Vegelinova, sa nachádzajú nádherné vily z obdobia prvej ČSR. V jednej z nich býval aj významný architekt Emil Belluš, ktorý si ju navrhol v nenápadnom funkcionalistickom štýle. Na ulici nájdeme aj vily, ktoré pochádzajú z dielni iných architektov, ako napr. František Florians a Gabriel Schreiber a iní. Nezabudli sme ani na sanatórium na liečenie ženských chorôb, ktoré dal na tejto ulici vybudovať profesor Karel Koch.

Hlboká cesta siahala od Šancovej až po dnešnú Brniansku ulicu, neskôr bola rozdelená a zvyšná časť dostala názov Ulica Prokopa Veľkého. Charakteristickou budovou pre Hlbokú ulicu je určite Sirotinec

Mária Ochrana, postavený v roku 1831. Projektoval ju Žigmund Melzer v štýle severskej renesancie s prvkami románskeho slohu. Dnes tu sídli škola. Na ulici sa nachádzajú aj ďalšie známe objekty ako napr. Grand sanatórium či Obilná spoločnosť, dnes sídlo Ministerstva zahraničných vecí SR. Nájdeme tu aj obytný blok Štefana Krisera, ktorý projektovali architekti Fridrich Weinwurm a Ignác Vécsei.

Šancová ulica niesla v minulosti názvy Schanzstrasse, Malinovského, Valy. Pôvodne sa v areáli tejto ulice nachádzali vonkajšie valové opevnenia s mýtnou čiarou a mýtnicami. Ku koncu 19. storočia tu stálo 45 domov a známa Schulpheho kolónia. Neskôr boli valy odstránené a ulica vydláždená, v roku 1932 aj elektrifikovaná. Nezameniteľnou súčasťou ulice je budova YMCA (Young Men's Christian Association) z dielne architekta Aloisa Balána. Bola navrhnutá na základe historických kompozičných princípov v štýle klasickej súmernej dvojkrídlovej dispozície s výraznou tehlovou fasádou. Na Šancovej ulici sa nachádzajú aj eklektické nájomné domy a známy obytný komplex UNITAS, postavený rovnomenným stavebným družstvom pre výstavbu malých bytov. Tieto byty mali zabezpečený rozvod plynu, vody, elektriny a kanalizácie. Fasáda bola povrchovo upravená tvrdým pieskom v dvoch farbách.

Návrh budovy Obilnej spoločnosti. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, foto: Mária Kušnírová, Bálint Bartalos.

Hlavičkový papier Obchodného domu Schön.

Zdroj: Štátny archív v Bratislave, sken: Michaela Kniezová.

Obchodná ulica, predtým nazývaná aj Schöndorffer, Uhorská či Molotovova, patrí medzi známe ulice Bratislavy. Nachádzal sa tu okrem iného aj Obchodný dom Schön, ktorý si dali postaviť bratia Sigfried a Max Schönovci podľa projektu architektov Fridricha Weinwurma a Ignáca Vécseia. Okrem obchodných priestorov sa tu nachádzali aj dvoj- a trojizbové byty. Pri stavbe bol použitý oceľobetónový skelet. V súčasnosti sa táto budova teší svojmu novému zrekonštruovanému vzhľadu. Nezabudli sme ani na Hotel Palace, v ktorom bolo situované aj obľúbené kino Čas. Na Obchodnej ulici sa nachádza aj Roykova pasáž, ktorá bola postavená z fondu jedného z najbohatších bratislavských mešťanov Andreja Samuela Royka. Budova spája Obchodnú ulicu s Jedlíkovou ulicou a následne cez Orient pasáž s Námestím SNP.

Každý, kto rád nakupuje na trhu, určite pozná Miletičovu ulicu, v minulosti známu ako Dolná Šancová. Svoj názov dostala v roku 1921 na počesť Svetozára Miletiča, ktorý bol srbským politikom a publicistom. V roku 1925 sa tu nachádzali dva cintoríny a mestský bitúnok. Masívnejšia výstavba začala po roku 1926 a bola spojená s vybudovaním kanalizácie a vydláždením. Okrem domových blokov tu stál aj hotel Tvarožek. V areáli bitúnka sa v súčasnosti nachádza známe bratislavské trhovisko *Miletička*. Bolo sem presťahované z Trnavského mýta kvôli výstavbe Domu odborov – Istropolisu. Neďaleko bitúnka na pozemkoch starého vojenského cintorína bol v roku 1933 postavený saleziánsky rádový dom s malou kaplnkou. Budova mala slúžiť ako oratórium pre výchovu chudobnej a opustenej mládeže. Neskôr boli pristavené ďalšie časti a výsledná funkcionalistická budova

mala pôdorys v tvare písmena L, v mieste spojenia oboch krídel bola postavená kaplnka.

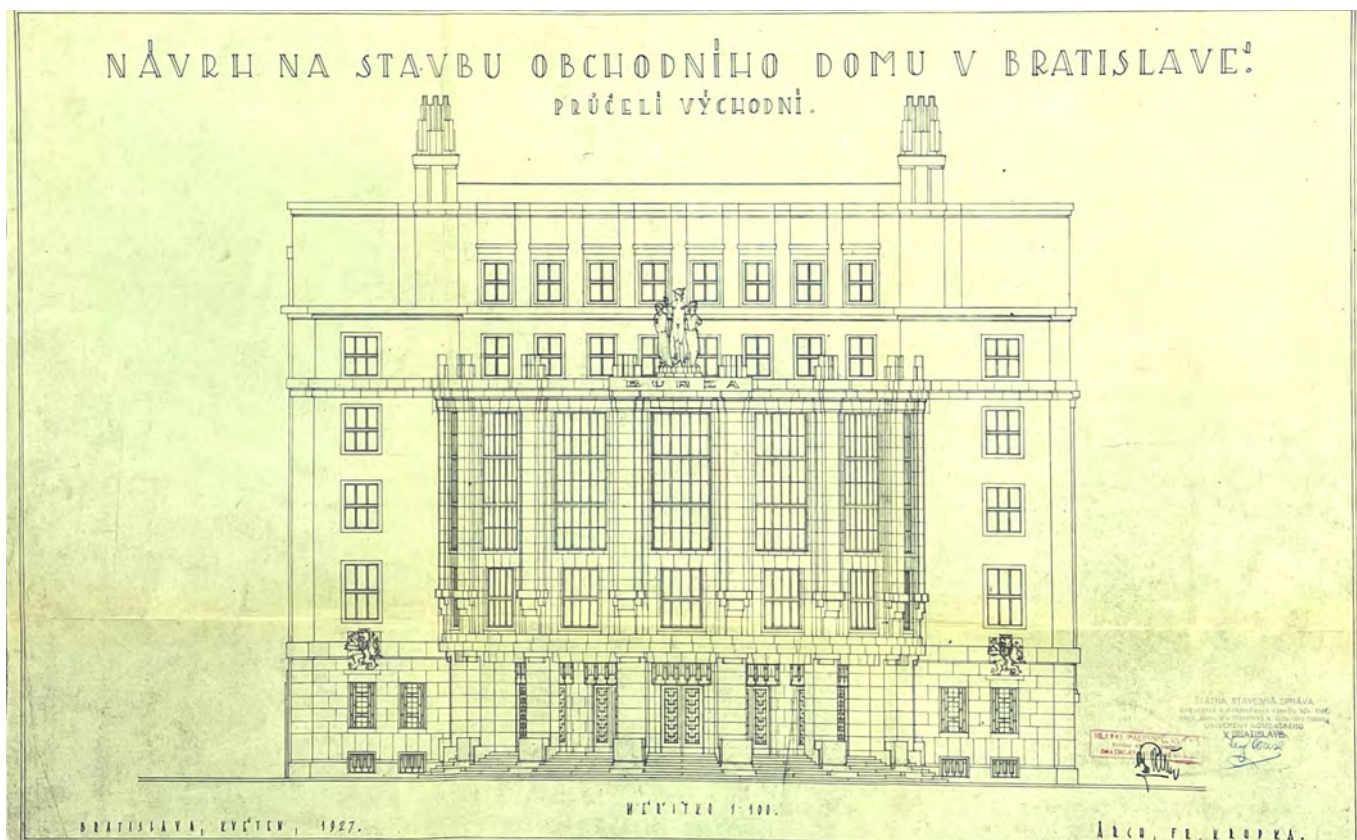
Od júna 2022 sa v priestoroch bádateľne Štátneho archívu v Bratislave nachádza pokračovanie výstavy, v ktorom sme s kolegami priblížili ďalšie známe ulice a námestia Bratislavy. Tentoraz sme sa presunuli na okolie Štúrovej ulice.

Začali sme Šafárikovým námestím pomenovaným po významnom slavistovi Pavlovi Jozefovi Šafárikovi. Známe je aj ako Ondrejské námestie. V blízkosti sa nachádzal Landererov palác, ktorý bol zbombardovaný v roku 1944. Ozdobou parku je známa Kačacia fontána od

Roberta Kühmayera. Neodmysliteľnou súčasťou námestia je aj budova tzv. Umelky (Umeleckej besedy slovenskej) z dielne architektov Aloisa Balána a Jiřího Grossmanna. V roku 1927 architekt František Krupka vytvoril návrh na stavbu Štátneho obchodného domu – Burzy. Vďaka snahe vtedajšieho rektora prof. PhDr. Antonína Koláru ju prideliť Právnickej a Filozofickej fakulte. Na nároží so Štúrovou ulicou sídli reštaurácia a kaviareň Bláha, neskôr známa aj ako hotel Krym alebo reštaurácia Trafená hus.

V nasledujúcej vitríne pokračujeme Štúrovou ulicou, ktorá vznikla na pôvodnom záhone Grössling, kde boli háje a nivy. Až v prvej polovici 19. storočia, po vysušení a zasypaní ramena, sa začala vytvárať cesta spájajúca trhovisko na dnešnom námestí SNP s nábřežím Dunaja. Ulica kedysi zaberala aj dnešné Šafárikovo námestie. Vystriedala viacero názvov ako napr. Landererova, Barošova, Šrobárova. Po roku 1892 sa na nej začalo so stavbou honosných palácov a nájomných domov, ktorých projektantom bola hlavne firma Kittler a Gratzl. Čákyho palác sa stal dominantou ulice a bol postavený staviteľom Ludwigom Eremitom. Oproti nemu sa nachádza lekáreň, hotel a reštaurácia Jozefa Kocha, postavené v rokoch 1894 – 1895.

Budova Československej národnej banky, dnes budova Generálnej prokuratúry SR na Štúrovej ulici, bola postavená medzi rokmi 1936 – 1938. V súťaži o najlepší návrh na budovu zvíťazil už spomínaný architekt Emil Belluš. Najvýraznejším prvkom budovy je priečelie. Význačné je najmä veľkým otvorom v strede, medzi dvomi krídlami budovy. Podľa pôvodných návrhov tu mala byť umiestnená aj socha gréckeho boha Hermesa.

Plán dnešnej budovy Univerzity Komenského v Bratislave. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, foto: Mária Kušnírová, Bálint Bartalos.

Neďaleko budovy Generálnej prokuratúry SR sa nachádza Kaviareň Luxor, ktorá bola otvorená 1. júla 1939 a bola súčasťou väčšieho komplexu poisťovne Union – šlo o projekt architekta Jana Víška, ktorá mala na druhom poschodí svoje kancelárske priestory. V budove sa nachádzali aj byty. Zaujímavosťou kaviarne bolo aj vysielanie rozhlasových prenosov cigánskej kapely Aladára Bittóa či literárny diskusný krúžok, ktorý tu viedol známy básnik Ján Smrek. Priamo v tejto kaviarni aj redigoval časopis Elán. Kaviarenský podnik *Luxorka* bol známy aj návštevami šachistov, pričom sa tu usporadúvali i majstrovstvá Slovenska.

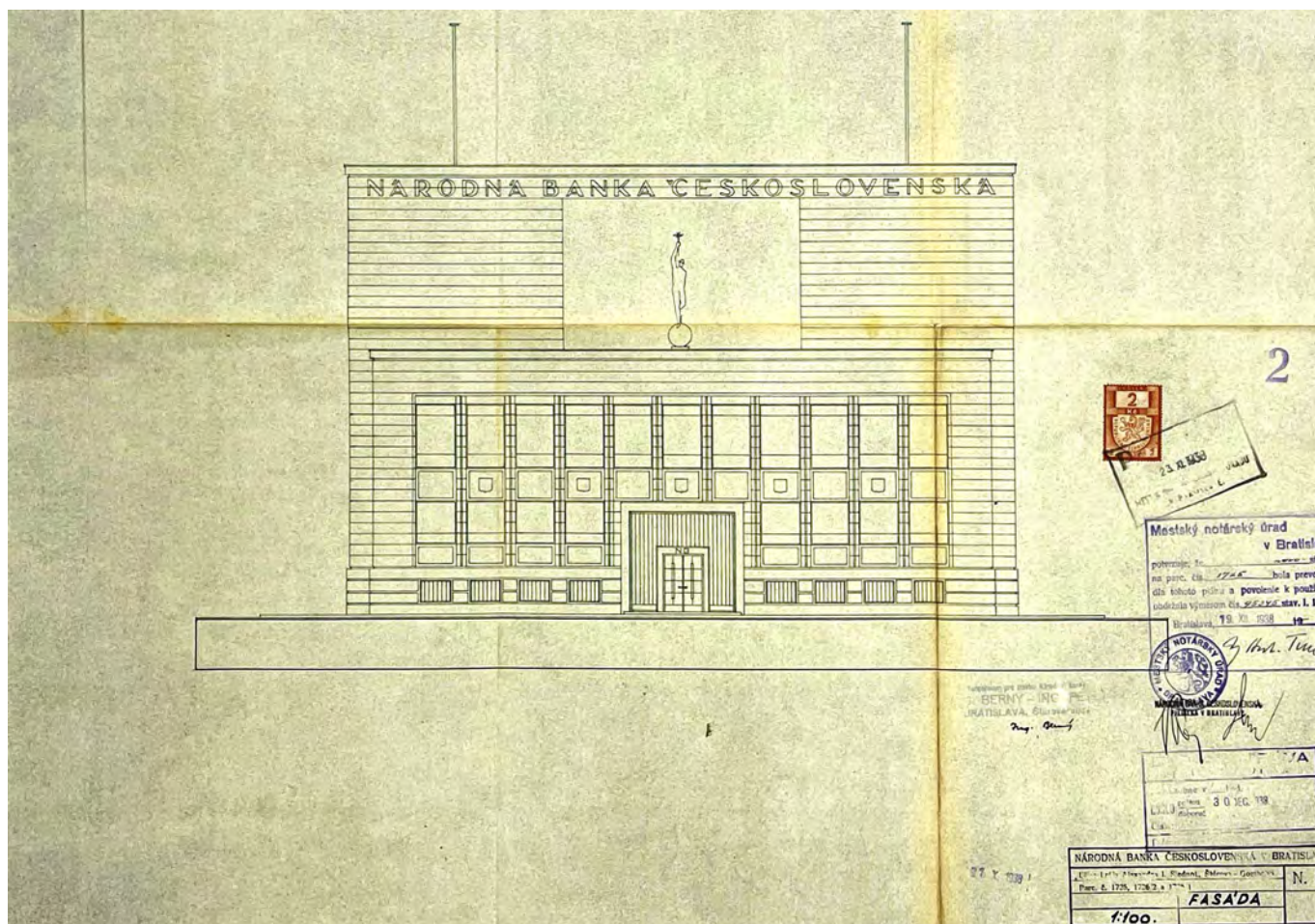
Záhon Grössling, pomenovaný podľa dunajskej ryby *kresling* sa tiahol od dnešného Hviezdoslavovho námestia až po vtedajšiu hranicu katastrálneho územia Prievoz. Dal názov ďalšej bratislavskej ulici, v minulosti známej ako Ulica Červenej armády. Spočiatku boli na území súčasnej ulice len záhrady, nivy a parky. Neskôr, po vzniku Československej republiky a s nárastom významu Bratislavy, bolo nutné vyriešiť bytovú otázku. Samotné mesto a firmy začali stavať nájomné obytné domy. Jeden z takýchto domov dalo mesto postaviť v rokoch 1919 – 1923 na dnešnej Grösslingovej ulici č. 59–63. Podľa plánov architekta Andreja Szónyiho ho vybudovala firma známeho bratislavského staviteľa Aloisa

Salzleitnera. Budova má pôdorys v tvare písmena U, je štvorpodlažná v bočných traktoch a päťpodlažná v strednom trakte.

Česká priemyselná banka v Bratislave dala na nároží dnešnej Klemensovej a Grösslingovej ulice postaviť obytný dom pre svojich zamestnancov stavebnou firmou Václava Nekvasila. V priestoroch domu sa nachádzali kancelárie, dvojizbové a trojizbové byty so samostatnými kúpeľňami a záchodmi a na prízemí boli umiestnené obchody.

Na nároží Štúrovej a Grösslingovej ulice každého zaujme budova banky, ktorú naprojektoval architekt Alexander Skutecký. V štyridsiatych rokoch tu bola postavená budova Union banky. Zaujímavé je nárožie, ktoré je vstupným priechodom budovy. Nad vstupom je umiestnený balkón s balustrádou, na ktorom je dvojica figurálnych plastiek. Na fasáde smerom do Štúrovej ulice sú v parteri vysoké dórské stĺpy. Fasádu budovy pokrýva kamenný obklad.

Dunajská ulica je veľmi známa ulica v Starom Meste Bratislavy. Začína sa na Kamennom námestí a pokračuje ďalej smerom až na Mlynské nivy, kde v blízkosti Ondrejského cintorína končí. Cestou križuje Rajskú, Klemensovú, Lazaretskú a Ulicu 29 augusta. Známu Donaugasse po vzniku Československa poslovenčili na Dunajskú ulicu. Medzi jej významných obyvateľov patrili Johan Wolfgang von

Nákres dnešnej budovy Generálnej prokuratúry SR. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, foto: Mária Kušnírová, Bálint Bartalos.

Kempelen, pôrodná asistentka Lýdia Weber, Milan Lasica či Eva Krížiková. Známý herec Július Satinský, ktorý si zaspomínal na svoje detstvo a mladosť v knihe *Chlapci z Dunajskej ulice*, tu má svoju sochu. Arnošt Torma si dal v roku 1938 postaviť novostavbu obytného domu s obchodnými priestormi podľa návrhov architekta A. J. Ceplechu. Obchodné priestory dole mala prenajaté Lekáreň u Sv. Alžbety. V tomto dome bývala aj známa slovenská herečka Eva Krížiková so svojou mamou.

Liga pasáž tvorí priechod z Dunajskej ulice na Grösslingovu ulicu. Nad vstupom do nej z Grösslingovej ulice vidieť sochy funkcionárov Slovenskej ligy Ignáca Gessaya a Štefana Furdeka. Je dielom architekta Milana Michala Harminca podľa projektu z roku 1934. Pri stavbe bol použitý oceľový skelet, ktorý vtedy patril k novým druhom konštrukcií. Byty boli nadštandardné, vykurované, s prípojkami na teplú a studenú vodu, mali telefónne prípojky, rádiové antény a balkóny. Okrem vydavateľstva, obchodných priestorov a kancelárií v budove fungovalo aj kino Liga.

Do výstavy sme zahrnuli aj Námestie SNP a Kamenné námestie, ktoré sa nachádzajú v blízkosti

už spomínaných ulíc. Najstaršie osídlenie Námestia SNP pochádza z obdobia Keltov. V roku 1379 námestie nieslo názov Nad priekopou svätého Vavrince podľa Vavrineckej brány. Námestie so zástavbou vzniklo až v 18. storočí po zbúraní mestských hradieb na mieste zrušenej priekopy a pred ňou. V neskoršom období bol postavený kostol s kláštorom Milosrdných bratov. Jednopochoďová budova kláštora sa rozprestierala po oboch stranách kostola okolo uzavretého nádvorja. Vnútorne priestory kláštora tvorilo päť blokov – špitál, lekáreň s laboratóriom, kuchyňa s jedálňou a skladovými priestormi na potraviny, obytné priestory rehoľníkov a kostol s kryptou. Na fasáde chrámu boli umiestnené barokové sochy svätých. Interiér kostola tvoril jednolodňový priestor ukončený presbytériom a bočné kaplnky.

Po vzniku ČSR bolo námestie premenované na Námestie Republiky. V minulom storočí pribudli stavby, ako napríklad Tatra banka, Mestská sporiteľňa, obchodný dom Ander a syn, obchodný dom Brouk a Babka a iné. V roku 1938 námestie zmenilo názov na Námestie Andreja Hlinku.

Zaujímavé sú tzv. roľnícke domy, ktoré projektoval architekt E. Belluš pre potreby ústredia roľ-

nických družstiev. Podľa keramického obkladu sú známe aj ako Tri červené domy. Ako prvá bola postavená náročná budova na dnešnom Námestí SNP č. 15 a mala slúžiť pre účely banky – Zväzu roľníckych vzájomných pokladníc. Budova ústredného družstva bola postavená takmer súčasne. Prostredný dom bol postavený ako posledný v roku 1939 a slúžil ako sídlo Centrál družstiev. V 50. rokoch bol dostavaný štvrtý objekt od architekta Miloša Chorváta.

Dalo by sa povedať, že Námestie SNP je akoby prepojené s Kamenným námestím. V roku 1781 bolo známe ako Kamenárske námestie, pretože tu bývali kamenári a najväčšia dielňa patrila rodine Rumpelmayer. V roku 1977 bolo premenované na Kyjevské a od 1991 zmenilo názov na Kamenné námestie. Pri vyústení námestia do Štúrovej ulice je budova Mestskej sporiteľne v Bratislave. Projekt pochádza od architekta Juraja Tvarožka a patrila v dobe svojho vzniku a aj dlho potom k najprogressívnejším funkcionalistickým stavbám na Slovensku.

Cieľom výstavy je postupne priblížiť známe ulice a námestia v Bratislave, stručne oboznámiť návštevníkov s históriou jednotlivých ulíc, so zmenami názvov a pripomenúť významné stavby, prípadne slávnych obyvateľov a architektov. Výstava je umiestnená v priestoroch bádateľne archívu. Zaujímavosťou si ju môžu prísť pozrieť do konca decembra 2022 v úradných hodinách. Veríme, že sa návštevníkom bude páčiť tak, ako tá predošlá, na ktorú sme mali pozitívne ohlasy.

*Zlatica Výrostová
Štátny archív v Bratislave*

SPRÁVA O KONFERENCII VENOVAanej BRANISLAVOVI VARSIKOVI

Branislav Varsik je meno, ktoré čitateľom Fóra archivárov určite netreba predstavovať. Historik, archivár, univerzitný profesor histórie, ktorý prežil celý svoj život – plných 90 rokov v 20. storočí. Dňa 16. novembra 2022 zorganizovala Katedra slovenských dejín FiF UK podujatie s názvom Branislav Varsik, intelektuál, vedec a pedagóg, ktoré bolo súčasťou projektu VEGA 1/0139/21 *Slovenský intelektuál na križovatke tradície a moderny*.

Podujatie otvoril Peter Podolan. Uviedol, že podujatie pôvodne zamýšľali zorganizovať skôr a vo väčšom meradle, avšak pandémia COVID-19 im skríži-

la pôvodné plány. Prvým referujúcim bol Miroslav Daniš, ktorý predstavil Branislava Varsika ako profesora všeobecných dejín a vedúceho katedry v rokoch 1968 – 1972. V Danišovej prednáške sa miešali osobné spomienky a osobné názory s faktami, ktoré získal počas svojho štúdia. Varsik sa stal vedúcim katedry v roku 1968. Bol historicky druhým vedúcim po Emiliánovi Stavrovskom, samotná katedra vznikla v roku 1964. Daniš vyzdvihol Varsikove zásluhy pri podpise zmluvy o vzájomnej spolupráci medzi katedrou a Rakúskym inštitútom vo Viedni (1968), ako aj jeho vízie a snahy o personálne budovanie a rozširovanie katedry o odborníkov zameraných na rôzne oblasti všeobecných dejín.

Druhým referujúcim bol Peter Podolan. Vo svojej prednáške sa zamerával na otázku, do akej miery formoval B. Varsika rodný kraj Myjava a okolie. Z prezentovaných výsledkov sa javí, že to bol výrazný determinant. Práve oblasť, kde vyrastal, ovplyvnila výber tém, ktorým sa venoval. To dobre demonštruje napríklad problematika slovensko-českých vzťahov, ktoré sa tiahnu celým jeho dielom. Prirodzene aj husitstvo a husitská tradícia, ku ktorým si Varsik robil rešerše už ako študent. No a samozrejme miesto narodenia determinovala aj jeho príslušnosť k evanjelickej konfesii. Varsik sa však ako historik nezriedka dostal do konfliktu, keď svojím výskumom vyvracal viaceré tradované mýty, za čo bol z vlastných konfesijných radov kritizovaný.

Ján Valo analyzoval Varsikovo pôsobenie na poste Štátneho inšpektora archívov a knižníc. Túto funkciu vykonával od leta 1939, keď nahradil prof. Václava Chaloupeckého, ktorý pod vplyvom politicko-spoločenských zmien odišiel z Bratislavy. Varsik podobne ako Chaloupecký viedol jednoosobový úrad, navyše nebol to jeho jediný úväzok, keďže mal funkčné profesorské miesto na univerzite. Táto skutočnosť zásadne ovplyvnila činnosť inšpektorátu. Varsik bol zároveň od roku 1939 expertom pre spisovú a archívnu rozluku s Maďarskom. Z pozície inšpektora sa snažil riešiť organizáciu slovenského archívnictva, archívneho vzdelávania, podieľal sa na tvorbe archívneho zákona, ktorý však nebol prijatý.

Varsikovo neskoré, no významné dielo *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemanstva* (1988) analyzovala Eva Benková. Varsik sa v ňom sústredil na vývoj slovacity zemianskeho obyvateľstva na našom území, jeho cieľom bolo identifikovať ich „lingua nativa“. Podľa Benkovej ide o fundamentálne a v niečom dodnes neprekonané dielo, napriek tomu, že má viaceré limity. Jedným z nich je aj nerovnomerné rozpracovanie stolíc, čo vyplýva z faktu, že podrobné spracovanie takejto témy zrej-

Pozývame Vás
na konferenciu

Branislav Varsik, intelektuál, vedec a pedagóg

ktorá sa uskutoční
dňa

16. novembra 2022

v miestnosti G 236 (2. poschodie)
v budove Filozofickej fakulty Univerzity Komenského
v Bratislave
na Gondovej ulici 2

Organizátori
Katedra slovenských dejín
Peter Podolan

VEGA 1/0139/21

Slovenský intelektuál na križovatke tradície a moderny

program

12.45 úvod, otvorenie

13.00 – 13.30 Miroslav Daniš

*Branislav Varsik - profesor všeobecných dejín
a vedúci katedry v rokoch 1968 – 1972*

13.30 – 14.00 Peter Podolan

Branislav Varsik a rodný kraj

14.00 – 14.30 Ján Valo

*Branislav Varsik a archívy – Činnosť štátneho
inšpektora archívov a knižníc v rokoch 1939 až 1942*

14.30 – 15.00 prestávka

15.00 – 15.30 Eva Benková

*Šľachta a zemianstvo v diele Branislava Varsika.
Ohľadnutie sa za dielom Otázky vzniku a vývinu
slovenského zemianstva*

15.30 – 16.00 Daniela Hrnčiarová

Branislav Varsik a reformácia na Slovensku

16.00 – 16.30 Miroslav Lysý

*Positivistická základňa, marxistická nadstavba?
Branislav Varsik a jeho povojnové spracovanie
husitského "revolučného" hnutia na Slovensku*

16.30 diskusia, záver

me nie je v silách jedného človeka. Referujúca tiež predstavila hlavné nedostatky práce, tak ako ich formuloval krátko po vydaní knihy vo svojej recenzii Juraj Žudel. Ten vyčítal okrem iného, že Varsik nereflektoval práce Erika Fügediho a Františka Sedláka, ktorí sa tejto téme venovali.

Nasledovala Daniela Hrnčiarová, ktorá vystúpila s referátom *Branislav Varsik a reformácia na Slovensku*. Predstavila viaceré Varsikovej diela týkajúce sa predmetnej témy, predovšetkým monografiu *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody* (1932). Varsik tu prišiel k záveru, že husitská tradícia a jej vplyv na neskoršie šírenie reformácie sú preceňované. Tieto závery mu vyniesli pozornosť aj negatívne ohlasy viacerých autorov. Referujúca ďalej opisovala priebeh polemík, ktoré B. Varsik so svojimi oponentami viedol.

Minikonferenciu zakončil so svojou prednáškou Miroslav Lysý, ktorý sa zameril na Varsikovo povojnové spracovanie témy husitstva. Svoje rozprávanie uviedol polemikou Martina Kanovského z roku 1992, kde autor tvrdil, že Varsikovo poňatie husitstva bolo v slovenskej historiografii krokom späť. Lysý následne analyzoval, v akom prostredí písal Varsik, aký vplyv mal fakt, že husitstvo bolo súčasťou preambuly ústavy z roku 1948 a predstavil ďalších historikov, ktorí sa tejto téme na Slovensku po roku 1948 venovali. Prišiel k názoru, že Varsik vo svojom diele *Husitské revolučné hnutie a Slovensko* (1965) použil veľmi málo z fundamentálnych zákla-

dov marxistického poňatia husitizmu. Prišiel k záveru, že ide o pozitivistické dielo, kde Varsik len schematicky preberá znaky marxizmu a teda, že kritika M. Kanovského tak nebola celkom opodstatnená.

Na záver vystúpila Erika Javošová zo Slovenského národného archívu, ktorá uviedla, že archívny fond Branislav Varsik je už takmer celý spracovaný a v priebehu budúceho roku by mal byť k dispozícii inventár.

Napriek komornej atmosfére po každej prednáške nasledovala pomerne plodná diskusia, kde sa o slovo pravidelne hlásil prof. Leon Sokolovský ako pamätník a kolega B. Varsika. Viaceré prednášky doplnil o zaujímavé fakty a spomienky a diskutoval s prednášajúcimi. Konferencia a diskusia boli podnetné, ale treba povedať, že veľa tém ostalo neotvorených – predovšetkým podrobnejšia analýza Varsikovho historického myslenia, primárne a sekundárne historické a filozofické vplyvy, ďalej vzťahy a kontakty s jeho učiteľmi a kolegami, vzájomne sa formujúc v univerzitnom prostredí, v rôznych podmienkach.

Prednesené referáty budú spracované do formy štúdií a v budúcom roku ich katedra plánuje vydať. Verím, že je to len počiatok ďalšieho bádania a publikovania nielen o Branislavovi Varsikovi, ale aj o dejinách slovenskej historiografie.

Štefan Hrivňák
Archív mesta Bratislavy

SPOJENIE HISTÓRIE A ARCHITEKTÚRY V ŠALI

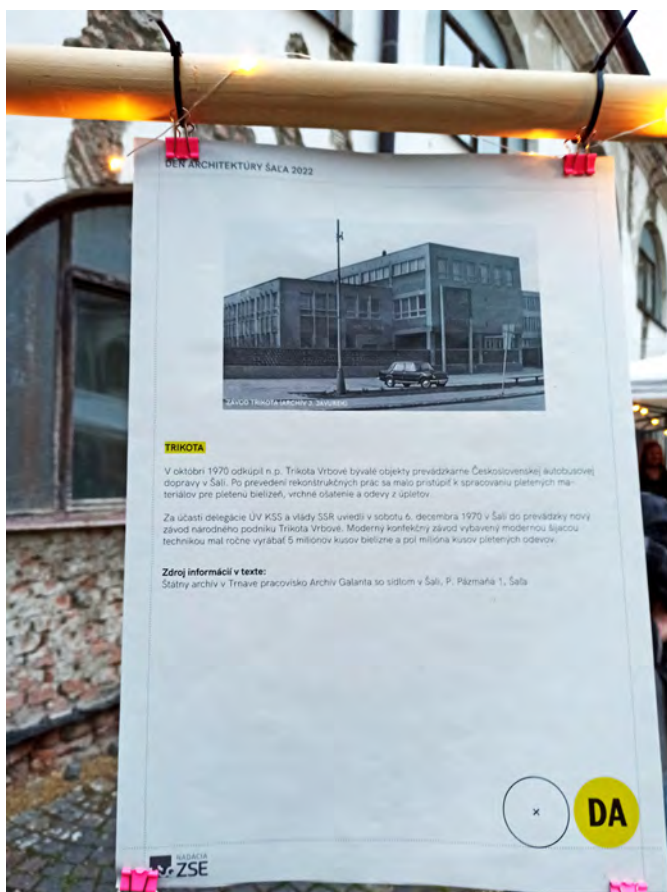
V priestoroch Štátneho archívu v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali sa 1. októbra 2022 konalo podujatie *Deň architektúry Šala 2022*. V rámci iniciatívy Dňa architektúry sa k prevahe českých a moravských miest pripojilo aj štrnásť miest zo Slovenska. Podujatie sa uskutočnilo v Banskej Bystrici, Bardejove, Bratislave, Košiciach, Nitre, Partizánskom, Piešťanoch, Rajeckých Tepliciach, Svite, Trebišove, Trenčine, Zvolene, Žiline a v Šali. Výstava dobových fotografií a pohľadníc, doplnená o mapy pod názvom *Premeny mesta* prezentovala premeny Šale. Obsahovala aj krátke dejiny jednotlivých budov. Z informácií obsiahnutých v archívnych dokumentoch sa návštevníci oboznámili s minulosťou mesta ako aj so zmenami, ktoré viedli k jeho transformácii na okresné mesto s vlastnou identitou. Formou výstavy boli prezentované vybrané stavebné, ale aj prírodné unikáty (artézske studne), z ktorých niektoré počas uplynulých rokov zmenili svoju podobu na nepoznanie. Mnohé architektonické klenoty mesta – viaceré domy, obchody, stavby sa už pre budúce generácie, bohužiaľ, nezachovali. Podujatie, ktoré priam dýchalo históriou a zážitkami z minulosti, podporili zamestnanci archívu formou poskytnutia cenných kópií dobových dokumentov,

fotografií a pohľadníc. Na výstave dostali priestor vybrané dokumenty k dejinám jednotlivých budov v meste, ktoré pripravili zamestnanci archívu. Organizátori podujatia v spolupráci s pracovníkmi archívu uskutočnili historický výskum archívnych dokumentov, ktoré sú uložené vo fondoch šaliankeho archívu.

Súčasťou podujatia bola komentovaná prehliadka, ktorá návštevníkom priblížila históriu a špecifiká Vežového vodojemu v Šali. Počas večera sa uskutočnil cyklus prednášok o architektúre a verejnom priestore. S prednáškou o zelenších verejných priestoroch vystúpil doc. Ing. Attila Tóth, PhD., krajinný architekt z Ústavu krajinnej architektúry FZKI Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre. Z Architektonického ateliéru Jany Benkovej a Juraja Benka, ktorý získal nomináciu na cenu Slovenskej komory architektov za architektúru CE ZA AR v kategórii Rodinné domy, vystúpila Jana Benková. Medzi rečníkmi bol aj Maroš Greš, ktorý pôsobí na Metropolitnom inštitúte v Bratislave (MIB) a mnohí ďalší, ktorí v rámci série krátkych prednášok vo formáte PechaKucha predstavili návštevníkom podujatia svoj pohľad na architektúru a na využitie verejných priestorov. Súčasťou programu bol aj workshop určený pre všetky vekové kategórie. Architektka Danica Pišteková počas skupinového kreslenia predstavila nový pohľad na premýšľanie o architektúre.

*Výstava Premeny mesta otvorená počas Dňa architektúry 2022 na nádvorí šaliankeho archívu.
Foto: Klaudia Bugyinszká.*

*Detailný pohľad na jeden z výstavných panelov.
Foto: Klaudia Bugyinszká.*

Počas workshopu a s ceruzkou v ruke sa deti aj dospelí návštevníci dozvedeli zaujímavé fakty o histórii budov mesta. Posledným bodom programu mal byť film *Ľudský rozmer*. Film rozoberá otázky mestského plánovania cez skúsenosti dánskeho architekta Jana Gehla. Premietanie však znemožnilo počasie, pre dážď sa posledný bod programu neuskutočnil.

Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali ponúka záujemcom vo svojich priestoroch v kaštieli v Šali rovnomennú výstavu s názvom *Šaľa včera a dnes*, ktorá prezentuje premeny mesta Šaľa. Výstava bude otvorená pre verejnosť do 31. mája 2023.

*Mgr. Klaudia Bugyinszká
Štátny archív v Trnave,
pracovisko Archív Galanta
so sídlom v Šali*

STOROČNICA DARINY LEHOTSKEJ

Dňa 9. decembra 2022 sa v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca v Bratislave uskutočnilo ďalšie podujatie venované jubileu významnej osobnosti archívniectva. Tentokrát sa spomínalo na nedožitú sté narodeniny docentky Dariny Lehotskej. Podujatie bolo organizované pod hlavičkou Spoločnosti slovenských archivarov, Katedry archívniectva a muzeológie FiF UK, Archívu mesta Bratislavy, sekcie pre pomocné vedy historické a archívniectvo Slovenskej historickej spoločnosti a Historického ústavu SAV pod vedením Štefana Hrivňáka, ktorý sa najviac pričínal o úspešný priebeh akcie.

Po úvodných príhovoroch a odovzdaní medaily Univerzity Komenského Darine Lehotskej in memoriam, ktorú prevzal jej vnuk Jakub Lehotský, si mohli účastníci vypočuť krátku nahrávku z rozhlasového archívu, v ktorej Darina Lehotská rozprávala o téme archívniectva ako vednej disciplíny. Potom nasledoval príhovor syna doc. Lehotskej docenta Milana Lehotského, ktorý si účastníci vypočuli zo záznamu, keďže sa doc. Lehotský nemohol osobne zúčastniť podujatia.

Odbornú časť podujatia otvoril svojou prednáškou Štefan Hrivňák. Zameril sa v nej na stručné referovanie o živote Dariny Lehotskej, jej detstve a štúdiu, až sa dostal k jej pôsobeniu v Archíve mesta Bratislavy v rokoch 1945 – 1955. Spomenul jej práce na stredovekých listinách, dôležité publikácie v podobe inventára stredovekých listín a listov, ako aj sprievodcu po fondoch archívu.

Druhú prednášku predniesol Juraj Roháč. Zameril sa na pôsobenie doc. Lehotskej ako pedagogičky. Okrem vlastných spomienok čerpal podklady ku charakteristike pripomínanej osobnosti aj z kádrových posudkov či z posudkov jej kvalifikačných prác. Vyzdvihované boli hlavne jej ochota, húževnatosť, láskavosť, vysoká erudícia a prehľad. Aj napriek tomu

*Predsedička Spoločnosti slovenských archivarov
otvára seminár venovaný doc. Darine Lehotskej.
Zdroj: Archív mesta Bratislavy, foto: Michaela Vašková.*

Pohľad do auditória Zrkadlovej siene primaciálneho paláca v Bratislave. Zdroj: Archív mesta Bratislavy, foto: Michaela Vašková.

Ocenená Mária Munková s kyticou a plaketou, vľavo od nej Martina Orosová, Robert Gregor Mareta, vpravo Štefan Hrivňák. Zdroj: Archív mesta Bratislavy, foto: Michaela Vašková.

nebolo doc. Lehotskej dopriate, aby získala vedecký titul DrSc. či titul profesorky. Do dôchodku odišla v roku 1987 po 32 rokoch pedagogickej činnosti.

Róbert Gregor Mareta predstavil profesijný životopis doc. Lehotskej. Zameril sa na jej publikačnú činnosť, analýzu učebníc a predovšetkým na analýzu počtu školených študentov a témy školených prác. Tieto témy boli z oblastí pomocných vied historických, histórie miest či teórie archívnickva.

Michal Duchoň sa vo svojej prednáške sústredil na prínos doc. Lehotskej pre poznanie dejín miest. Počas druhej svetovej vojny pod vplyvom Inštitútu pre výskum domoviny (Institut für Heimatsforschung) v Kežmarku boli dejiny miest interpretované ako dejiny Nemcov. Preto vznikla zo slovenskej strany aktivity, ktorá mala výskumom dokázať prítomnosť slovenského etnika v mestách a vyvrátiť jednostranné závery nemeckého výskumu. Do týchto aktivít sa zapojila aj doc. Lehotská, ktorá sa významne podieľala na zostavovaní a koncipovaní monografií viacerých slovenských miest. Prednášateľ za mnohé spomenul monografie Pezinka, Modry, Hlohovca či dielo Najstaršia jelšavská mestská kniha. Mimoriadnym spôsobom predstavovania dejín pri doc. Lehotskej oproti iným autorom bolo „zaľudňovanie“ dejín. Jej práce nespomínajú len anonymné funkcie mestských či iných funkcionárov, ale autorka k týmto úradom pridáva aj mená konkrétnych osôb.

Juraj Šedivý priniesol informácie o aktivitách doc. Lehotskej zameraných na výskum dejín Bratislavy. Práca doc. Lehotskej v Archíve mesta Bratislavy jej pripravila vynikajúcu základňu pre ďalšie vedecké pôsobenie. Počas činnosti v AMB sa sústredila na stredoveké listiny a listy, daňové súpisy, kancelársku činnosť Bratislavy či na rodinu Jakubovcov, Hambatho a na kardinála Gentilisa. Neopomenula ani mestské právo a správu. Prípravné práce na slo-

venskej syntéze dejín Bratislavy začali v roku 1961 a vyvrcholili vydaním diela v roku 1966. Medzitým boli na základe výskumu kolektívu autorov pracujúcich na monografii vydané cyklostylové dejiny Bratislavy pre vlastivedných sprievodcov. Po vydaní syntézy v roku 1966 nasledovali ešte ďalšie dve vydania. V rukopise zostala práca o bratislavskom školstve. V závere prednášky sa J. Šedivý venoval pokračovaniu prác, ktorými sa zaoberala doc. Lehotská, na Katedre archívnickva a muzeológie FiF UK dnes.

Veronika Nováková sa sústredila na pôsobenie doc. Lehotskej v Západoslovenskej pobočke Slovenskej historickej spoločnosti. Doc. Lehotská stála pri vzniku SHS na zjazde v Piešťanoch 14. apríla 1946, kde bola zvolená za prvú zapisovateľku. Po založení Západoslovenskej pobočky SHS sa stala jej predsedníčkou. Z tejto pozície sa silno angažovala pri zakladaní, rozbiehaní a aktivitách krúžkov historikov v okresných mestách. Predsedami alebo tajomníkmi týchto krúžkov boli často zamestnanci okresných archívov alebo múzeí. Doc. Lehotská napomáhala šíreniu vedomostí o dejinách prostredníctvom starostlivosti o zvyšovanie odbornej úrovne krúžkov.

Samostatný blok podujatia bol venovaný osobným spomienkam na doc. Lehotskú. Svoje spomienky tu prezentovali Ladislav Vrtel a Elena Mannová.

Na záver sa uskutočnil slávnostný akt odovzdania čestnej plakety Spoločnosti slovenských archivarov PhDr. Márii Munkovej. Pôvodne sa plaketa mala odovzdať počas archívnych dní na Smolenickom zámku v roku 2022. M. Munková však zo zdravotných dôvodov nemohla byť na archívnych dňoch prítomná, a preto jej bola plaketa odovzdaná až na tomto podujatí. Laudatio skoncipoval a prečítal Štefan Hrivňák.

Jozef Meliš

Allianz – Slovenská poisťovňa, a. s.

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

ARCHÍV SPOLKU SVÄTÉHO VOJTECHA

Archív Spolku svätého Vojtecha je súkromným archívom, ktorého zriaďovateľom je dobrovoľné náboženské združenie slovenských katolíkov – Spolok svätého Vojtecha. Je špecializovaným cirkevným archívom. Spolu s archívmi samosprávnych cirkevných obcí sa radí k archívom cirkevných inštitúcií. Podľa kanonického práva patrí medzi ostatné cirkevné archívy.¹

Spolok svätého Vojtecha vznikol ako cirkevný spolok v roku 1870. Dnes sa hrdí viac ako 150-ročnou tradíciou a patrí k významným kultúrnym a národným inštitúciám. Jeho cieľom bolo a je pozdvihnúť duchovnú, vzdelanostnú a kultúrnu úroveň Slovákov doma i v zahraničí najmä prostredníctvom vydávania kníh a periodík. Treba však pripomenúť, že je aj pamäťovou inštitúciou, ktorá prostredníctvom svojej knižnice a archívu opatruje bohaté kultúrne dedičstvo.

Knižnica a archív sa rozvíjali bezprostredne po vzniku spolku. O ich systematickom budovaní však

možno hovoriť až v medzivojnovom období, keď sa na tomto zámere výrazne podieľal správca spolku Ján Pöstényi. V rokoch 1934 – 1954 bolo súčasťou spolku aj múzeum pomenované podľa Františka Richarda Osvalda. Jeho exponáty sú dnes uložené v Západoslovenskom múzeu v Trnave.

Knižnica, archív a múzeum boli prepojené aj personálne – osobou bibliotekára, archivára a kustóda, ktorý mal zvyčajne aj svojho zástupcu, resp. pomocníka. V druhej polovici 20. storočia sa pre túto časť spolku používalo označenie KAM (knižnica-archív-múzeum). Dnes spadá knižnica a archív pod Členské oddelenie Spolku svätého Vojtecha.

Spolkovému archívu sa zatiaľ v porovnaní s jeho knižnicou a múzeom dostalo najmenej pozornosti a zvyčajne sa spomína popri nich len okrajovo.² Samostatne sa mu venuje v 50. rokoch 20. storočia Ľudovít Fuzák, priekopník archívnictva na západnom Slovensku.³ Archívny materiál spolku so zameraním na literárne pamiatky zmapovala Matica slovenská v roku 1984.⁴ Komplexnejšia štúdia o spolkovom archíve bola vydaná pri príležitosti 125. výročia spolku v roku 1995 z pera historika a archivára Jozefa Šimončiča.⁵ Naposledy sa ním zaoberal archivár Robert Gregor Maretta.⁶ Drobné zmienky o archíve sú uvádzané v monografiách o dejinách Spolku svätého Vojtecha.⁷ Zdrojom informácií o jeho dejinách sú i zachované písomnosti uložené priamo v spolkovom archíve.

¹ Zákon č. 395/2002 Z. z. Zákon o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov, §4, ods. 4; Aktuálne Stanovy Spolku svätého Vojtecha - <https://www.ssv.sk/stanovy.xhtml>; MARETTA, Robert Gregor. Archívy katolíckej Cirkvi. In *Biografický slovník slovenských archivárov*. (zatiaľ nevydaná štúdia), s. 23-25. Za poskytnutie tohto príspevku a dôveru touto cestou ďakujem autorovi štúdie; *Corpus iuris canonici*, Kánon 491, [cit. 2022-10-20], Dostupné na internete: https://www.kbs.sk/pdf/CIC/02_CIC_2019.pdf.

² HOFMAN, Ján. Osvaldovo muzeum. In *Trnava 1238 – 1938*. Trnava, 1938, s. 335-338; AMBRUŠ, Jozef. Knižnica a archív Spolku sv. Vojtecha. In BAGIN, Anton (ed.). *Dedičstvo otcov. K 1100. výročiu smrti sv. Cyrila a 100. výročiu založenia Spolku sv. Vojtecha*, Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo, 1970, s. 185-187; Tento text bol publikovaný aj In *Katolícke noviny*, 1970, roč. 85, č. 37, s. 3-4; DOBROTKOVÁ, Marta. Dejiny knižnice Spolku sv. Vojtecha. In KRUŠINSKÝ, Rostislav – VINTROVÁ, Tereza (eds.). *Bibliotheca Antiqua 2016 : sborník z 25. konferencie, 9. – 10. listopadu 2016*. Olomouc / Olomouc : Vědecká knihovna, 2016, s. 96-103, ISBN 978-80-7053-315-4, [cit. 2022-10-20], Dostupné na internete: <https://vmdelta.vkol.cz/data/soubory/hf/bibliotheca-antiqua-2016/14-2016-dobrotkova.pdf>.

³ FUZÁK, Ľudo. Organizácia záchrany a ochrany archívneho materiálu v Bratislavskom kraji. In *Archívni časopis*, 1951, roč. 1, č. 2, s. 56-62.

⁴ VONGREJ, Pavol (ed.). *Literárne pamiatky v archívoch a v múzeách SSR. Inventáre – II. Trnava*. Martin : Matica slovenská, 1984, s. 5-6.

⁵ ŠIMONČIČ, Jozef. Archív Spolku svätého Vojtecha v Trnave. In STRELKA, Vojtech (ed.). *Odborný seminár 125 rokov Spolku sv. Vojtecha. Príspevky prednesené v dňoch 1. – 2. decembra 1994 v Dome vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach*, Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1995, s. 202-208. ISBN 80-7162-112-9.

⁶ MARETTA, ref. 1, s. 25-26.

⁷ PÖSTÉNYI, Ján. *Dejiny Spolku sv. Vojtecha*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1930, s. 512; KATUNINEC, Milan. *Dejiny Spolku svätého Vojtecha*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2004. 190 s. ISBN 80-89074-99-5; HANAKOVIČ, Štefan. *Dejiny Spolku svätého Vojtecha*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2005, 430 s. ISBN 80-7162-566-3; SKOVAJSA, František. *Dejiny Spolku svätého Vojtecha v rokoch 1939 – 1945. Zástoj Spolku v cirkevnom, národnom a kultúrnom živote Slovákov*. Nitra : vlastným nákladom, 2020, 168 s. ISBN 978-80-570-2345-6.

Archív Spolku svätého Vojtecha možno rozdeliť na dve základné časti. Na písomnosti, ktoré sa do spolku dostali zbierkovou činnosťou, a na písomnosti pochádzajúce priamo z činnosti Spolku svätého Vojtecha. Prof. Šimončič ich označuje ako historický, zbierkový archív a vlastný, podnikový archív Spolku svätého Vojtecha.⁸

Zbierková časť archívu začala vznikať už pred založením spolku v roku 1870. Podľa spolkového archivára zo začiatku 50. rokov 20. storočia Ovídia Fausta Andrej Radlinský, zakladateľ spolku, v roku 1857 spolu tvorca periodika *Cyril a Metod*, na ktorého stránkach prezentoval aj myšlienku na založenie knižnovo-davateľského spolku, už vtedy opatroval ... *pozostalosť po Hamuljakovi, zakladateľovi Spolku reči a literatúry slovenskej. Toto bol základ literárneho archívu pri kultúrnom ústave Spolku sv. Vojtecha, ktorý bol založený roku 1870. Nakoľko však v prvých rokoch jestvovania Spolku materiál sa skôr sbieral náhodile, zámerné, sústavné a vedecké triedenie a usporiadanie literárneho a historického materiálu, ako aj jeho dopĺňovanie, je prácou terajšieho správcu Spolku sv. Vojtecha mons. Jána Pöstényiho, ktorý túto budovateľskú prácu začal roku 1920, keď prevzal správcovstvo Spolku a ktorému možno ďakovať zachránenie mnohých cenných pamiatok slovenskej minulosti pre tento archív.*⁹

Po vzniku spolku v roku 1870 začali vznikať aj jeho vlastné písomnosti, o ktoré sa starali jeho tajomníci. Prvá zmienka o archíve je uvedená v zápisnici z výborového zasadnutia z 1. septembra 1886. Podľa nej spolkovému účtovníkovi Matzenauerovi¹⁰ pribudlo do kompetencie redigovanie *Pútnika svätovojtešského* a rovnako bol povinný *archív spolkový i knižnicu v poriadku udržiavať*...¹¹

Spolkové stanovky z roku 1929 sa zmiňujú v paragrafe 37 v písmene e), že v náplni tajomníka bola

Budova archívu a knižnice Spolku svätého Vojtecha z Radlinského ulice v Trnave. Zdroj: Archív Spolku svätého Vojtecha.

starostlivosť o Spolkovú knižnicu. Archív sa síce nespomína, no je pravdepodobné, že bol vnímaný neustále v spojitosti s knižnicou.¹² V roku 1930 nebol ešte archív nijako usporiadaný.¹³ Väčšia pozornosť sa mu venovala od spomenutého roku, keď bol pri spolku zriadený Literárno-vedecký odbor SSV a potrebný bol archívny materiál ku biografii rk. farností, slov. ethnika, dejateľov, kultúrnych, sociálnych i hospodárskych činiteľov po našich dedinách. Vtedy Cirk. vrchnosti vyzvali farské úrady, aby svojou knižnicou (a v nej i archívom) čo sa manipulovalo pospolu, boli Spolku sv. Vojtecha na pomoci.¹⁴

Od roku 1932 pracoval Anton Augustín Baník,¹⁵ tajomník Literárno-vedeckého odboru Spolku svätého Vojtecha a redaktor jeho zborníka, zároveň aj ako bibliotekár a archivár. Následne bol aj kustódom novozriadeného spolkového múzea. Po skolaudovaní knižnice na jeseň roku 1933 boli zariadené priestory aj pre spolkový archív. Až po zriadení archívu sa malo prikrčiť k zväčšeniu spolkového múzea.¹⁶

⁸ ŠIMONČIČ, ref. 5, s. 203-205.

⁹ Archív Spolku svätého Vojtecha (ďalej len SSV), fond (ďalej len f.) Spolok svätého Vojtecha, fasc. 462, č. 4a.

¹⁰ František Otto Matzenauer (*1845 – †1901) – spisovateľ, prekladateľ, hudobný skladateľ, dirigent, v rokoch 1885 – 1901 tajomník Spolku svätého Vojtecha.

¹¹ Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, Archív správy (ďalej len AS), C1, Zápisnica výborového zasadnutia SSV z 1. septembra 1886, s. 277.

¹² Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, AS, A 4 c) Stanovy z roku 1929 schválené 18. novembra 1929.

¹³ PÖSTÉNYI, ref. 3, s. 9-21; Pöstényi sa odvoláva na pramene z Archívu SSV, č. I-VIII, Zápisnica Spolku svätého Vojtecha z roku 1870 nemá žiadne označenie.

¹⁴ Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, Intranea, 1957, nespracovaný archívny materiál.

¹⁵ Anton Augustín Baník (*1900 – †1978) – kultúrny historik, filológ, hudobný skladateľ, bibliotekár, archivár. V Spolku svätého Vojtecha pôsobil do roku 1938, keď odišiel na miesto bibliotekára Matice slovenskej v Martine, kde v rokoch 1954 – 1960 bol vedúcim Literárneho archívu Matice slovenskej a kde sa zaslúžil o uchovanie a organizovanie archívnych fondov.

¹⁶ Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, Intranea, 1933, Personálne záležitosti, nespracovaný materiál; Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, AS, B3, Zápisnica širšieho výboru SSV zo 4. decembra 1933, s. 299.

Fotografie konateľov Spolku svätého Vojtecha z pamätného spolkového albumu.

Zdroj: Archív Spolku svätého Vojtecha.

Zriadenie archívu uvádza v správe k valnému zhromaždeniu z roku 1934 správca Pöstényi nasledovne: *Sriadili sme archív, v ktorom máme cenné rukopisy, korešpondencie zo starých časov slovenské-*

*ho národného prebúdzania, medzi ktorými vynikajú pamätihodnosti po Slovenskom Učenom Tovaryšstve, súčasná korešpondencia Jána Hollého, Bernoláka, Pal-koviča, ďalej Jozefa Viktorína, potom Jána Mallého. Katalóg budeme postupne uverejňovať v časopise Kultúra.*¹⁷ Dopĺňanie archíválií možno skutočne sledovať v časopise *Kultúra*, v ktorom boli publikované aj niektoré stredoveké listiny a ukážky korešpondencie národovcov,¹⁸ no katalóg v ňom uverejnený nebol.

V nasledujúcom roku sa v správe k valnému zhromaždeniu spomína otvorenie múzea, ktorého súčasťou boli aj archív a knižnica, ktorá mala v tom čase 50 000 zväzkov.¹⁹ Výber archíválií zo 16. – 19. storočia týkajúci sa cirkevného a cechového života, dejín Trnavy a Trnavskej univerzity, amerických Slovákov a slovenských dejateľov bol vystavený v priestoroch tohto múzea.²⁰

Činnosť archívu bola regulovaná vedením spolku v roku 1937. Nariadené bolo *vydávať vedecký materiál SSV zo spolku len vedeckým ústavom, jednotlivcom nie. Títo môžu študovať v SSV, ale každý taký prípad hlásiť treba správe vopred.*²¹ Ďalej bolo zakázané požičiavanie listín z archívu, *kým ich Spolok pre seba riadne nevyužije a potom len s povolením správy, ... listiny archiválne v prvom rade slúžiť majú napred Spolku Sv. Vojtecha a sú úradným tajomstvom potiaľ, pokiaľ ich vedeckí pracovníci SSV nespracujú.*²²

Archiválie sa do archívu dostávali najmä vo forme darov, prípadne ich spolok kupoval. V decembri roku 1939 kúpil od Ladislava Majlátha²³ zo Zavaru viaceré archívne dokumenty (súbor 28 archívnych písomností) v hodnote 750 Ks.²⁴ Do roku 1939 bol archív obohatený *listinami zo stredoveku, korešpon-*

¹⁷ PÖSTÉNYI, Ján. Zpráva z 64. valného zhromaždenia členov Spolku sv. Vojtecha, ktoré bolo v Trnave dňa 15. augusta 1934. In *Pútnik svätovojtešský na rok 1935*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1934, s. 119; pozri aj MARETTA, ref. 1, s. 26.

¹⁸ Archív SSV, Zbierka dokumentov 18. až 20. stor., fasc. 387, č. 19; *Kultúra*, 1935, roč. 7, č. 2-9, č. 11-12; 1936, roč. 8, č. 1-2, č. 5, č. 7-8, 1937, roč. 9, č. 1; kde boli uverejňovaní darcovia archívneho materiálu; Z archívu Spolku sv. Vojtecha. In *Kultúra*, 1939, roč. 11, č. 6-8, s. 178-182. Listiny boli uvedené pod sign. B I. a, B I. b, B I. c a B I. d. Autor prepisu týchto latinských listín z roku 1311, 1394, 1497 a 1510 nie je uvedený a podobne aj listiny pod signatúrou B I. e. a B I. f. z rokov 1454 a 1412; Z archívu Spolku sv. Vojtecha, In *Kultúra*, 1939, roč. 11, č. 9, s. 204-205; Z korešpondencie našich národovcov (Archív SSV). In *Kultúra*, 1940, roč. 12, č. 1-2, s. 58, list Viktorína Kalinčákovi; Z korešpondencie našich národovcov (Z archívu SSV v Trnave). In *Kultúra*, 1940, roč. 12, č. 3-4, s. 115. list Viktorína Ľud. Kubányimu a list Závodníka V. Pauliny-Tóthovi.

¹⁹ PÖSTÉNYI, Ján. Zpráva Správy Spolku Sv. Vojtecha o činnosti Spolku za rok 1. júl 1934 – 30. jún 1935, In *Pútnik svätovojtešský na rok 1936*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1935, s. 134. Do múzea boli v roku 1935 zapožičané aj archiválie z trnavského mestského archívu.

²⁰ BANÍK, Anton Augustín. Muzeálna spoločnosť Fr. R. Osvalda pri Spolku sv. Vojtecha a jej múzeum v Trnave. In *Kultúra*, 1937, roč. 9, č. 1, s.14-16. Predmety uložené v múzeu boli zaznamenané v inventári s uvedením darcu alebo depositára, i s okolnosťami ich získania; BANÍK, Anton Augustín. Muzeálna spoločnosť Fr. R. Osvalda pri Spolku sv. Vojtecha a jej múzeum v Trnave. (Dokončenie). In *Kultúra*, 1937, roč. 9, č. 2, s. 33.

²¹ Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, AS, C3, Zápisnica správneho výboru SSV z 9. mája 1937, s. 89.

²² Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, AS, C3, Zápisnica správneho výboru SSV z 9. júla 1937, s. 93-95.

²³ Ladislav Majláth (*1897 – †1963) – príslušník šľachtickej rodiny Majláth, vnuk Juraja III. Majlátha, krajinského sudcu a hlavného župana Baranskej stolice.

²⁴ Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, Intranea, 1939, Vedenie, nespracovaný materiál.

Priestory Archívu Spolku svätého Vojtecha. Zdroj: Archív Spolku svätého Vojtecha.

denciami našich rodolubov z rokov založenia nášho Spolku, pamätihodnosťami po Antonovi Bernolákovi a po Jánovi Mallom.²⁵

Narastajúci počet archívnych písomností a kníh si vyžadoval nový prístup. V roku 1939 sa ukázalo ako nevyhnutné pristúpiť k určeniu úradníka, ktorý postupne skatalogizuje knihy a archíválie a o prírastkoch požičiavani a disponovaní podľa úprav správy bude viesť katalog, index a kartoteku. Ďalej sa konštatovalo, že ... z knižnice a archívu viac listín je požičaných už značne dlhšiu dobu a že upomínania boli bezvýsledné, preto zmocňujeme právneho zástupcu SSV, aby vyzval patričných navrátiť požičané veci...²⁶

K vypracovaniu prvého inventára – *Inventár strojopisný Archívu Spolku sv. Vojtecha. Soznam spi-*

sov. Strojom napísaný všeobecný bez označenia roku a miesta, len pre materiál z konca 18. a z 19. stor. najviac pre missivy (listy) a korešpondenciu členov Spolku prišlo až koncom druhej svetovej vojny. Jeho autorom bol Pavol Hrtus,²⁷ ktorý urobil aj jeho pokračovanie *Doplnok k indexu archívu SSV*. Záznamovú knihu s titulom: *Index korešpondencie v Archíve SSV, podľa abecedy usporiadaný pomocný index* vyhotovil spolkový úradník Ján Motulko.²⁸ Obaja pracovali podľa pokynov spolkového správcu Jána Pöstényiho. V 50. rokoch 20. storočia boli k dispozícii *elenchy a záznamy s podrobnými údajmi a pre starší materiál vo forme regist. Hárkové a listové záznamy*. V práci na *elenchoch a regestoch* pokračoval archívár Ovídius Faust,²⁹ ktorý začiatkom roku 1953 vypracoval *Glo-*

²⁵ PÖSTÉNYI, Ján. Zpráva správy Spolku sv. Vojtecha o činnosti Spolku za rok 1. VII. 1938 – 30. VI. 1939. In *Pútnik svätovojtešský na rok 1940*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1939, s. 140.

²⁶ Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, Intranea, 1939, Vedenie, nespracovaný materiál.

²⁷ Pavol Hrtus Jurina (*1919 – †1994) – prekladateľ, spisovateľ, učiteľ, bol zamestnaný v spolku od septembra roku 1944 – apríla 1946 ako kustód, od apríla do septembra 1946 vykonával vojenskú prezenčnú službu. V roku 1948 bol vedúci vydavateľského oddelenia SSV, následne emigroval a usadil sa v Austrálii. Ovládal nemecký a latinský jazyk. Registratúra Spolku svätého Vojtecha, Osobný spis Dr. Pavol Hrtus.

²⁸ Ján Motulko (*1920 – †2013) – kresťanský intelektuál, básnik (literárnou kritikou priradovaný ku slovenskej katolíckej moderne), prozaik, prekladateľ, redaktor, žurnalista a umelecký fotograf, v rokoch 1946 – 1959 pracoval v knižnej redakcii Spolku svätého Vojtecha v Trnave.

²⁹ Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, fasc. 462, č. 4b; Ovídius Faust (*1896 – †1972) – archívár a múzejník. Pre spolok pracoval ako externý archívár už od roku 1947. Oficiálne bol zamestnancom spolku od mája 1951 do júna 1953. Okrem tohto inventára sa zachoval jeho nedatovaný rukopis s popisom 24 archívnych materiálov /listiny, mapy atď./; Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, Lad. XI. Pozri aj RÁBIK, Vladimír. *Diplomatium Sancto-adalbertinum. Stredoveké listiny v Literárnom archíve Spolku sv. Vojtecha. (1181) 1214 – 1514*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2008, s. 23. ISBN 978-80-968717-9-7. Faust sa venoval aj fotografovaniu, v spolkovom archíve sa zachovalo niekoľko desiatok jeho fotografií.

Študijné priestory v spolkovej knižnici. Zdroj: Archív Spolku svätého Vojtecha.

Ukážka cechových písomností z Archívu Spolku svätého Vojtecha. Zdroj: Archív Spolku svätého Vojtecha.

bálny inventár archívu Spolku sv. Vojtecha, ktorý bol následne zaslaný Krajskému archívu v Bratislave. V inventári bol archívny materiál rozdelený na dve základné časti *Extranea* a *Intranea*.

Časť *Extranea* bola ďalej rozdelená na tri skupiny: *Biographica* a *literariohistorica*; *Historica* a *Diversa*. Písomnosti boli uložené do fasciklov. Prvá skupina obsahovala menoslov osobností a číslo

fascikla, v ktorom boli dokumenty k danej osobnosti. V skupine *Historica* boli zahrnuté listiny a archívne dokumenty týkajúce sa dejín dedín, miest a cechov. V tretej *Diversa* boli kázne, rukopisy, články pre časopisy, spisy redakcie časopisu *Svetlo*, staré zoznamy kníh, prednášky univerzitných profesorov, dokumenty k dejinám slovenskej keramiky, spisy nitrianskej biskupskej kúrie a iné.

Časť *Intranea* bola spracovaná menej podrobne a tvorili ju písomnosti z činnosti spolku. Boli spracované vo fascikloch I – XXX, kde sa nachádzali archívne dokumenty Katolíckych novín, zápisnice z výborových zasadnutí, výročné správy, spisy o stavbe spolkových domov, spisy zastupiteľstiev, korešpondencia spolku atď.

Nasledovalo deväť ladúl. Prvá obsahovala písomnosti Jozefa Budaya, ďalšia Jána Damborského, tretia záležitosti Jána Hollého a Jána Donovana (pseudonym T. Milkin), štvrtá obecné knihy, urbárske knihy, náboženské rukopisy, genealogické spisy. Piata sa venovala trnavským školám a univerzite, šiesta americkým Slovákom, siedma obsahovala zlomky pozemkových kníh, cirkevné piesne, cechové spisy a životopisy svätých, ôsma stredoveké listiny a opis trnavských listín a deviata štyri balíky listín zo 17. – 18. storočia.³⁰

Vplyv na uvedené usporiadanie mala inštrukcia kardinála Baťána,³¹ ktorú pôvodne vydal len pre svoju arcidiecézu, no uplatnila sa aj v ďalších cirkevných archívoch. Inštrukcia rozdelila písomnosti na časť, ktorá sa vzťahovala priamo na diecézu (*Intranea*) a na písomnosti, ktoré sa na diecézu vzťahovali len okrajovo (*Extranea/Miscellanea*). Každý fascikel, ktorý tvorili písomnosti rovnakého charakteru, dostával v rámci svojej skupiny poradové číslo. Ich poradie sa stanovovalo podľa abecedného zatriedenia vodiaceho hesla. Spisy vo fascikli mali byť usporiadané chronologicky a následne číslované. K spisom zachyteným v elenču sa vypracová-

³⁰ Archív SSV, f. Spolok svätého Vojtecha, fasc. 462, č. 4a, 4c.

³¹ Jozef Baťán (Batthyány) (*1727 – †1799) – uhorský rímskokatolícky kňaz, biskup a od roku 1778 kardinál.

vávali registre, popritom sa mal vypracovať univerzálny index, kde by boli združené všetky heslá spolu v abecednom poradí.³²

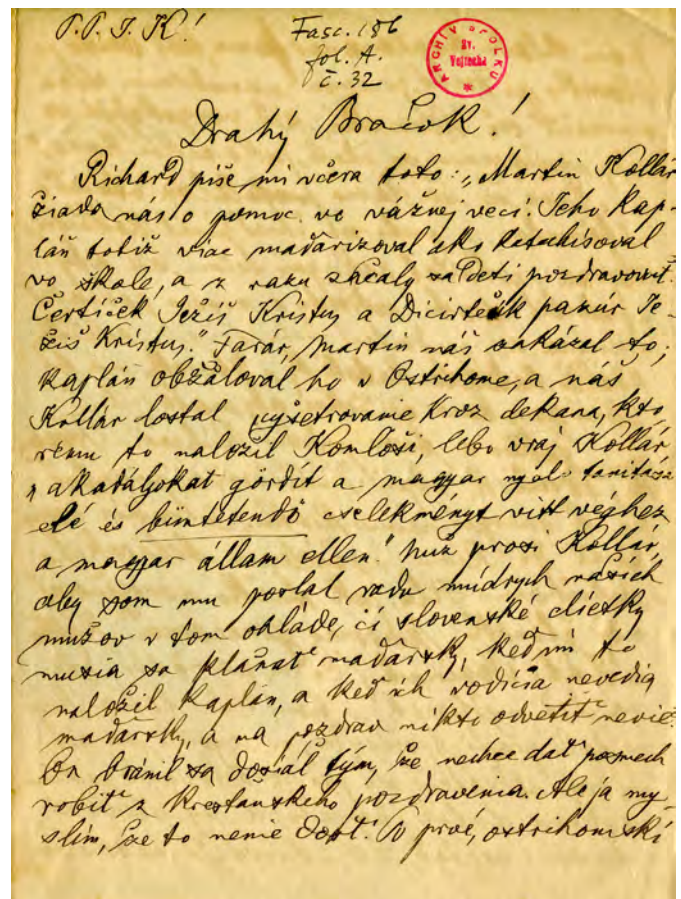
V súčasnosti Archív Spolku svätého Vojtecha uchováva viac ako 80 bežných metrov archívnych dokumentov. Nachádzajú sa tu listiny zo 14. storočia aj dokumenty z 21. storočia. Stredoveké listiny boli spracované v samostatnej edícii prameňov.³³

K rozdeleniu archívneho materiálu do archívnych fondov prišlo až na jar roku 2022, keď boli vypracované evidenčné listy k archívnym fondom a archívnym zbierkam, ktoré však nemožno považovať za konečné. Archívny materiál nie je zatiaľ usporiadaný v súlade s týmto rozdelením a tak sa časti jedného fondu nachádzajú na rôznych miestach archívu. Je zaradený do 525 fasciklov, 13 scrínií a 12 ladúl. Tieto súpisy sú bádateľom k dispozícii v priestoroch spolkovej knižnice.

Archívny materiál pochádzajúci z produkcie spolku je významným prameňom nielen k samotným dejinám spolku, ktorý pôsobil ako inštitúcia na celom území Slovenska, ale mapuje aj dejiny zahraničných Slovákov. Dokumentuje politické, kultúrno-spoločenské a cirkevné dejiny od druhej polovice 19. storočia fakticky až dodnes. Je zdrojom informácií i pre regionálne dejiny, keďže spolok mal svoje zastupiteľstvá a členov na celom území Slovenska.

Z písomností spolku bol vyčlenený *Hospodársky archív*, ktorý dokumentuje jeho ekonomickú činnosť. Koncom 80. rokov 20. storočia vyčlenil a spracoval Hadrián Radváni³⁴ časť písomností označenú ako *Archív správy*,³⁵ ktorá obsahuje kľúčové písomnosti spolku. Najväčšia časť spolkových písomností – *Intranea* je dosiaľ nespracovaná.

Archiválie zbierkového charakteru obsahujú korešpondenciu a rukopisy našich významných dejateľov, šľachtické a cechové písomnosti, hudobné pamiatky, ktoré sa do spolku dostali pri zostavovaní Jednotného katolíckeho spevníka, stredoveké listiny, fotografie, pohľadnice, písomnosti cirkevných inštitúcií, písomnosti súvisiace s dejinami Trnavy a mnohé iné. Na základnú orientáciu v zbierkovom materiáli archívu a najmä k jeho literárnym pamiatkam vznikol samostatný inventár

Ukážka korešpondencie Andreja Kmeťa z roku 1894.

Zdroj: Archív Spolku svätého Vojtecha.

v 80. rokoch 20. storočia.³⁶ Potenciál spolkového archívu je veľký a jeho možnosti neboli dosiaľ plne využité.

Archív Spolku svätého Vojtecha je k dispozícii širokej verejnosti každý pracovný deň v čase od 8.00 – 15.00. Archívny materiál možno študovať v priestoroch spolkovej knižnice na adrese Spolku svätého Vojtecha, Radlinského 5 v Trnave. Štúdium je potrebné si vopred dohodnúť telefonicky na čísle +421 33 5907738, prípadne mailom na adrese: archiv@ssv.sk. Fotografovanie archívneho materiálu je bezplatné, no je potrebný súhlas riaditeľa spolku. Archív v rozsahu svojich možností vyhotovuje bezplatne aj skeny archívnych dokumentov.

Mária Zacharová

Archív Spolku svätého Vojtecha v Trnave

³² WATZKA, Jozef – ZEMENE, Marián, R. *Štátny archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch III*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1966, s. 194-196.

³³ RÁBIK, ref. 28.

³⁴ Hadrián Radváni (*1918 – †2014) – historik, bibliograf, archivár a publicista, v spolku pracoval ako brigádnik na čiastočný a plný úväzok v rokoch 1989 – 1990. Registratúra Spolku svätého Vojtecha, Osobný spis Hadrián Radváni.

³⁵ ŠIMONČIČ, ref. 5, s. 203-204.

³⁶ VONGREJ, ref. 4, 118 s.

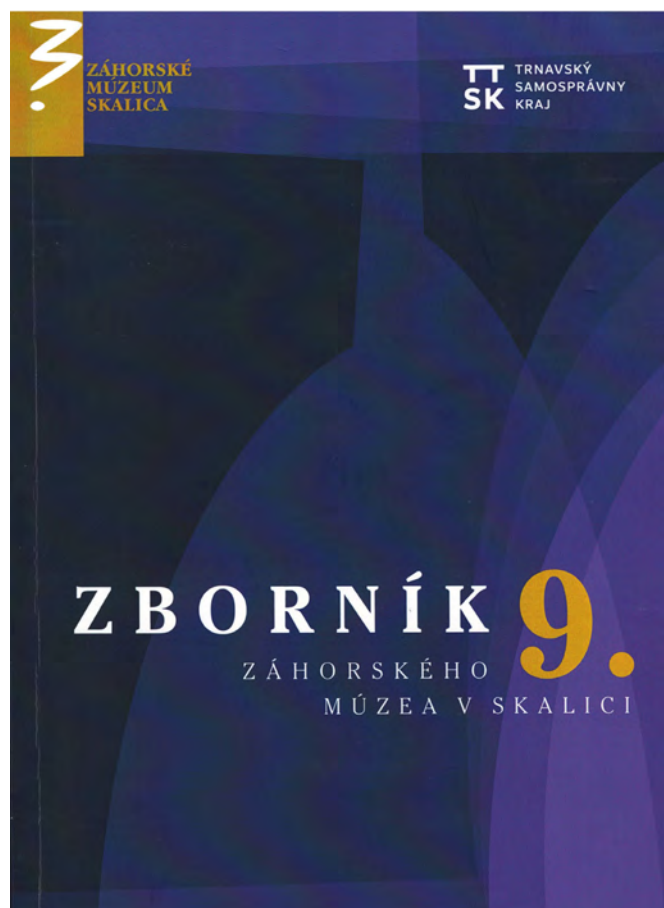
DO VAŠEJ KNIŽNICE RECENZIE ANOTÁCIE

**Zborník Záhorského múzea v Skalici 9. Skalica :
Záhorské múzeum v Skalici, 2022, 191 s.
ISBN 978-80-99900-04-3.**

Po niekoľkoročnej prestávke v roku 2022 vyšiel v poradí 9. Zborník Záhorského múzea v Skalici. Obsahuje 12 štúdií venujúcich sa dejinám regiónu od stredoveku do súčasnosti. V prvej z nich sa Robert Bača vyjadril k problematike cirkevných dejín Veľkej Moravy. Otvoril mnohé otázky, napr. otázku prehodnotenia tézy, že bavorskí a franskí misionári neovládali jazyk Slovanov, pričom uviedol viaceré príklady používania slovanských kázni franskými kňazmi i príklady ovládania slovanského jazyka Frankami. Ďalej sa zaoberal ekonomickou základňou Pribinu a Mojmira, otázkou dĺžky prípravy katechumenov, datovaním krstu kniežaťa Pribinu, nástupom Rastislava na trón či pedagogickou činnosťou Konštantína a Metoda. Sledoval tiež osudy a pôsobenie kňaza Slavomíra, reprezentanta domáceho kléru a nastolil hypotézu, či nebol mladším bratom kniežaťa Svätopluka. K analyzovaným oblastiam pridal aj vinohradníctvo na Veľkej Morave a podiel byzantskej misie na jeho rozvoji. Problém obsiahlej štúdie vidíme v tom, že autor neuplatňoval chronologické hľadisko pri sledovaní dejinných udalostí, čo sťažuje orientáciu v texte.

Mária Zacharová sa zamerala na rekonštrukciu stredovekého osídlenia okolia Senice, konkrétne na malé a zaniknuté sídla v okolí mesta, medzi ktoré patrili dnešné mestské časti Čáčov, Kunov a Sotina a majery Horné a Dolné Suroviny. Pri výskume vychádzala z archeologických nálezov a zachovaných písomných prameňov, predovšetkým donačných listín a podarilo sa jej priblížiť majetkové pomery v jednotlivých sídlach v stredoveku. Dospela k záveru, že najstaršie písomné zmienky o sledovaných lokalitách pochádzajú z 15. storočia. Okrem Kunova, ktorý bol súčasťou panstva Branč, boli ostatné spomenuté sídla šľachtickým majetkom, avšak postupne boli pričleňované do okolitých panstiev. Výnimku tvorila iba Sotina, ktorá bola šľachtickým majetkom počas celého stredoveku.

Pavol Vrablec podrobil analýze jednotlivé prameňe týkajúce sa dejín obce Pernek do roku 1634, keď

sa v rámci Plaveckého panstva stala dedičným majetkom rodu Pálfi. V úvode sa zaoberal problémom určenia polohy lokalít Misde, Mhysle uvádzaných v metácii listín Ondreja II. z rokov 1206 a 1208. Následne rozobral najstaršiu písomnú zmienku o Perneku v listine z 21. 6. 1394, listinu Stibora zo Stiboric povoľujúcu ťažbu drahých kovov na Plaveckom panstve z 15. 11. 1394 či sťažnosť panstiev Svätý Jur, Pezinok, Stupava a Plaveckého panstva na zemepána Gašpara Serédiho z roku 1548. Neopomenul ani zachované portálne súpisy či kanonické vizitácie.

Mária Kohútová sa v prvom z dvoch svojich príspevkov venovala opisom hradu Ostrý Kameň v novoveku. Tieto opisy sa zachovali v dokumentoch týkajúcich sa zmeny majetkových pomerov vo vzťahu k hradu a samotnému panstvu Ostrý Kameň. V roku 1504 kúpili Ostrokamenské panstvo Martin a Imrich Coborovci od Tomáša Čerňanského z Černej a v roku 1534 získal hrad s polovicou panstva Pavol Bakič. V roku 1558 si hrad delili deti Jána Cobora a jeho sestry Anny Bakičovej s deťmi Gašpara Cobora. Pri týchto príležitostiach sa zapisovali údaje o vykonaných rekonštrukciách hradu či jeho dispozičnom riešení, čo umožňuje vytvoriť si obraz o jeho vzhľade. Podľa jedného z opisov objektu, zostavenom po roku 1726, mal hrad veľkú zásobu palebných zbraní, z veľkej časti použiteľných napriek údaju v úvode opisu, že stavba je v ruinách.

Richard Drška sa zaoberal osudmi šľachtického rodu Bajčiovcov v 16. a 17. storočí na Záhorí. Ponúkol odpovede na otázky, kedy sa rod objavil na Záhorí, kedy bol povýšený do šľachtického stavu, aká bola jeho majetková základňa a príbuzenské zväzky. Sledoval tiež zapojenie sa príslušníkov rodu do skalickej mestskej správy, pričom niektorí členovia dosiahli aj najprestížnejšie mestské funkcie. V správe mesta vládol silný nepotizmus, keďže v senáte zasadali blízki príbuzní, čo neobišlo ani členov rodu Bajčiovcov. Tí sa koncom 17. storočia z dejín Skalice vytrácajú.

Príspevok Terézie Májkovej prináša rozbor cechovej knihy skalických krajčirov so záznamami z rokov 1625 – 1870. Napísaná bola v slovakizovanej češtine, objavuje sa v nej 60 rôznych písárskych rúk, ktoré zapísali 592 záznamov. Autorka podrobne analyzovala najčastejšie sa vyskytujúce písárske ruky a obsah záznamov rozdelila do niekoľkých okruhov (prijatie a prepustenie učňov, prijatie tovarišov, majstrov, vylúčenie z cechu a pod.). V závere textu je uverejnená prehľadná tabuľka cechmajstrov krajčírskoho cechu, ktorá by si však pri niektorých rokoch žiadala isté vysvetlenie formou poznámky. Napr. prečo je v roku 1657 uvedených až 6 starších cechmajstrov?

Vo svojom druhom príspevku sa Mária Kohútová zaoberala osobnosťou Adama Cobora, syna Valentína Cobora a Kristíny Senneiovej a prejavom jeho nábožnosti, a to cez jeho vzťah k Spoločnosti Ježišovej a iným reholiam pôsobiacim v Skalici. Opísala jeho vojenskú i dvorskú kariéru. Adam Cobor zriadil na svoje náklady dva husárske pluky, ktoré sa stali prvými pravidelnými plukmi uhorskej armády.

Ivana Červenková sa zamerala na fungovanie lesného hospodárstva na cisárskom panstve Šaštín v druhej polovici 18. storočia, pre ktoré bol mimoriadne dôležitý postoj viedenskej centrálnej správy k ochrane lesov na cisárskych panstvách. Najstarší lesný hospodársky plán na území Slovenska bol vydaný v roku 1761 práve pre cisárske panstvá Holíč a Šaštín. Rekonštruovala rozlohu lesov v jednotlivých revíroch panstva na základe tabuľky ohodnotenia lesov z roku 1812. Ďalej sa zaoberala ťažbou jednotlivých druhov drevín a spôsobom ich využitia, odstrelom divej zveri a jej odpredajom či problémami s pytliactvom, pri ktorých významnú úlohu zohrávali miestni zemanovia. Rozbor príjmov a výdavkov tejto oblasti hospodárstva na celkovom hospodárení panstva ukázal, že v mnohých rokoch prevyšovali výdavky na vedenie lesného hospodárstva z neho plynúce zisky, teda išlo o stratové odvetvie.

Martin Hoferka sa venoval dejinám skalického jezuitského gymnázia v rokoch 1773 – 1786. Opí-

sal priebeh udalostí v tejto vzdelávacej inštitúcii po zrušení Spoločnosti Ježišovej pápežom Klementom XIV. v roku 1773 i osudy bývalých jezuitov, ktorí tu pôsobili. Gymnázium, ako aj kolégium s kostolom dostali do správy pavlíni. So zrušením ich rádu Jozefom II. v roku 1786 dočasne zaniklo aj gymnázium, a to do roku 1794. V závere príspevku autor publikoval prehľad vyučujúcich na gymnázium v sledovanom období.

Peter Macho priblížil zaujímavý historický prameň o vízii založenia evanjelického sirotinca na Záhorí, konkrétne v Senici. Išlo o list senického evanjelického farára Martina Braxatorisa z roku 1912 adresovaný Samuelovi Zochovi, v ktorom sa spomínal dar Pavla Štetku na účely vybudovania sirotinca v meste. Autor analyzoval obsah listu a položil si početné otázky spojené s týmto prameňom, pričom sa usiloval objasniť kontext a pozadie jeho vzniku. V závere príspevku nájde čitateľ tento list publikovaný.

Viera Drahošová priniesla biografický profil lekára Vladimíra Dýška, ktorý sa narodil v roku 1890 v moravskej obci Traplice v učiteľskej rodine, avšak osud ho zviazal s mestom Skalica a jeho okolím. Pôsobil v Nemocnici milosrdných bratov v Skalici, pričom sa značne podieľal na jej budovaní a rozvoji. Bol zároveň okresným lekárom v Holíči a viedol zdravotnú službu v Skalickom okrese. Aktívny bol vo viacerých spolkoch, medzi ktorými možno spomenúť TJ Sokol, v ktorom sa podieľal na divadelnej činnosti v úlohe herca i režiséra. Od začiatku svojho pôsobenia v Skalici sa sústredil na prevenciu a liečenie tuberkulózy, o to paradoxnejšie vyznieva, že sám tomuto ochoreniu v roku 1935 podľahol. Príspevok je doplnený bohatou obrazovou prílohou.

Posledná štúdia Dity Andruškovej je venovaná téme zoomorfného motívu vo fonde Etnológia Záhorskeho múzea v Skalici, pričom uverejnený text a zistenia v ňom sú výsledkom niekoľkoročného výskumu zbierkových predmetov múzea. Autorka tieto zvieracie motívy kategorizovala podľa druhov zobrazených zvierat. Poradie motívov v texte určilo ich zastúpenie a počet v skúmaných zbierkach. Najfrekvencovanejšími boli vyobrazenie vtákov, jeleňa, ryby a leva. Pri opakujúcich sa motívoch sa usilovala určiť charakteristické znaky a geografický výskyt v rámci regiónu. Celkovo autorka identifikovala 37 druhov zobrazených zvierat. Predmety so zoomorfným motívom tvoria približne 2,5 % zbierkového fondu Etnológia. Aj táto štúdia obsahuje bohatú obrazovú prílohu.

DUBEC, Andrej – FEILER, Jozef – GABKOVÁ, Zuzana et al. *Dolná Mariková 1321 – 2021. Dolná Mariková : Obec Dolná Mariková, 2021, 325 s. ISBN 978-80-570-2891-8.*

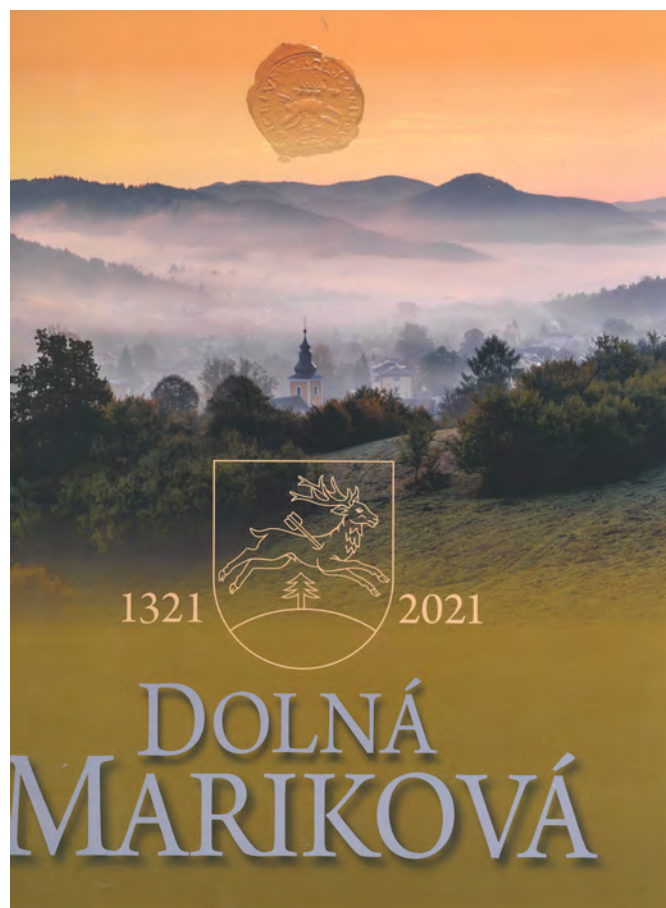
Monografia o obci Dolná Mariková predstavuje po obsahovej stránke vyvážené a jednotne koncipované dielo. Autori sa snažili vystihnúť všetky aspekty, ktoré charakterizujú obec ako celok. Prvá kapitola monografie sa venuje prírodným pomerom (s. 4-13). Zachytené sú tu údaje k neživej a živej prírode. Predmetom druhej kapitoly sú poznatky o prehistorickom období (s. 14-24).

Historické obdobie Dolnej Marikovej sa v monografii začína mapovať kapitolou *Dolná Mariková v stredovekých písomných prameňoch* (s. 25-41) od autora Miroslava Martinického. Veľká pozornosť sa tu venuje donačnej listine kráľa Karola Róberta z roku 1321, ktorou daroval územie marikovskej doliny Ondrejovi, synovi Kiliána. Autor sa zaoberá problematikou lokalizácie toponým obsiahnutých v privilegii. Rovnako ho zaujímala právna diskontinuita privilegia v tom zmysle, že po smrti Ondreja, syna Kiliána, istotne pripadol darovaný majetok kráľovi a neskorší feudálni držitelia týchto majetkov neodvádzali svoje práva od privilegia z roku 1321. Týmto autor zároveň spochybňuje tvrdenie doterajšej literatúry, že by Ondrej, syn Kiliána bol predkom rodu z Hatného. Nezostáva však len pri negatívnom konštatovaní a snaží sa odhaliť pôvod tohto šľachtického rodu, ktorý nachádza v prostredí slobodných richtárov (šoltýsov). V kapitole je ďalej podrobnejšie analyzovaný majetkový vývoj v marikovskej doline a zmieňujú sa tu osudy niektorých šľachticov držiacich tieto majetky.

Miroslav Martinický je autorom aj ďalšej kapitoly s názvom *Mariková, súčasť Považskobystrického panstva v rokoch 1526 – 1848* (s. 42-69). Hĺbkovo tu mapuje život v obci na základe dostupných historických prameňov. Nezostáva len pri dejinách správy či personálnom obsadení úradov a držiteľov majetkov. Všíma sa aj fungovanie hospodárstva, prenájom regálnych práv či hranice obce a spory o ne.

Autorkou ďalšej kapitoly s názvom *Novšie dejiny obce v rokoch 1849 – 1918* (s. 70-89) je Mária Weinbergerová. Aj v nej sa autorka snaží o maximálne využitie informácií, ktoré ponúkajú zachované pramene. Mapuje život obce z pohľadu dejín správy, hospodárstva a majetkových pomerov, či sociálnych otázok.

Z pera autoriek Heleny Hollej a Michaely Košovej je kapitola *Obec v rokoch 1918 – 1939* (s. 90-110),

ako aj kapitola *II. svetová vojna a SNP* (s. 111-119). Istotne z dôvodu silnej tematickej previazanosti sa editori rozhodli zaradiť ako nasledujúcu kapitolu časť s názvom *Židia v Marikovej* (s. 120-128) od autorov Márie Weinbergerovej, Jozefa Feilera, Heleny Hollej a Michaely Košovej. Táto kapitola chronologicky vybočuje zo sledu predchádzajúcich kapitol, pretože sa zaoberá obdobím od 17. storočia až do roku 1945. Ide o tematickú kapitolu, a preto by z pohľadu koncepcie celej monografie lepšie zapadala medzi tematické kapitoly radené až na neskorších stránkach publikácie.

Časť monografie s chronologickým konceptom je ukončená kapitolou s názvom *Obec v rokoch 1945 – 1990* (s. 129-151) od autoriek Heleny Hollej a Michaely Košovej. Nasledujú tematické kapitoly venované etnografickým témam (zvyky, tradície, folklór, odev...), spoločenskému životu (školsťvo, šport, kultúra, spolky, náboženstvo, povesti...), či významným rodákmi. Monografia predstavuje z pohľadu historickej vedy prínosné odborné dielo, ktorého texty sú svedomito opatrené vedeckým poznámkovým aparátom.

Jozef Meliš

Allianz – Slovenská poisťovňa, a. s.

Veľký Slavkov. Od praveku po súčasnosť. Zostavil Marián Soják. Veľký Slavkov : Obec Veľký Slavkov, 2021, 448 s. ISBN 978-80-570-3636-4.

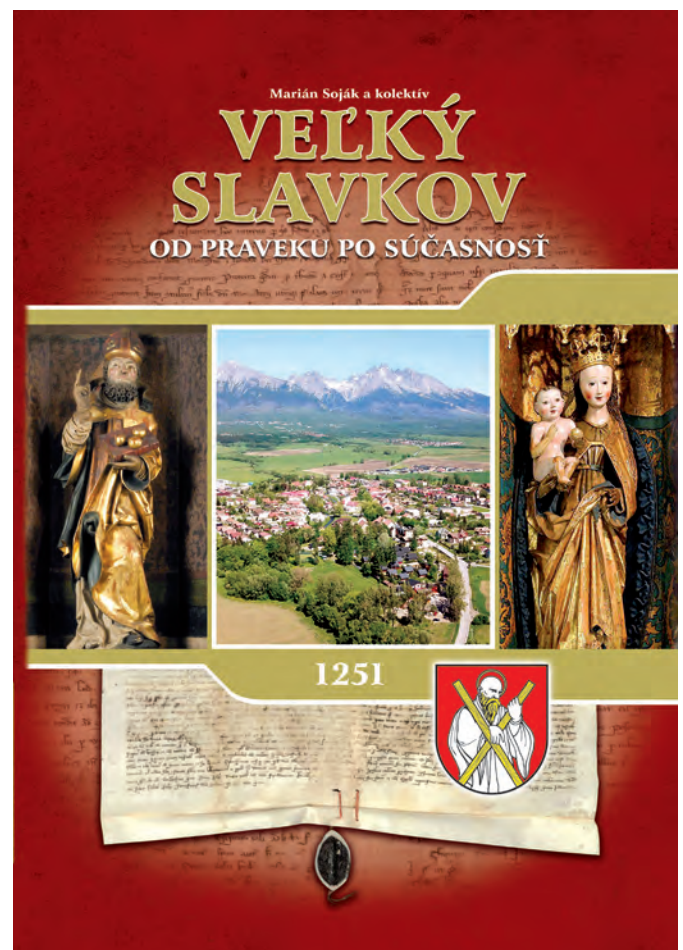
Obec Veľký Slavkov oslávila 770. výročie prvej písomnej zmienky vydaním viac ako štyristostranovej monografie *Veľký Slavkov. Od praveku po súčasnosť*. Dielo je výsledkom kolektívnej práce odborníkov z oblasti humanitných a prírodných vied a zostavovateľa Mariána Sojáka. Ako vyplýva z názvu, autori sa podujali spracovať okruhy spoločenského života v obci od najstarších archeologických nálezov cez písomné zmienky v archívnych dokumentoch až po súčasnosť. O jednotlivých témach pojednávajú samostatné kapitoly, ktoré zostavovateľ zoradil najskôr chronologicky, a pri oblastiach, ktoré majú širší historický záber, nadväzne podľa obsahu.

V úvode príhovore starosta obce Slavomír Pucci pripomína neľahkú cestu k vydaniu, s ktorou sa spája jeho radosť z úspešného zavŕšenia a vďačnosť autorom i podporovateľom. Podtatranská obec Veľký Slavkov patrí k najstarším lokalitám v danom regióne. Najstaršou dochovanou písomnou zmienkou o obci je donačná listina Bela IV. z roku 1251 určená turčianskym premonštrátom. Z toho istého obdobia pochádza aj rímskokatolícky Kostol sv. Ondreja. Práve patrón so svojim typickým atribútom, teda krížom v tvare X, býval znázornený aj na obecnej pečati. Historický vývoj a súčasné symboly popísala v prvej kapitole archivárka Božena Malovcová.

Obec sa rozprestiera v strede Popradskej kotliny, v Lomnickej pahorkatine, v dolnej časti údolia Slavkovského potoka. Klimatické, hydrografické a pedologické pomery územia preskúmali Adrián Harničár a Daniela Mlynárčiková. Charakterizovali ho aj z hľadiska geomorfológie, geológie a tektoniky. Popísali i faunu a flóru. Katastrom prechádza Slavkovský potok s prítokmi, na ktorého brehoch rastú vyvinuté brehové porasty s výskytom vzácných druhov rastlín. Chotár obce obýva viac ako sto druhov chránených živočíchov.

Dejiny súčasného katastrálneho územia pred vznikom stredovekej obce na základe nálezov spracoval archeológ Marián Soják. Lokalita bola v období praveku husto osídlená a záujem o ňu pretrval až dodnes. Od druhej polovice 19. storočia prebiehalo viacero prieskumov a zúčastňovali sa na nich významné osobnosti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied. Do budúcnosti však zostáva výzva na realizáciu systematických výskumov, ktoré komplexne zmapujú danú oblasť.

Územie Veľkého Slavkova v stredoveku kolonizovali nemeckí hostia. Patrilo tak medzi usadlosti spišských Sasov, ktorým v roku 1271 uhorský kráľ

Štefan V. potvrdil staršie práva. Hoci sa v privilegii názvy lokalít neuvádzajú, Slavkovčania sa mladšími odpismi dožadovali príslušnosti k Spoločenstvu spišských Sasov. Obdobie stredoveku až po rozpad nástupníckych spoločenstiev Provincie 24 spišských miest, vrátane obdobia, keď majetky Veľkého Slavkova patrili hradnému panstvu na Spiši, spracoval historik Ján Endrödi.

Nasledujúce kapitoly približujú jednotlivé okruhy života v obci. Politické a administratívne pomery od obdobia novoveku až po súčasnosť prebádali Božena Malovcová a Martina Šlampová. V kontexte dobových udalostí konkretizujú ich vplyv na správu obce a stav obyvateľstva. Hospodárske pomery, vrátane významu cestovného ruchu v regióne od roku 1526 po 2021, spracovala Zuzana Kollárová. Výrazný podiel malo spočiatku poľnohospodárstvo, predovšetkým typické pastierstvo. K rozvoju cestovného ruchu prispela kvalita sírnych prameňov a následné budovanie kúpeľov. Intenzívnejší rozmach nastal po vybudovaní Košicko-bohumínskej železnice a následne električky, ktorá mala svoju stanicu aj vo Veľkom Slavkove.

Spolunažívanie viacerých etník prinášalo pestrosť do spoločenského života v obci, ktorého jednotlivé okruhy predstavujú nasledujúce kapitoly. Obyvatelia sa hlásili k dvom kresťanským deno-

mináciám – rímskokatolíckej cirkvi a evanjelickej a. v. cirkvi. Výsady pre farnosti spoločenstva spišských Sasov, osobnosti a sakrálné pamiatky rímskokatolíckej cirkvi spracovali Ján Endrődi a Štefan Kuruc. Vývoj evanjelickej a. v. cirkvi od reformácie, Spišskopodhradskej synody v roku 1614 cez protireformáciu, Tolerančný patent Jozefa II. a následnú náboženskú slobodu až po udalosti 20. storočia priblížila Božena Malovcová. Pred prijatím Tolerančného patentu v obci fungovala jedna ľudová škola. Až následne sa podarilo evanjelickej časti zriadiť vlastnú školu. Po druhej svetovej vojne došlo k zlúčeniu do jednej, a to aj v dôsledku násilného vysťahovania nemeckého obyvateľstva. Vývoj školstva a významných učiteľov predstavila Martina Šlampová. Tak, ako v iných lokalitách aj vo Veľkom Slavkove zohrávali dôležitú úlohu kultúrne a spolkové aktivity. Do roku 1945 sa o túto stránku života starala predovšetkým nemecká časť obyvateľstva. Zakladali divadelné, športové, hospodárske, hasičské a pod. spolky. Slováci sa zameriavali predovšetkým na uchovávanie tradičných zvykov. Kultúrou a športom pred a po roku 1945 sa zaoberala archivárka Marta Bednárová. Výskum v oblasti tradičných prvkov ľudovej kultúry so zreteľom na spôsob života, stravu, bývanie, odev, obrady, sviatky a obyčaje multietnickej spoločnosti obce vypracovala Zdena Krišková.

V poslednej kapitole monografie predstavila Zuzana Kollárová niekoľko významných osobností, ktoré sa vo Veľkom Slavkove narodili, v ňom určitý čas pôsobili alebo s ním iným spôsobom súvisia. Fakty publikované v predloženej monografii sú obohatením nielen pre obyvateľov Veľkého Slavkova, ale aj hodnotným podkladom pre ďalší výskum regiónu či ostatných oblastí spoločenského života. Text bohato dopĺňa obrazová príloha, ktorá pochádza nielen z archívov, ale aj súkromných zbierok rodín či samotných autorov. O grafickú úpravu sa postaral Vladimír Labuda a Michal Pindroch ml. Jazykovú úpravu zabezpečila Stanislava Sojáková, anglický preklad Jana Kostovčáková a nemecký preklad Mikuláš Lipták. Texty recenzovali Gabriel Nevizánsky a Peter Zmátlo. Vydanie podporil Jan Telenský.

Odborný prínos každého z autorov prispel k zisku prestížneho ocenenia. Publikácia získala mimoriadnu cenu v kategórii B.1 všeobecná monografia obce/mesta/regiónu v celoštátnej súťaži Slovenská kronika 2022 organizovanej Národným osvetovým centrom v Bratislave.

Adriána Klincová
Archív Slovenského národného múzea

SKLENKA, Vladimír a kol. Tajov a Jabříková – monografia. Tajov : Obec Tajov, 2019, 328 s. ISBN 978-80-570-1451-5.

Na prípravu monografie o obci Tajov a jej časti Jabříkovej sa podujal širší kolektív autorov pod vedením Vladimíra Sklenku, terajšieho zamestnanca Štátneho archívu v Banskej Bystrici, Anity Murgašovej-Kovalčíkovej a Anny Chlebovcovej. Monografia pokrýva všetky oblasti od opisu prírodných pomerov cez dejiny obce a etnografiu až k udalostiam takmer súčasným s rokom vydania publikácie. Monografia je rozdelená na 12 kapitol.

Úvodná kapitola (s. 9-20) sa venuje prírodným pomerom. Autori v nej prinášajú informácie o neživých a živých zložkách krajiny. Aj napriek niekoľkým vzácnym biotopom a unikátnym prírodným výtvorom sa na území obce nevyskytuje veľkoplošné chránené územie.

Druhá kapitola (s. 21-92) mapuje dejiny obce od najstarších čias až do roku 1945. Tajov sa stal významným vďaka hutníckej produkcii, ktorá tu bola umiestnená od roku 1500 do roku 1892. S hutníctvom sa spája aj rozvoj osady a neskôr obce Tajov, ako aj rozvoj infraštruktúry podporujúcej transport vyprodukovaných kovov, o čo sa starala hlavne prevádzkovateľka tamojšieho priemyselného podniku Thurzovsko-Fuggerovská spoločnosť. Prítomnosť huty podmienila aj vznik a rozvoj okolitých osád, ktoré sa neskôr stali samostatnými obcami (Králiky, Kordíky). Vďaka hutníckemu významu navštívili Tajov viaceré osobnosti, ktoré vyhotovili vzácne opisy obce. Medzi takéto osobnosti patrili Hans Dernschwam, obchodný zástupca Fuggerovcov, ktorý sa po roku 1526 stal hlavným správcom Banskobystrického mediarskeho podniku. K dôležitým osobnostiam, ktoré nám zachovali svedectvo o Tajove, patrili Matej Bel (1684 – 1749), Ján Matej Korabinský (1740 – 1811), Karl Gottlieb Windisch (1725 – 1793) a iní. V rámci tejto kapitoly sa nachádzajú aj podkapitoly, ktoré by z hľadiska konceptu patrili skôr do predchádzajúcej kapitoly alebo by si zaslúžili miesto v inej kapitole venovanej archeológii, či mohli byť umiestnené v kapitole na inom mieste z hľadiska chronológie. Ide tu o podkapitoly ako *Prírodné zaujímavosti Tajova*, *Tajovsko-Riečanské hradisko a pohrebisko z doby bronzovej*, *Pustovňa na Skalke pri veľkej ceste „magna via“ zo Zvolena do Turca*. V rámci kapitoly sa autori venujú aj onomastike a rozoberajú názvy obcí Tajov, Jabříková, Kordíky a Králiky či názvy potokov v oblasti Tajova. Svoje miesto si v tejto kapitole našiel aj Ján Thurzo považovaný za

zakladateľa Tajova, autori prinášajú jeho stručný životopis. Taktiež je v tejto kapitole časť venovaná kostolu a farnosti, patrónom sv. Jánovi Krstiteľovi a sv. Floriánovi. Aj tu by sa dalo polemizovať, či z hľadiska konceptu by nebolo lepšie spojiť tieto informácie s textom v neskoršej kapitole o cirkevných dejinách. Ďalej sa v tejto kapitole pokračuje dejinami hutníckeho závodu v Tajove. Autori doširoka opisujú pôsobenie Thurzovcov a Fuggerovcov na okolí Banskej Bystrice, znova a znova sa vracajú k dátumu založenia osady Tajov. Koncept tejto kapitoly pôsobí na čitateľa značne rušivo. Nedá sa v nej nájsť tematická alebo chronologická následnosť. Dejiny huty sú prerušované cirkevnými dejinami či rozsiahlejšími staťami o všeobecných poznatkoch k dejinám mediarstva a pôsobenia Thurzovcov a Fuggerovcov.

V tretej kapitole (s. 93-108) sa čitateľ môže bližšie oboznámiť s výskytom Tajova a Jabríkovej na historických mapách a vývojom chotárov týchto obcí. Autori kapitoly Vladimír Sklenka a Lucia Dimošová extrahujú informácie z viacerých máp z 18. – 19. storočia. Všímajú si aj formu písania názvu Tajova a Jabríkovej, názvy potokov a prípadne aj vyznačenie medenej huty na mapách. Vývoj chotárov Tajova a Jabríkovej autori dokumentujú na základe vývoja chotárov lokalít Banská Bystrica a Radvaň v stredoveku. Pozornosť je tu venovaná aj priebehu významných ciest cez Tajov. Konkrétne vyčlenenie chotára je podľa autorov možné až po roku 1848, keď došlo k vyčleneniu a ustáleniu chotárneho územia obce Tajov z veľkého historického banskobystrického chotára a obce Jabríkovej z radvanského chotára.

Štvrtá kapitola (s. 109-114) prináša informácie o heraldických symboloch Tajova a Jabríkovej. Autor kapitoly Radoslav Ragač tu fundovane zhrnul poznatky o pečatiach Tajova, Jabríkovej a Kordíkov a analyzoval symboly, ktoré sa na nich nachádzajú.

Cirkevné dejiny sú predmetom piatej kapitoly monografie (s. 115-134). Autori Jozef Petřík a Anita Murgašová-Kovalčíková sa venujú dejinám farnosti iba na základe obmedzených historických zdrojov. Prevažne sa venujú 18. a 19. storočiu. Staršie cirkevné dejiny Tajova a Jabríkovej sú podobne ako pri iných pôvodných osadách prináležiacich k Banskej Bystrici a jej farnosti málo známe. Značná časť kapitoly sa venuje jednotlivým sakrálnym stavbám v Tajove a Jabríkovej. Ďalšiu časť kapitoly tvorí zoznam farárov pôsobiacich v Tajove. Okrem rozpätia rokov pôsobenia a mien jednotlivých farárov sa pri niektorých nachádzajú bližšie informácie o ich pôsobení, zásluhách či mimoriadnych aktivi-

Tajov a Jabříková

Vladimír Sklenka, Anita Murgašová, Anna Chlebovcová
a kolektív

tách. Kapitulu uzatvára časť venovaná tajovským rodákom – kňazom, rehoľníkom a rehoľníckam.

Šiesta kapitola (s. 135-170) nesie názov *Školstvo, spolková a športová činnosť*. Autor podkapitoly *Tajovská škola* Pavol Martuliak predpokladá, že škola v Tajove bola založená už v čase reformácie spolu s farnosťou na sklonku 16. storočia. Túto informáciu by čitateľ očakával hlavne v kapitole o cirkevných dejinách, no nie je tomu tak. Autor sa hlbšie venuje dejinám školy od najstarších zmienok až do jej zrušenia v roku 1979. Ďalšie tri časti kapitoly sú z pera Petra Račka a zhrnújú vedomosti o spolkovej činnosti, pričom sa špeciálna pozornosť venuje ochotníckemu divadlu a športu.

Siedma kapitola (s. 171-184) sa venuje ľudovej kultúre a architektúre. Autori Jana Koltonová a Igor Thurzo informujú o spôsobe života obyvateľov Tajova a Jabríkovej v minulosti. Všímajú si ľudové tradície, zvyky a rodinné obyčaje, zamestnanie obyvateľov a odev. V podkapitole o ľudovej architektúre sa čitateľ dozvedá informácie o počte domov v Tajove v minulosti a o architektonických prvkoch zachovaných historických domov.

Osobné výpovede a spomienky obyvateľov Tajova a Jabríkovej sú zachytené v ôsmej kapitole (s. 185-204). Sú tu spomienky na obec z pera význam-

ných rodákov či informácie o zvykoch a dejinách obce tradované medzi obyvateľmi.

Dôležitým osobnosťami Tajova a Jabříkovej je venovaná desiatu kapitola (s. 205-246). Pozornosť sa upriamila na členov rodu Murgašovcov a Gregorovcov, ako aj na ďalšie osobnosti pochádzajúce z tejto lokality, pričom nepovšimnuté nezostali ani pamiatky na tieto osobnosti nachádzajúce sa v obci.

Posledné tri kapitoly monografie sú venované turistickým možnostiam v okolí Tajova (s. 247-252), čriepkam z minulosti Tajova a Jabříkovej (s. 253-278), ktoré prinášajú rôzne historické témy od viacerých autorov, a kapitola o premenách času (s. 279-312), ktorá približuje dejinný vývoj lokalít na základe historických fotografií. Na konci monografie sa nachádzajú poznámky k textom kapitol a zoznam použitej literatúry. Monografia obsahuje bohaté obrázkové prílohy umiestňované tematicky podľa jednotlivých kapitol v ich texte alebo na konci kapitol.

Jozef Meliš

Allianz – Slovenská poisťovňa, a. s.

KOMORA, Pavol. Medzinárodný dunajský veľtrh v Bratislave 1921 – 1942. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2021. 342 s. ISBN 978-80-8060-514-8.

V roku 2021 vydalo Slovenské národné múzeum monografiu historika Pavla Komoru, ktorý pokračuje v téme dejín výstavníctva a nadväzuje tak na prvý zväzok edície Museion venovaný hospodárskym a všeobecným výstavám 19. a 20. storočia. V predkladanej publikácii svoju pozornosť zamerl na jedno z najvýznamnejších podujatí, ktoré ovplyvnili tvár medzivojnovnej Bratislavy, *Medzinárodný dunajský veľtrh v Bratislave v rokoch 1921 – 1942*.

Zriaďovanie veľtrhov patrilo k úsiliu o hospodársku obnovu vojnou zničeného života a súčasne o modernizáciu výroby. S myšlienkou usporiadať veľtrh v Bratislave prišiel vtedajší vládny referent Kornel Milan Stodola, ktorý prezentoval víziu rozvoja Bratislavy ako brány k východu a tiež ako centra obchodu medzi východom a západom. Iniciatíva bola prijatá pozitívne a zakrátko sa sformoval spo-

lok Orientálny trh. Jeho vznik, stanovy a smerovanie P. Komora rozpracoval v druhej kapitole.

Exotický názov veľtrh niesol iba prvé dva roky. Potom sa premenoval na Medzinárodný dunajský veľtrh. Hlavnou hybnou silou veľtrhu bol naďalej K. Stodola. Autor monografie tomuto významnému továrnikovi, spisovateľovi, poslancovi a vládnomu referentovi venuje niekoľko kapitol. Zároveň sa nádeja, že v budúcnosti vyjde dielo, ktoré komplexne spracuje všestranný záber K. Stodolu. Rodinné zázemie zohralo v živote K. Stodolu významnú rolu. Jeho otec Ondrej spoločne so švagrom prevádzkoval úspešnú fabriku na spracovanie kože. Každý z jeho bratov sa dokázal presadiť vo svojom odbore. Skúsenosti a inšpirácie čerpal počas svojich zahraničných ciest, najmä v Nižnom Novgorode a aj v rodinnom podniku účasťou na výstavách či ich spoluorganizovaním.

Počas príprav prvého ročníka sa K. Stodolovi podarilo zapojiť mnoho štátnych orgánov, inštitúcií a vedúcich osobností. Veľkým úspechom bolo, že pre funkciu riaditeľa veľtrhu získal niekdajšieho riaditeľa Pražských vzorkových veľtrhov Emanuela Grégra. Spoločne tak vytvorili dlhodobu úspešnú a uznávané podujatie. Prvý ročník si vyslúžil pozitívne hodnotenia v dobovej tlači, u podnikateľov i verejnosti a položil dobrý základ pre ďalšie pokračovanie.

Medzinárodný dunajský veľtrh v Bratislave 1921 – 1942

Pavol Komora

P. Komora venuje každému ročníku samostatnú kapitolu. Opisuje nielen priebeh organizácie, ktorá si časom vyžadovala zriadiť samostatné oddelenia správy veľtrhu, ale aj historické okolnosti. Údaje o odvetvových skupinách vzoriek tovarov, vystavovateľoch, pridružených výstavách, sprievodných podujatiach, návštevníkoch a celkových výnosoch autor čerpal predovšetkým z dobovej tlače a niektorých archívnych dokumentov. Veľká časť spisov, účtovných kníh, propagačných materiálov a korešpondencie však zhorela počas druhej svetovej vojny pri bombardovaní bratislavskej rafinérie v blízkosti prístavu. Text monografie dopĺňa bohatá obrazová príloha, ktorá pochádza z viacerých zbierkových, knižničných a archívnych fondov.

Exkurzom do jednotlivých ročníkov autor prispieva k ďalšiemu výskumu hospodárskych dejín Slovenska. Sleduje nielen vývoj a premeny dunajského veľtrhu, ale poukazuje aj na význam Bratislavy v medzivojnovom období či vyzdvihuje zručnosti jeho organizátorov. Práve vizionárske ambície, praktický prístup a vytrvalé napĺňanie vedúcich osobností podujatia môžu byť inšpiratívne nielen pre čitateľov z radu archívnej či historickej odbornej obce, ale aj ďalších záujemcov zo širšej verejnosti.

O grafickú úpravu knihy sa postaral Matúš Lányi, o jazykovú korektúru Miroslava Vondrová. Preklad resumé do angličtiny zabezpečila Zuzana Turiničová a do nemčiny firma Porter, s. r. o. Text recenzovali Ľudovít Hallon a Radoslav Ragač. Vedúcim redaktorom edície bol Branislav Panis a vedúcim redaktorom vydania Peter Barta.

Adriána Klincová

Archív Slovenského národného múzea

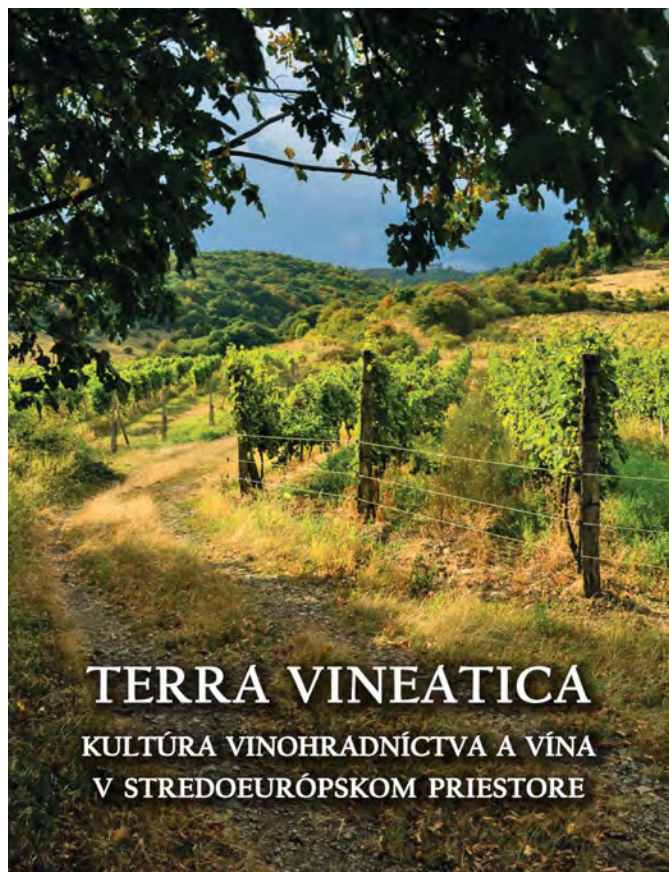

Terra vineatica. Kultúra vinohradníctva a vín stredoeurópskom priestore : Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej v dňoch 10. a 11. 5. 2022 v Pezinku. Zostavil Tomáš Klokner. Pezinok : Malokarpatské múzeum v Pezinku, 2022, 240 s. ISBN 83-978-8111-261-1.

Téma vinohradníctva je s činnosťou Malokarpatského múzea v Pezinku úzko prepojená a patrí k jeho hlavným oblastiam záujmu. Aj preto sa snaha o sumarizáciu tejto problematiky stala hlavným motívom na usporiadanie medzinárodnej konferencie *TERRA VINEATICA. Kultúra vinohradníctva a vín v stredoeurópskom priestore*, realizovanej v máji tohto roku pri príležitosti osláv 60. výročia založenia Malokarpatského múzea v Pezinku. Ďalšou ambíciou bolo, ako v predhovore uviedol riaditeľ Malokarpatského múzea v Pezinku Martin Hrubala, výsledky zachytiť knižne a prispieť tak k lepšiemu stavu štúdia tejto tematiky. Výsledkom je rovnomený zborník, ktorý obsahuje príspevky prednášané na konferencii. Zoradené sú do troch blokov A, B, C v poradí, v akom odzneli.

Prvý blok s názvom Múzea a archívy sa zaoberá aktuálnym stavom a perspektívami vinohradníctva a vinárstva vo fondoch múzeí a archívov. Prvý príspevok Jakuba Roháča predstavuje kategórie písomností a najvýznamnejšie dokumenty, ktoré sú najstaršími prameňmi k dejinám vinárstva a vinohradníctva v archívnom fonde Magistrát mesta Trnava. Súčasne predkladá možnosti ich využitia pre výskum do budúcnosti. Úskalia a výzvy spojené s múzejnou dokumentáciou súčasného vinárstva opisuje príspevok od autora Josefa Šuba. Autor v ňom okrem iného navrhol koncepciu zbierkotvornej činnosti v rámci múzejnej dokumentácie moravského vinárstva. Z českého prostredia vychádza aj nasledujúca štúdia od Dalibora Státníka. Približuje tradičné mliečnické zvyky pri vinobraní a ich následnú transformáciu na tzv. vinárske púte, pri ktorých sa vinárstvo českého šľachtického rodu Lobkowitz pripojilo k mobilizačnej aktivite Národní jednoty severočeskej. Do obdobia stredoveku prenáša príspevok Márie Feješovej, ktorý skúma vznik malokarpatskej vinohradníckej oblasti prostredníctvom osídlenia. Hoci k rozvoju najviac prispel príchod nemecky hovoriaceho obyvateľstva, to nadviazalo už na tradíciu, ktorú na území šírili frankofónne a orientálne etniká.

Druhý blok s názvom História zahŕňa štúdie k dejinám vinohradníctva a vinárstva. Dávid Jablonský a Nicol Sipekiová sprostredkovali poznatky o víne a vinohradníctve v obciach Modrokamenské-

ho slúžnovského okresu zmienené v Noticiach Mateja Bela. Tie dokazujú, že pestovanie viniča alebo vína produkcia patrili k veľmi rozšíreným v danej lokalite. Nový pohľad na vinohradníctvo z prostredia východoslovenského regiónu ponúka básnické dielo *Metamorphoses seu natales poetici submontanarum superioris Hungariae urbium ac vinearum* z roku 1728, ktoré v ďalšom príspevku analyzovala Katarína Karabová. Ide o dôsledne vystavaný básnický text s množstvom mytologických príbehov, ktoré prinášajú rôzne zaujímavosti z danej oblasti. Počiatky a rozvoj pestovania viniča a výroby vína na Michalovskom panstve v stredoveku zmapoval Matúš Vojna. Hoci prvé písomné zmienky pochádzajú až zo 14. storočia, vinohradníctvo v niektorých lokalitách existovalo už skôr. Podvihorlatská oblasť, v ktorej sa Michalovské panstvo nachádzalo, si vinohradnícku tradíciu zachovalo dodnes. Najstaršie obdobie vo výrobe šumivého vína v Bratislave, ktoré súvisia so začiatkom prvej spoločnosti na výrobu šumivého vína Fischer & Schönbauer, prezentuje vo svojej štúdii Štefan Hrivňák. Sleduje vývoj spoločnosti, marketingové stratégie či boj s konkurenciou. O vývine novovekej pivničnej evidencie feudálneho panstva hovorí príspevok Evy Benkovej, ktorý problematiku sleduje na príklade panstva Červený kameň. Súčasne reflektuje aj otázku dobovej vinohradnícko-vinárskej terminológie. Analýzu naj-

významnejšej práce od polyhistora Gaia Plinia Secunda *Historia naturalis* a súčasne aj zaznamenané poznatky o úprave a skladovaní vína sprostredkoval Tomáš Klokner. Gaius Plinius Secundus chcel v tomto diele v encyklopedickej forme odovzdať Rimanom všetky dovtedajšie vedomosti. Dejiny vinohradníctva v obci Pohranice od prvej písomnej zmienky cez obdobie osmanskej nadvlády, stavovských povstaní a reforiem až dodnes priblížil Alexander Fehér. V Pohraniciach a v okolitých obciach Podzoboria je stále živá vinohradnícka kultúra. Najstaršie obdobie pestovania viniča, produkcie, dovozu a konzumácie vína na území dnešného Slovenska od praveku po včasný stredovek priblížil Vladimír Turčan. Vinohradníctvo veľkomoravského obdobia sa stalo základom pre stredoveké a následne i súčasné slovenské vinárstvo. Michal Franko zanalyzoval Pezinský vinohradnícky poriadok z roku 1879. Ide o prameň, ktorý odráža dobovú organizáciu, správu a ochranu pezinských vinohradov. Objasňuje aj úlohy miestneho vinohradníckeho úradu či náplň práce jeho funkcionárov. Lokalita Výčapky v Nitrianskom okrese sa v minulosti taktiež vyznačovala výrobou vína. Jej dejiny v širšom kontexte spracoval Jozef Králik. Výčapky sú dnes súčasťou obce Hruboňovo a produkcii vína sa obyvatelia venujú už len pre súkromné účely.

Posledný tretí blok zahŕňa príspevky k výskumu vinohradníctva a vinárstva z pohľadu etnológie. V prvom z nich poukazuje Bronislava Navarová na význam knižných kalendárov ako prameňov o rôznych oblastiach z činností človeka vrátane témy vína a vinohradníctva. Štúdia obsahuje výber niektorých rád, odporúčaní, zaujímavostí či názorov o tomto odvetví z knižných kalendárov vydaných pred rokom 1918. Poznatky získané z dlhodobého terénneho výskumu a etnografických pozorovaní vinohradníctva na príklade Modry a Pezinka predstavila Katarína Popelková. Vinohradnícka kultúra je už niekoľko storočí prepojená na miestnu sociálnu štruktúru a ekonomiku a táto väzba pretrváva dodnes. Vybrané artefakty keramickej zbierky s vinohradníckymi a vinárskymi motívmi opísala Zuzana Francová. V príspevku prezentuje predmety úžitkovo-dekoratívneho charakteru a figurálnu a reliéfnu plastiku významných majstrov keramikárov.

Jednotlivé príspevky predkladaného zborníka prehlbujú tému vinohradníckej a vinárskej kultúry v našom prostredí. Prispievajú tak k intenzívnejšiemu rozvoju sledovanej problematiky a súčasne otvárajú priestor pre ďalšie štúdium.

Adriána Klincová

Archív Slovenského národného múzea

NAŠI JUBILANTI

ŽIVOTNÉ JUBILEUM PAVLA VIMMERA

Tento rok v júni sme si pripomenuli okrúhle životné výročie archivára a historika Pavla Vimmera. Narodil sa 17. júna 1952 v Plzni. Po absolvovaní základnej školy vo Vejprniciach (okr. Plzeň-sever) si zvolil vojenskú dráhu a nastúpil na Vojenskú strednú odbornú školu elektrotechnickú-rádiolokačnú v Liptovskom Mikuláši (1967 – 1971). Po jej ukončení pokračoval vo vysokoškolskom štúdiu na Vojenskej politickej akadémii v Bratislave (1972 – 1975), kde získal titul PhDr. a CSc. zo všeobecných dejín. V roku 1989 dosiahol hodnosť podplukovníka.

V rokoch 1980 – 1984 pracoval ako vysokoškolský pedagóg na vojenských vysokých školách v Žiline a vo Vyškove. Po obhájení kandidátskej (dizertačnej práce) v roku 1983 pracoval v rokoch 1984 – 1994 ako samostatný vedecký pracovník Vojenského historického ústavu v Prahe v oddelení vojenských dejín Slovenska v Bratislave. Svoj historický výskum sústredil na výskum dejín partizánskeho hnutia na Slovensku a domáceho odboja počas druhej svetovej vojny.

V roku 1990 bol menovaný spolupracovníkom vládnej komisie pre analýzu historických udalostí v rokoch 1967 – 1970 v archívnom materiáli Vojenského správneho archívu v Olomouci. Pripravované rozdelenie spoločného štátu a armády a ich archívnych písomností zmenilo jeho profesionálnu orientáciu. Po vzniku Armády Slovenskej republiky sa zúčastňoval na rokovaniach s českou stranou o delení majetku československej armády v oblasti vojenského archívniectva. V rokoch 1993 a 1996 aj fyzicky realizoval delimitáciu archívnych fondov z Vojenského historického archívu v Prahe na Slovensko. V rokoch 1993 – 1998 mal zásadný podiel na založení Vojenského historického archívu v Trnave, kde pôsobil v rokoch 1994 – 1998 ako jeho prvý riaditeľ.

V spolupráci s Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky sa v rokoch 1996 – 1997 venoval in-

formatívnemu výskumu archívnych prameňov a získavaniu kópií dokumentov z vojenských dejín Slovenska v ústredných archívoch Ruskej federácie a Ukrajiny.

V roku 1999 opustil armádu a stal sa archivárom v Štátnom archíve v Bratislave, v ktorom pôsobil v rokoch 1999 – 2015. Tu sa zaoberal usporadúvaním a inventarizovaním archívnych fondov štátnej správy krajskej proveniencie (Západoslovenský krajský národný výbor; Krajská komisia ľudovej kontroly a štatistiky v Bratislave), justície (Štátna prokuratúra, oddelenie v Bratislave) a evidovaniu archívnych fondov. Inicioval tiež vytvorenie webovej stránky archívu. Od roku 2006 organizoval poznávacie zájazdy pre archivárov po Európe.

Po odchode do zaslúženého dôchodku v roku 2016 vydal v spolupráci s Múzeom Slovenského národného povstania knihu *Partizáni Sečanského. História partizánskej brigády kpt. Jána Nálepku*.

Dnes je bývalý zamestnanec Štátneho archívu v Bratislave aktívnym dôchodcom. Aj napriek tomu, že má na chrbte už siedmy krížik, dokázal v októbri tohto roku zabehnúť známy 11,5 km dlhý beh Devín-Bratislava a zúčastňuje sa aj Archívnej desiatky, ktorú organizuje Štátny archív v Nitre. Zvládol vybojovať aj náročný súboj s vážnou chorobou. Prejavila sa v ňom vojenská disciplína a sila. Opäť potvrdil, že vie prekonávať svoje osobné hranice a siahnuť až na dno svojich možností. Disciplína a zmysel pre poriadok sa prejavili i v jeho práci. Ním spracovaný archívny materiál bol dokonale označený a bádatelia dostali naozaj vzorne pripravený prameň k výskumu.

Pavel Vimmer na nádvorí kaštiela v Plaveckom Podhradí s kolegynami Zlaticou Výrostovou, rod. Donovalovou, a Veronikou Keresztes, rod. Novákovou, v októbri 2008. Foto: Mária Zacharová.

S prekonávaním hraníc má nemalé skúsenosti, pričom sa nám vybavuje jeden moment, keď na Bratislavskom hrade prezentoval na medzinárodnej konferencii *Na sútoku riek* v roku 2013 svoj príspevok o nelegálnom prekračovaní hraníc. Na rozdiel od mnohých mladších slovenských prednášajúcich prezentoval v anglickom jazyku a zvládol to na výbornú.

Spomienky sa viažu najmä na spoločné cesty na detašované pracovisko Štátneho archívu v Bratislave v Plaveckom Podhradí. Ako šofér vždy všetko bezpečne priviezol do cieľa a obohacoval spolucestujúcich o svoje postrehy. Na mieste si starostlivo viedol evidenciu o archívnych fondoch, sledoval

lokačný prehľad, dohliadal na prácu kolegyň a pomáhal s vyhľadávaním materiálu. Veľmi chutné boli aj medvedie labky, ktoré sám napiekol a pri niesol nám na ochutnanie.

Pali, zo srdca Ti ďakujeme za všetku Tvoju prácu a prajeme v zdraví prežité chvíle v kruhu Tvojich najmilších, nech Ťa tešia Tvoje deti a päť vnúčeniec, pobyty v Malých Karpatoch, nech sa nevytráca z Tvojich dní radosť, inšpirácia a energia. Všetko najlepšie.

Zlatica Výrostová – Mária Zacharová
Štátny archív v Bratislave
Archív Spolku svätého Vojtecha

SPOMÍNAME

EMÍLIA CHOVANCOVÁ, ROD. LEGIŇOVÁ

(* 26. jún 1931 – † 23. marec 2022)

Najlepšiu spomienku na človeka dokážu vraj napísať ľudia, ktorí majú osobnú skúsenosť s ním. Moje prvé osobné spomienky na pani Milku Chovancovú sa spájajú so začiatkom pôsobenia v kremnickom archíve, čo predstavuje dvadsaťpäť rokov obzretia sa späť. Spoznala som ju pri nečakanej návšteve jej bývalého archívneho pracoviska. Prichádzala vždy s úsmevom, pokorou, s dobrou náladou a z jej očí vyžarovala láskavá dobrota. Pripomínala mi moju starú mamu, tiež Emíliu. Navštevovala nás sporadicky s upečeným koláčom, slanými tyčinkami či ovocím. Každá jej návšteva bola rozpomienkou na vtedajšiu archívnu prácu, kolegov Katku Černajovú, Máriu Weinbergerovú či Zolka Baláža, sťahovanie a spracovanie archívnych fondov, vyhľadávanie archívnych dokumentov v studených depotoch alebo vybavovanie bádateľov, a to i takých prominentných, akými boli napr. slovenský historik Peter Ratkoš či fínsky vedec prof. Dr. phil. Dr. h. c. Ilpo Tapani Piirainen.

Čas plynul, roky pribúdali aj návštevy sa zmenili. Tentokrát som ich už absolvovala ja v nemocničných priestoroch alebo

v Domove dôchodcov a domove sociálnych služieb v Kremnici. Radosť prežívala z každého stretnutia so mnou, hoci pamäť sa jej postupne vytrácala a aj moje meno občas pozabudla a volala ma *anjel*. Pri zmienke o milovanom archíve sa jej oči rozžiarili úsmevom ☺. Najmä, keď som jej na pár hodín vybavila návštevu v priestranstve archívu. Prežívala tak s archívnym kolektívom nejednou radostnú atmosféru pri vianočnej kapustnici.

Posledné stretnutie s pani Chovancovou bolo v malej izbičke domova v novembri 2019. Vtedy som ani len netušila, že bolo skutočne posledné. Bola srdečná a úprimne sa tešila nielen zo sladkých drobností, ovocia a priložených fotografií, no najviac z blízkosti, vypočutia jej bôľov či ukázania spolubývajúcej, že niekoho má, ako aj z pohlade-

Emília Chovancová. Zdroj: Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica, foto: Ivan Čillík.

nia. Vyprevádzala ma v objatí a nadšená s pozdravom *Dovidenia*. Tešila som sa, že som jej na chvíľu pohladila srdce, no zároveň som si so smútkom uvedomila, o čom je staroba. Jednoznačne závisí nielen od zdravotného a psychického stavu človeka, rodinného zázemia, ale aj blízkosti spriaznených ľudí. Žiaľ, následne prišla pandémia ochorenia Covid-19, ktorú síce prekonala, ale čoraz viac slabla. Jediná podpora bola prostredníctvom telefonických hovorov alebo pozdravov sprostredkovaných zdravotníckym personálom i počas 90-tych narodenín. Na záver života jej osud nadelil aspoň to, že ju do poslednej chvíle doopatrovala bývalá kolegyňa kremnického archívu Danka Gregušová, ktorá našla prácu práve v tomto domove. Dňa 23. marca 2022 mi doručila smutnú správu, že nás navždy opustila naša kolegyňa vo veku nedožitého 91 rokov.

Emília Chovancová, rod. Legiňová, sa narodila v Kosoríne dňa 26. júna 1931. Základnú školu navštevovala v rodnej obci Kosorín. Začiatkom 50. rokov 20. storočia získala vzdelanie na kurze pre pestúnky do detských jaslí. V tomto období sa šťastne vydala, no čoskoro ovdovela. Po tragickej smrti manžela v 60. rokoch 20. storočia zostala sama na starostlivosť o dvoch maloletých synov Vladimíra a Miloša. Nadaným synom poskytla vysokoškolské vzdelanie a na ich dosiahnuté výsledky bola primerane pyšná. Pracovné uplatnenie našla v 60. – 70. rokoch 20. storočia v detských jasiach v Žiari nad Hronom, Kremnici a Kopernici. Až 1. septembra 1974 sa stala zamestnankyňou Okresného národného výboru v Žiari nad Hronom, a súčasne archívarkou v Štátnom okresnom archíve Žiar nad Hronom so sídlom v Kremnici, v ktorom pracovala do 31. decembra 1986.

Milá pani Chovancová sa síce dožila krásneho vysokého veku, no jej život nebol jednoduchý. Často bol naplnený horkosťou či duševným i telesným utrpením nad nešťastnou stratou milovaného prvého, a neskôr aj druhého syna. Oporu ale vždy hľadala vo viere v Boha. Možno aj vďaka tomu rozdávala svojou skromnou prítomnosťou pokornú ľudskosť a radosť zo života. Naposledy som sa s ňou za kremnický archív rozlúčila 30. apríla 2022 v dome smútku v Kremnici.

V našich myšliach i naďalej zostáva v krásnych spomienkach!

Valéria Solčániová

Štátny archív v Banskej Bystrici,
pracovisko Archív Kremnica

SPOMIENKA NA MGR. AUGUSTÍNA DENKA

(* 21. marec 1946 – † 31. marec 2022)

Bol 1. apríl 2022, keď mi kolegyňa telefonicky oznámila, že navždy odišiel náš kolega Mgr. Augustín Denko. V prvom momente nechcela túto správu moja myseľ spracovať a stotožniť sa s ňou. Veď len 21. marca sme mu s kolektívom ako zvyčajne poslali pohľadnicu k narodeninám so želaním šťastia a lepšieho zdravia. Hovorila som si, že to snáď nie je pravda, to je len 1. apríl a náš Gustík ako obvykle s nami žartuje. Hoci som vedela o jeho ťažkej chorobe, nečakala som, že to príde tak rýchlo. Bohužiaľ, aj táto skľučujúca správa, doručená len pár dní po úmrtí archívarky pani Emílie Chovancevej, bola pravdivá a ťaživá zároveň, pretože nám zo života odišli dve vzácne ľudské bytosti. Náš drahý kolega zomrel dňa 31. marca 2022 vo veku 76 rokov v Banskej Štiavnici, kde prežil posledné roky svojho života. Naposledy sa s ním kolektív kremnického archívu rozlúčil 8. apríla 2022 v dome smútku v Žiari nad Hronom. Úctu mu vzdalo aj množstvo ľudí, študentov a blízkych, no i občania z rodnej obce, Žiaru nad Hronom a Banskej Štiavnice.

Augustín Denko sa narodil 21. marca 1946 do rodiny vychýreného krajčira v Horných Opatovciach. Tu prežil ranné detstvo a začal chodiť do základnej školy. Už ako päťročný stratil otca a stal sa polosiroťou. Jeho výchovu a zabezpečenie rodiny prevzala matka Katarína s tetou a starými rodičmi z Hronského Beňadika. Vstúpili mu zmysel pre povinnosť, ľudskosť, potrebu vzdelania a kresťanskú vieru. Tieto hodnoty ho sprevádzali celým životom. Veľmi si vážil svoju matku, jej láskavosť, pracovitosť, zodpovednosť, ale tiež prísnosť. Často mi spomínal, ako ťažko spolu v roku 1957 prežívali ďalší životný zlom, a to vysťahovanie z rodného domu v Horných Opatovciach do mesta Žiar nad Hronom. Bolo to na úkor výstavby Závodu Slovenského národného povstania, továrne na výrobu hliníka. V Žiari nad Hronom v roku 1961 ukončil základné vzdelanie a pokračoval v štúdiu na strednej všeobecnovzdelávacej škole. Záverom štúdia sa stala v roku 1964 maturitná skúška. V rokoch 1966 až 1970 študoval slovenský jazyk a dejepis na Pedagogickej fakulte v Nitre. Po absolvovaní vysokoškolského štúdia sa v roku 1971 zamestnal ako učiteľ na Strednej ekonomickej škole v Žiari nad Hronom. Svoje pedagogické znalosti si popri zamestnaní od roku 1974 do roku 1980 rozširoval na Univerzite Komenského v Bratislave v odbore his-

Augustín Denko. Zdroj: Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica, foto: Ivan Čillík.

tória a občianska náuka so získaným titulom Mgr. Stal sa z neho vychýrený učiteľ zaujímavých hodín dejepisu a občianskej výchovy až do roku 2002. Študenti ho zbožňovali za jeho pedagogický prístup, rozhladenosť, skúšanie podľa abecedy či porozumenie, a to aj po rokoch, čoho svedkom som bola nejdennokrát v kremnickom archíve. Jeho vlúdny prístup ovplyvnil nejedného človeka. V rokoch 2002 až 2005 pôsobil ako riaditeľ Cirkevnej základnej školy sv. Františka Assiského v Banskej Štiavnici. Ešte 15. júla 2005 nastúpil do Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pobočka Kremnica na pozíciu samostatný radca. Venoval sa správnej a bádateľskej agende i starším dejinám regiónu. Veľa času vynaložil pri spracovaní príručnej archívnej knižnice do systému Bach knižnica. Zaregistroval vyše 9000 zväzkov publikácií a tlačovín. Knižnica i samotné knihy mu boli veľmi blízke, obohacovali jeho poznanie a mal ich rád. Svoje vedomosti získané z kníh, ale aj z pramenného výskumu využil pri písaní mnohých štúdií, odborných článkov, monografií a prednášok. Zaslúžil sa aj o spracovanie a sprístupnenie viacerých archívnych fondov, kde zužitkoval znalosti nemeckého a latinského jazyka. Angažoval sa v propagácii histórie mesta Žiar nad Hronom a Horných Opatoviec. Za odbornú a spoločensko-kultúrnu činnosť mu bola v roku 2006 udelená Pamätná plaketa Mesta Žiar nad Hronom. Bol členom viacerých odborných i spoločenských organizácií.

V kremnickom archíve sme spolu pracovali krásnych nezabudnuteľných desať rokov až do 15. júla

2015. Mali sme si vždy čo povedať. Nebola to len archívna problematika, história, spoločensko-politické dianie, ale naše časté témy boli aj o jeho milujúcich vnúčatách, dcérach a rodine. Bol nositeľom férového muža so vzorným spoločenským správaním a toleranciou, tzv. stará škola. Punc ľudskosti mu dávali i jeho slabôstky, napríklad zabudnuté obaly od cukríkov, ktoré sa ešte aj dnes občas odniekiaľ vynoria a sú pre nás hrejivou spomienkou na vzácného človeka. Na kremnický archív nezanevrel ani po jeho odchode na starobný dôchodok. Rád nás navštevoval, pomáhal nám pri presúvaní archívnych fondov, fandil mi po prevzatí vedenia archívu a stále bol našou morálnou podporou a súčasťou pri našich spoločenských podujatiach. Potešoval nás aj občasným priateľským telefonátom. Dnes sú to už len spomienky na jeho ľudskosť, slušnosť, ale aj príjemný humor, ktorý s radosťou kolegiálne rozdával. Vždy vedel vyčariť úsmev na našich tvárach, za čo mu celý kolektív ďakujeme.

Milý Gustík, chýba nám Tvoja prítomnosť..., tak už len zbohom a odpočívaj v pokoji!

*Valéria Solčániová
Štátny archív v Banskej Bystrici,
pracovisko Archív Kremnica*

*Za škatuľu zdravia,
bežný meter šťastia,
plný regál lásky,
od úsmevu vrásky*

Vám prajú

*Spoločnosť slovenských archivárov
a redakcia Fóra archivárov*

**PF
2023**

*Za škatuľu zdravia,
bežný meter šťastia,
plný regál lásky,
od úsmevu vrásky*

Vám prajú

*Spoločnosť slovenských archivárov
a redakcia Fóra archivárov*

**PF
2023**

***Za škatuľu zdravia,
bežný meter šťastia,
plný regál lásky,
od úsmevu vrásky***

Vám prajú

***Spoločnosť slovenských archivárov
a redakcia Fóra archivárov***

